

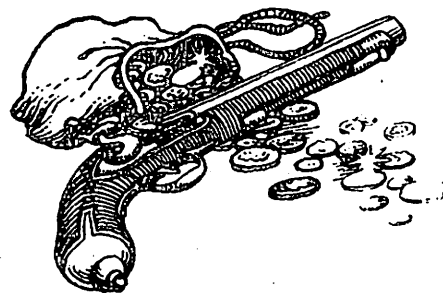
ІГОР НИЖНИК

Горни легінь

ІСТОРИКО-ПРИГОДНИЦЬКИЙ РОМАН

Для середнього та старшого
шкільного віку

Художнє оформлення
Ігоря Вишинського

КИЇВ «ВЕСЕЛКА» 1994

Стрімкий та відважний, мов гірський орел, красивий, мов зусбічні гори, стоїть під смерекою легінь, схожий на опришка Олексу Довбуша. Хто він — брат, двійник славнозвісного народного месника? Котиться слава краєм... Аж ось до легіня поспішає дівчина-красуня, зачарована матір'ю на зраду...

Читаць не лише отримає відповіді на ці питання, а й, сподіваємось, з насолодою захопиться цим гостро-сюжетним історико-пригодницьким романом, запам'ятає колоритні постаті краян, самотність їхніх традицій, звичаїв, мови, побуту, мальовничої природи Карпат.

Редактор Леся Гуцало

4803640201-030
206-94 ВЗ-2.23.93.

ISBN 5-301-01578-8

© Ігор Нижник, 1994
© Ігор Вияшніський, 1994,
художнє оформлення

Пролог

— Слава Йсусу Христу, отче!

Несподіваний хрипкий голос, долинувши збоку, стрепенув сивого, як лунь, старця, що скулився на сосновій лавичці окрай упораного, ще й стрілкою травицею не зарослого гробка, в узголов'ї якого на північ і південь розкинув білі березові руки невибагливо змайстрований хрест. Отець Юлій — а це він тут, самотній посеред безмовного цвинтаря, поринув у свою глибоку й печальну задуму — спроквола оглянувся, трохи випростав худу спину. На чорному тлі поношеної ряс, з якою святий отець бозна чи й розлучався, у косих променях призахідного сонця чисте срібло його пишної бороди загра-ло, як молодий сніг у ясну зимову днину.

— Слава навіки Владиці небесному. — Запитливі, по-виті втому очі зупинилися на ставній постаті чорнявого легіня років, певне, за добрих двадцять.

Втім, цьому обвітреному, з вірлиним носом легіневі найліпша ворожка вік чи вгадала б.

З постільця на постілець переминаючись, дужою пра-вицею зіпершись на окуту мідними бляшками зграбну бартку, простоволосий легінь стояв неподалік на вузькій, з обох боків стиснутій гробами стежині й гасив під чорним вусом ніяковий усміх. Злегка скуйовджені поду-вами свіжого гірського леготу, м'які хвилі пасем розтек-лися по білій домотканій гуглі¹, застигли, сягнувши

¹ Гугля — накидка з полотна, верхній одяг у прохолодну пору.

розлогих пліч. Як застигла й барвіста крисанька, лівою рукою притиснута до грудей. Під гуглею виднівся широкий, блискучими цітками рясно оздоблений черес, у чересі — руків'я двох ножів.

Хто ж він, сей худорлявий з лица, по всьому видно, гірняк? З якої потреби, неначе Христос, явився отцеві Юлію? Чи привид се, чи воістину?.. Здрігнувся старець.

«Во ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа», — заворушив сухими губами, долонею очі протер.

Щойно хвилину перед сим возносився він думкою до високих небес, молив Бога Отця, молив Сина Божого не забути стомленого літами слугу їхнього — Юлія, забрати до себе, до вірної жони Ксенії, що рівно сорок днів тому, царство їй небесне, тихо упокоїлась та й тілом спочиває тепер у цій ось німій могилі. Була — і нема. Мовби й не жила на цьому світі. Оце ж ниньки увечері парастас...

Ой-пай, чи мав собі хоч раз на гадці похилий та відколи то вже хоровавий отець Юлій, що не Ксенія колись до нього, а таки він до Ксенії ходитиме цвинтарною стежкою на сумну щоденну розмову... Ба, сталося, як і не гадасуддя... І приходять сюди Юлій у надвечірню годину, вмощується на маленькій лавиці та й щоразу мовчки повідає своїй Ксенії, як-то тяжко без неї живеться йому. Знає: Ксенія й во гробі кожне слово почує, Ксенія конче явиться йому найближчої ночі в короткий і неспокійний сон, голосом лагідним душу зігріє, неначе кригу давку розтопить коло серця зболілого.

Так буде...

А це допіру почав було, неначе мирянам у церкві, говорити їй про суєту суєт земних, марноту плотських похотей. Казав: усе на світі минує, тлінне: і кощаві довкружні дуби, літа яких нікому й не злічити, і мізерна комашка у нетрях мурави, лютий сіроманець і сумирна ягничка, слизький черв і гомо сапієнс — створіння найвище. Усе воно з мертвого праху вийшло — в мертвий сірий прах і обернеться. Вічне тільки життя загробне. І то ще людині заробити це життя треба молитвою щирою, діяннями добродісними. Заробити. Інакше-бо — муки пекельні...

На хвильку уявив собі отець Юлій задимлене, чадне пекло, де грішники у сопушливій смолі киплять. І знову здрігнувся — від моторошного, намальованого уявою видовища. Його кістляві пальці вдруге торкнулися зморщеного блілого чола й ковзнули донизу, неначе за-

пону якусь, що світ Божий нараз отцеві заслонила, з-перед очей зняли.

Закліпав синіми повіками, відтак пильніше обвів поглядом простовологого легіня: хто ж бо він?.. Либонь-таки незнайомець між невисокими гробами на стежці стояв. А може, то пам'ять Юлієва, колись чіпка пам'ять, цілком уже ослабла — та й що тепер з неї вигорнеш...

— Даруйте, отче... спокій ваш порушив... — Легінь ступив кілька кроків ближче і схилив голову в поклони. — Нелегка дорога привела мене сюди.

— Звідки ж, сину? — врешті стиха кахикнув священник. Намірівся було встати з лавиці, та лишень руки, марні й немічні, на колінах зручніше вмовив.

Незнайомець виструнчився:

— З бескидів я, з отсих гір зелених, — півколо крисанею описав, зблиснув зіницями карими. — Тут кожний ізвір, кожна лопонинка — моя оселя.

— Відай, любиш гори свої? — тільки й мовив на це здивований отець Юлій.

— Гой, чи люблю!.. — вдруге саянуло під віями. — Хіба є щось любіше?

— Лепсько мовиш, лепсько... А на цьому цвинтарі що шукаєш собі? Чию могилу?

— Я, отче, до вас.

— До мене? — все більше дивувався сивоголовий священник. — Чого б се?

— Гріхи відпустить.

— Хм, гріхи...

— Дуже вас прошу.

— Нє треба було грішити.

— Та що вже зроблю?

— Багато маєш?

— Чого?

— Гріхів.

— Кількоро панських душ до пекла спровадив-ем.

Та й ще зо дві-три на приміті є.

— Свят-свят!.. За що, сину?

— За кривди людські.

— Он воно що... — Святий отець потроху здогадувався, який співбесідник перед ним. — Відай, лихі то душі?

— Аж чорні, отче.

— Перед хрестом ручаєшся?

— Ручаюсь.

— Так-так...

Запало мовчання. Священик занурив пальці в ошатний кужіль бороди, збирався з думками. Ані висповідати цього дивного прихідця зараз не міг, ані відмовою не смів засмутити. Проте зважитися на щось мусив-таки... Звівши очі вгору, по добрій хвилі запитав:

— А мук передсмертних — тільки правду, як на Біблії, кажи — не чинив ти нікому?

— Ні,— не завагався легінь.— Отся бартка моя тому свідок,— на топірець кивнув.

Іще хвилю думкував отець Юлій, до кінця, либонь, зважуючи свою відповідь. Відтак, наче до молитви, склав долоні на грудях:

— Най будуть прощенні гріхи твої. І храни тебе Господи від напасти всякої.— Трьома сухенькими пальцями по тих словах тричі перехрестив легіня.

— Дякую, святий отче.

Іхні погляди зустрілися.

— Щось іще сказати хочеш? — зрозумів священик, що розмова на цьому не закінчена.

— Так. Хочу попросити вас...— Незнайомець видобув з череса один із двох ножів і простягнув отцеві.

Той очі викруглив:

— Що се?

— Різак, що панські ребра поскоботав,— прозвучала спокійна відповідь.

— Чи він мені треба?

— Напис на ньому прочитайте.

— О Господи,— зітхнув спантеличений отець Юлій, на тремтячу долоню різак поклав і довго придивлявся... Раз і вдруге кашлянувши, врешті мало не пошепки, з якоюсь осторогою почав складати до купи невиразні літери: — «От того різака загиб з рук Добошука...»

На останнє слово ніби й зовсім голосу йому забракло, одними губами те слово дочитав. І подив, і незрозумілий страх водночас виражало його напружене продовгувате обличчя. Рясними росинками взялося брижкувате чоло. Ледве й мовив, головою звільна похитуючи:

— Несповідимі, великий Творче, діла твої...— Приплющив повіки, зігбався. Хотів повернути ножа легіневі, але той заперечливо тріпнув темним волоссям:

— Мій різак при мені, а сей вам залишити маю. І най буде на ньому з другого боку написано...— Хвилинку чи то вагався, чи пригадував щось. Потім, зсунувши густі брови, додав: — Іван Довбушук, славний збойник горський... зложив той різак у церкві Беняшки... А се,— вийняв

з лазухи і поклав скраю лавиці туго набитий гаман,— се, отче, на потреби вашої церкви і нашого Бога єдиного.

Вражений священик мовчав. Єдина думка борсалася у закамарках його старечої пам'яті: де й коли бачив він цього ставного чорнявого легіня? При якій нагоді?.. А що бачив — сумніву тепер майже не було. Навіть легка хрипавка у голосі видалася знайомою, коли вже наостанок. притиснувши крисаню до грудей, легінь поклонився:

— Бувайте здорові, отче.

— Здоровий іди,— ледь ворухнув бородою отець Юлій, так і не зважившись більше на жодне запитання. Лиш тонка й тремтяча правиця його мимохіть потяглася було до краю лавички, де лежав тугий гаманець, але тут же, мовби напливом раптового болю зневолена, знову на коліна лягла.

Ще якусь часину дивився у той бік, де стихло серед нескошеної трави шаркання м'яких заклебучених² постолів та перев'язаних міцними волоками капчурів, де зникла за калиновими кущами біла, розхристана внизу гугля... Опісля зсунувся з насидженої лавиці, вкляк перед гробом.

Повите рожевим серпанком, сонце хилилося за Лисий ґрунь. Останнє проміння догравало віддалік на верхів'ях старого саду, що обступив невеличку плебанію, на ветхій дерев'яній церковці за цвинтарем.

Бам-бом-бом! — обік церкви під склепінням такої ж ветхої дзвіниці, сполохавши гамірливе темнокриле птаство, тривожно озвався дзвін. Кликав на парастас.

Не чув отець Юлій.

Молився...

Розділ перший

Такий похорон хіба що в дурному сні комусь раз на віку вихимеритися може. Та й то лише сп'яну. Ще б пак, чогось подібного тутешні гори не відали, певне, від сотворення світу й до торішнього дня Кирила³.

І пошле ж Господь...

Що вже потім розмов про цю нечувану оказію було по всіх навколишніх селах — одна одної вигадливіші. Сказано ж: чого не виділи очі, те язик доточить.

А сталося в Урічі таке.

² Заклебучений — задертий догори.

³ День Кирила — 9 червня, початок літа.

Обіч села, мало не у річищі верткої, як гадина, Чорнані, на обглоданому гірськими водами, невідь-коли і якою силою вистромленому над берегом каменищі доживає своїх літ халупчина Бенедя Яруніва. Кособока, вже й кількома необтесаними кругляками сьак-так попідпирана, єдиним віконцем байдуже сліпає вона з-під навислої стріхи на біле й прудке шумовиння, серед якого лиш де-неде чорні ковбурі⁴ проглядають.

Іще змолоду своїми руками, аби тільки на власне газдівство стати, звів Бенедьо Ярунів це вбоге, нехитре житло. Якої мари його на той камінь виперло — підита дізнався. Сказати б, дивак. Але ж бо ця дивакуватість — то друга натура гірняка. Той з доброго глузду пнеться жити на такий стрімкий ґрунук, що людині до-ліській туди й рачки не видертись, інший, глядиш, при самісінькій воді будується — ану, злиже повинь чи не злиже? Чого-чого, а повеней у цьому гірському закутні — як голодних днів.

Шестеро дітей, мов шестеро сонечок, було у Яруніва. Половину Бог як дав, так і забрав, решту намаєні весільні коники з часом порозвозили кого куди. Газдиню років десять тому вовки у лісі роздерли... Та й один, як палець на скаліченій руці зизого Микити Дрислюка, залишився старий Бенедьо у своїй опустілій халупці над Чорнанню. Влітку порпався на невеличкому городі поблизу садибки, пас єдину козу Баську та інколи підвечір до Моськової корчми знічев'я заглядав. А випадуть у горах сніги — і не питаєте про Бенедя. Неначе бурий вуйко⁵ у барлозі, до Стрітіння на печі заляже. Тільки раз на два-три дні синій димок над щолопом⁶ перетрухлої крівлі та зрідка безпричинний гавкіт Бенедьового Кудлая сповіщали урічан, що ніякі завірюхи душу Бенедьову ще не вивіляти.

Отак Бенедьо й жив...

А це торік, передо днем Кирила, навідався до нього найближчий сусіда Микита Дрислюк. Роздивився по тихій хаті — спить Ярунів на печі, з головою накрившись, тільки босі порепані ноги з-під благої верітки над запічком стирчать. Може, й не став би Дрислюк будити газду, так приніс йому сторожову палицю: якраз черга випала Яруніву найближчої ночі церкву пантрувати⁷.

⁴ Ковбур — яма на дні ріки.

⁵ Вуйко — ведмідь.

⁶ Щолопок — вершечок.

⁷ Пантрувати — стерегти.

— Дай Боже здоров'я, Бенедю, — зняв крисаню Микита й прокашляв горло.

Мовчить Ярунів: І не сопе.

— Бене-едьку! — вже голосніше озвався непроханий гість. Відтак поштурхав палицею вистромлені Бенедьові ноги. — Смолою вуха позаливав-есь, чи що?

Ніякої відповіді...

Тут Микиту щось немовби по макітрі вгатило. Смикнув верітчину, зизим оком у старого вперся та й остовпів: лежить Бенедьо каменем, душа в Бозі.

Забувши на ту хвилину й про отчєнаш, вихопився ошелешений Микита з дверей. А що мешкав неподалік, за третім вигином Чорнані, то невдовзі перший сумну звістку на трембіті селу сповістив...

Ховали Бенедя Яруніва наступної днини, саме на Кирила. Посеред хати, на двох зсунутих до купи лавицях пахло живицею наспіх збите смерекове деревище, у якому до вічного спочинку склав Бенедьо вузлуваті, спрацьовані руки. Жовтими племінцями поблимували в узголов'ї воскові свічки, застромлені у горщики з кукурудзою. Люди мовчки протовплювалися через невеличкі сіни у переповнену хижку, вклякали, пошепки молилися і, кинувши до ніг покійникові пару дрібних мідяків, задкували на подвір'я. Там, оперті до стріхи, вже стояли білі церковні коругви та хрест.

Поскладавши над берегом свої охриплі від голосінь довжелезні берестяні дуди, з люльками в зубах на якусь часину розсілися поважні трембітарі.

Усі чекали отця Юлія. Але той чогось забарився, і десятки очей все частіше позиркували у бік церкви. Що не кажіть, а комашня⁸, нехай і скромна, пахла кожному...

Нагло якась жінка, що досі стоячи подримувала біля деревища, не своїм голосом як закричить:

— Йой, дивіться, дивіться!

— Що ся стало? — запитали з порога.

— Бенедьо жие!

— Ти здуріла, бабо?

— Але ж руками ворушить!

— Йо-о-о!

Тепер уже помітили всі, хто був у хаті: таки й напавду поворухнувся старий, повіки розплющив.

Христе-Боже, що тут почалося! Який лемент, яка тижба!⁹ Старі й малі кулями вискакували з сіней і роз-

⁸ Комашня — поминальний обід.

⁹ Тижба — тиснява, отговповище.

сипалися на всі боки. Хто на бігу похапки хрестився, хто, землі під собою не відчуючи, зубами з переляку сік.

Саме тоді й появився отець Юлій.

— Що за переполох? Куди біжите? — жестом зупинив на стежці першого стрічного.

Це був Микита Дрислюк.

— Йой, отче... там, у хаті... мрець ожив! — затинаючись на кожному слові, блідий Микита махнув однопалою рукою на халупу Яруніва.

— Отямтесь, Микито.

— Та бігме! Своїми очима видів-єм.

— Вертайтесь назад!

— Е-е-е...

— Разом підемо.

— А як?..

— Не бійтеся, ходіть.

— Та з вами... та я... — боязко ступив Микита слідом за священиком...

Коли стали на порозі, Бенедьо, скинувши з себе чисте полотно, сидів у деревищі. Вже й свічки погасив. Вибалушеними очима розглядався по темних кутках та й лисє тім'я нігтями шкріб. Врешті встромив погляд у дверний отвір. Відай, не одразу дотямив, хто перед ним, бо щось геть дурнє сплодили його посинілі губи:

— Кхе, снилося мені, що я у Гнилому лісі дику бабу¹⁰ ловив... Щомоці біжу за нею хащами, біжу. Туй-туй ухоплю. А вона в крик. А голос у неї достоту вівкотливий, як у моєї небіжки Мелані... Що б се означати мало? — збрижив лисину, бровами заворушив.

— На добро ваш сон, Бенедю, на добро, — ближче підступився до Яруніва отець Юлій і зрівноваженим голосом додав: — Дякуйте Богу, що прокинулися.

— Еге... — Бенедьо погладив пучками рівне, гембльоване ребро деревища та й раптом зіщулювся, немов од води крижаної. — А який ниньки день?

— Кирила ниньки, середа, — відважився на слово Микита Дрислюк, хоч усе йому всередині тремтіло.

Киваючи головою, Бенедьо якийсь час дивився на свої невзуті ноги, ніби вперше за все довге життя бачив їх так чисто вмитими. Та не про них далі річ повів:

— Ото спав-єм, людоньки добрі, ото спав на кобилячу голову! Відай, до самої Покрови тепер не захочу й ока склепити... А чи їв щось мій бідний пес?

¹⁰ Дика баба — прихильна до людей міфічна лісова істота.

— Не журися, Бенедьку, пса твого чуйні сусіди ще вчора нагодували, — так і тупцював Микита біля порога. — Лиш коза у хлівці здохла.

Скривився Ярунів. Од болю скривився, бо саме почав було з деревища вилазити й ударився коліном об гострий кант. Аж засичав неборака... Розтер болюче місце, потім засунув гачкуваті пальці під сорочку й почухався у пазусі, хоч ніяка огидь його, у все чисте вбраного, зараз не кусала. Щось поміркувавши при тому, звів погляд на священика:

— Скажіть мені, святий отче, від чого се так чоловікові, бува, спиться?

— Від потреби духу нашого і плоті, — незворушно відповів отець, ще не здогадуючись, куди Ярунів гне.

— Кхе, потреби... А я собі на хлопський розум так мислю: нема у чоловіка пильної роботи — його й сон ламає, як от мене. То прошу... десь там у церковній книзі запишіть і сповістіть людям на қазанні, що так і так, виспався Бенедько Ярунів та й надалі сам хоче церкву щоночі пантрувати.

— Щоночі?

— Ага. І то віднині.

— Подумали б день-два, — не наважився священик шкрябнути Яруніва словом відмови.

— Чого й думати...

— А чується у змозі?

— Чуюся.

— Хм, ніхто й ніколи ще так не сторожував, ніде так не заведено.

— А я прошу. Не відмовте, панотче.

Зітхнув отець Юлій:

— То най буде...

Тут і Дрислюк, ніби врешті звільнившись від невидимих важких бесагів¹¹, борзенько долучив:

— Сторожова палиця у мене вдома, ще нікому її не передавав-єм: Принести?

— Принеси, Микитко, зараз же мені й принеси, бо вже сонечно, ади, на Гульоватий діл¹² сідає, — поглянув Бенедько у віконце і виліз нарешті з деревища...

Люди, що розбіглись було хто куди, знову почали сходитися на Бенедькову садибку.

— Як там? Жие старий?

— Цсс, отець мають бесіду з ним.

¹¹ Бесаги — подвійна торба, сакви.
¹² Перевал.

— Що мовить Бенедько?

— Цсс...

— А що з коругвами робити? З хрестом?

— Почекаєм отця, най скаже.

— Виходить, не буде похорону.

— Шкодуєте, що комашня пропала?

— Ей, таке мовите...

* * *

Згадує усе те Йосько Мільман — та й ніби прудкі мурашки йому по згорбленій спині перебігають. Холоне у пазусі. Ой, чи то ж бідному синові Давида нема більше чим голову собі напихати? Таж клопотів у нього — куди носа не поткни. Давно валиться стара, допотопна корчма, діти — Блюма і Герш — мало не голими задами на сміх людям світять, єдину зачучверілу шкапину в розбиту тарадайку вже хоч і не запрягай... Грошей на все треба, грошей. А звідки їх набрати? На коліні ж не нашустаєш¹³, скільки в долоні не плюй. А тут іще, відколи не стало тямущої Фаїни, і маржинка геть переводиться, і добрий колись гешефт на пір'ї зовсім занепав... О Ягве, чи довго ще біда за гризотою пертимуть до Йоська, мов голодні на шабаш? Чи не забагато каміння на одні плечі?

Сохне мозок Йоськові, тяжкий туск¹⁴ на душі. А він ото, сидючи на збитому порозі своєї перехнябленої корчми, ще й похорон Бенедя Яруніва згадує. І хотів би Йосько Мільман раз і назавжди якось викурити з пам'яті той день, коли Бенедько з тамтого світу повернувся, — ба, не виходить. Знову он Кудлай, вихудлий Бенедів пес, навпроти став, гострі зуби шкирить і стиха погаркує. Ну, якої ще мерзи йому від Йоська треба? Чого тут, біля корчми, щодня валандається?.. Сказати, звичайно ж, не скаже, тільки гарчить. А чого? Що він таке знає, а виповісти не може?..

— Ану, марш звідси, бодай би на тебе сказ напав! — погрожує Йосько зношеною ярмулкою¹⁵. Відтак по сидниці себе долонею ляскає. — Отут я тебе маю.

«Гр-р-р», — недобре бликаючи спідлоба, вкотре шкириться Кудлай, мовби застерігає: «Но-но, рудий ошусте¹⁶, пробували мої зуби ще й не такі портки».

¹³ Шустати — терти.

¹⁴ Туск — смуток.

¹⁵ Ярмулка — різновид шапки.

¹⁶ Ошуст — ошуканець.

І недобре стає Йоськові. Плює спересердя, кречучи підводиться з порога і зникає у корчмі. По якомусь часі повертається з великою кісткою в руці:

— На, гризи, щоб ти вдавився, щоб нарешті здох! — кидає кістку псові.

Кудлай гидливо якось відвертається од кістки, гарчить і, підбгавши хвоста, іде пріч.

— Тьху! — ще раз плюється Йосько, вішає на одвірковий кілок свою нерозлучну ярмулку і косить очима понад глибоким вивозом, що мимо корчми пнеться вгору од села до найближчого смеріччя, в гушавині котрого й зникає.

Одразу ж за вивозом, у щільному колі кряжистих, подекуди обсмалених дерев видніється на горбку темне згарище. Колись там велика церква стояла, ще минулого літа над високими кронами спинались до неба залізні хрести. А нині... Нині лише стара, дивом уціліла дзвіниця сіріє за згарищем.

Не від студені їжиться Йосько та втягує шию між вузькі, як у хлопчика, плечі.

Згадує.

* * *

Двадцять ще й вісім літ корчмарює в Урічі Йосько Мільман. Горілок та й горілок за ті довгі роки через його спритні руки перейшло. А вин, а пива — либонь, і Ягве втратив рахунок... Зрідка, хіба що при якійсь мусовій потребі, пригублював Йосько невеличкий пугарець¹⁷ вогненного трунку. Але щоб напиться — Господи сохрани! Йосько в болото не скотиться, глузду не втратить. Темні гої — то справа інша. Ті розумом куці та й жлуктять хмільне пійло, як худоба воду. Лише наливай. А пани в розкішних палатах... Панам, кажуть, сам Бог велів, грішми наділивши.

Кесарю кесарева.

Раз тільки, єдиний раз у житті впився Йосько. Давно те було. Так давно, що й навколишні гори відтоді, здається, на добру коңцюбу поміродали. І двічі, і тричі могло вже забутись. Не забулось. Міцними, глибокими корешами зачепилось в пам'яті, мов кутній зуб у твердій щелепі — до гробної дошки, відай.

Якось під вельканоцний празник¹⁸ зупинилася навпроти Йоськової корчми гнута червона бричка, запряжена

¹⁷ Пугарець — келишок, чарочка.

¹⁸ Католицький Великдень.

парою гладких сивунів. Глипнув Йосько у запітніле віконце — що за okazія? Сидить у бричці східницький дідич Казимир Кульчицький, а до корчми ледь не бігцем прямує молодий вусатий гайдук... Не встиг Йосько й у пейзах пошолопатись — а вже вусань на порозі, одвірки плечима розпирає.

— Йоську, пан Кульчицький кличуть! — без привітання гаркнув на всю корчму.

— Кого? — не второпав Йосько.

— Тебе, тебе.

— Вай, а що сталося?

— Що-що... Пан скажуть, — знервувався гайдук, ляснув себе гнучкою нагайкою по високій халяві. — Но, якої лярви слупом стоїш? Борзо до брички!

Йоська й холодом пройняло.

Часті — впродовж кільканадцяти років — наїзди в Уріч пана Кульчицького були звичними та й нікого в селі не дивували. Мав що багатий дука, у Східниці мешкаючи, тримати й тут на пильному оці: ліси, сіножаті, орні паленища¹⁹, водяний тартак, млин... Але для чого се враз тутешній корчмар став йому потрібен?

Щось воно не те...

— День добрий вельможному пану. — вклонився Йосько у двох кроках від брички. — Кликали?

Підвелося, ожило брезкле од перепоїв лице сорокалітнього дідича, в лінивій посмішці ледь ворухнувся тонкий чорний вус, догори підкручений.

— Кликав.

— Чим прислужитися можу?

— О, хвалю тямущих! — розплилися дідичеві губи. — Саме прислужитися матимеш нагоду.

— З вашої ласки...

— Кажуть, Йоську, — скинув бровою Казимир, — що ти великий майстер вино у келихи наливати. Артист.

— Жартуєте, пане.

— Жартую не жартую, але цієї неділі маєш бути у мене. Поважні гості зберуться, от їм і прислужиш. А щодо платні... Будуть і гроші, буде й до них. Я щедрий, у неділю й переконаєшся. Чекаю тебе одразу з полудня. Тільки помийся добре та щетину поголити не забудь. — І тут же, відвернувшись од Йоська та згорнувши на колінах довгі поли золотом розшитого жупана, кинув поголичеві:

¹⁹ Паленище — випалена для обробітку ділянка лісу.

— Рушай!

Лягнув батіг над гривами прудких коней, рвонула з місця червона бричка. Ніби й донині дивиться Йосько, як осідає на сирій гостинець збитий копитами пил...

Бучний то був празник, на широку ногу. До глибокої ночі веселилося, хмеліло статечне приїждже панство, і крутився між ними Йосько, як у вирву кинутий сухий патик. Не сам крутився. З начищеною до блиску срібною тацею в тонких білих руках від вельможі до вельможі плавала в просторій залі молода Казимиrowa служниця Фаїна. Час від часу то кине на Йоська скрадливий карий погляд, а то й вогнистою косою мовби ненароком зачепить — здригнеться, до вух спаленіє парубок, незвіданий трепет щоразу проймає усе його безборонне перед дівочою красою, слабке ество.

Неначе у вогневиці метався схвильований Йосько. Повільно сотались година за годиною...

— Панове гості, — десь уже наприкінці великої забави, коли стихли на хвилину притомлені музики, підвівся з-за столу розпашілий господар дому. — Чи добре годила вам нині прислуга наша? — на Йоська й Фаїну глянув. — Чи кожного у цій залі вдовольнило їхнє уміння і старання?

— Чудовно, чудовно! ²⁰ — з усіх боків у відповідь залунали схвальні голоси.

Якось загадково усміхнувся Казимир Кульчицький, присунув до себе найближчу розкорковану пляшку й по вінця налив три коштовні келихи:

— Фаїно, Йоську, підійдіть-но сюди. Хочу випити з вами за ваше здоров'я. Прошу.

— Віва-ат! До дна! — дзвоном кришталю озвалась на те залита світлом зала.

— Столят ²¹, — підбадьорливо додав пан і, не перестаючи посмікатися, підняв свого келиха.

Буйною хвилею хміль ударив Йоськові в голову після першої ж чари. А були відтак і друга, і третя, і... Захиталась під Йоськом навощена, ковзкая підлога, в нестримні, шпаркі обертаси пустилися довкіл нього столи і стіни, мішма закружляли перед очима чорні фраки, барвисті сукні. Десь у тому всепоглинальному вихорі зник невдовзі щедрий дідич Казимир. Зникла й Фаїна.

А потім...

²⁰ Чудово (пол.).

²¹ Сто років (пол.).

Потім було полудне. Мов застуканий на гарячому крадій, стояв Йосько перед паном Кульчицьким і згоряв од сорому. Напіврозлігшись у глибокому шкіряному фотелі, обмацуючи Йоська липким усміхненим поглядом, пан пощипував кінчик смолянистого вуса:

— Ну й батяр ти, Йоську. Баламут... З Фаїною переспати — не баник ²² з'їсти, — то розпливалися, то ніби до свисту витягалися його вуста. — І як це тобі вдалося?

Ліпше б не питав. Хіба ж тямив бідолаха Йосько, яка дідьча сила і коли затигла його у Фаїніне ліжко, де на силу й прочумався поряд з Фаїною, коли вже пікантну звістку про це донехочу смакувала уся двірня...

Мовчав потуплений Йосько.

— Втім, якщо без жартів, — нараз посерйознішав Кульчицький, — вибір твій схвалюю. Ліпшої жони тобі не знайти. Обоє ви сироти, одинокі, а вкупі й на морозі тепліше. Отож бери Фаїну — і най вам святий Єзус помагає.

Щось булькнуло Йоськові у горлі, скаламутло перед очима. Ледве й здобувся неборака на дрібку сили, аби встояти на зм'яклих ногах.

— Я подумаю... спитаю у Фаїни...

— Про посаг? — перебив дідич пригнобленого Йоська. — Ну, цим собі голову не суши. Буде посаг, буде. І коней хоч нині для перевозу дам.

На цьому розмова й закінчилась...

Через тиждень покликали рабина, справили хасине... ²³ Восьми місяців після цього не минуло — народила Фаїна хлопчика. Хотів Йосько сина — Бог і послав.

— Недоношене, — буркнула баба-повітуха у відповідь на запитливий Йоськів погляд. — Лиш не бійся, дужий первісток, нич 'му не бракує.

Стару повітуху за два дні до Фаїниних пологів прислав зі Східниці — з якого б то дива? — сам Казимир Кульчицький. На бричці, немов якусь поважну панію, дідичів фірман під корчмю привіз...

Дувід — так за бажанням Фаїни назвали хлопчика — і справді як горішок був. А що вже тямущий від самої колиски, а вродливий — тільки й гляди, щоб не наврочили чиїсь недобрі, заздрісні очі. Одне тільки Йоська бентежило: Фаїна руда, аж червона, сам він теж рудий, а в сина їхнього — на тобі! — кучерики чорні. «Як у пана Кульчицького», — інколи ловив себе Йосько на грішній

²² Баник — пиріжок.

²³ Весілля (євр.).

думці, але тут же щоразу й відмахувався од неї, неначе від кусючої, бридкої мухи.

Після Дувіда колисали Блюму, потім Гершка. Додавалося клопотів з дітьми, не меншало роботи у корчмі. Аби надійніше почуватися, взяли в оренду ґрунть, згодом другий, овечок завели, перепродували пир'я.

День до дня — гук років²⁴ сплило...

А се минулого літа, десь о такій, як зараз, надвечірній порі, коли сидів Йосько біля корчми й гортав засмальцьований господарський гробух, закалатали копита долі вивозом. Вигуцуючи на карому огирі, до корчми наближався панич Юзеф Кульчицький, викапаний дідич Казимир. Мало не йойкнув Йосько від несподіванки: раптова поява зухватого Юзефа нічого доброго не віщувала.

«О Ягве, пронеси», — змолвився в душі. Не пронісло.

— Сидиш, Йоську? — легко зіскочивши з сідла на м'який спориш, Юзеф прив'язав коня до воріть.

— Хе, воно ж, пане, хвилюк й перепочити можна, — підвівся Йосько з призьби.

— Сиди, сиди. Я теж не відмовлюся.

— Як пан жадають...

— А що, — ніби й не по-панськи примостився збоку трохи засапаний од їзди Юзеф, — роботи у корчмі нема? Відмовилося тутешнє хлопство паленку²⁵ пити?

«Куди сей панок гне? Якими вітрами його сюди привіяло?» — борсався Йосько у неспокійних здогадках, аби легковажно не вскочити у якусь замасковану пастку.

— Мене мій вітець так учили: на пияків надійся, а свої гроші май, — уник прямої відповіді.

— Багато ж ти наскладав?

— Чого, пане?

— Талярів, злотих.

— Ей, не питали б...

— Значить, Йоську, — погладив Юзеф тонкі, підстрижені вуса, — як не крути, скільки б Ягве не дав кебети, а без пияків орандареві²⁶ хоч кістку гризи?

— Відай, правду маєте.

— Чому — відай? Ти не цілком згоден зі мною?

— Та чо, згоден.

²⁴ Гук років — багато років.

²⁵ Паленка — горілка.

²⁶ Орандар — власник оранди (корчми).

— Отож... А тепер і скажи, чому то хлоп наш, бува, десятим пувіцем корчму обминає?

Почухався Йосько:

— Я не Соломон, пане Юзеф, на свій розум я так міркую: хіба постить душа, коли таляри у капшуку?

— Себто? — ніби й не втямив панич.

— А те... Порожній капшук — не візитка до корчми.

— Хлоп вип'є і в борг.

— Еге ж, вип'є. І повторить... А потім сторониться корчми, як злодій жандармерії. Бігай тоді, Йоську, за ним, тряси його злидні, як голу грушку.

— Злидні, мовиш... — Панич кольнув Йоська скісним поглядом. — А до церкви щонеділі той хлоп іде?

— Так уже при звичаєний.

— І на Боже попові щоразу несе?

— Чи я йому в кулак зазираю...

— Несе, несе. От і виходить, що не у тебе, а в попа Юлія хлопські гроші осідають.

— Ги, — краєм свідомості відчув Йосько приховане сильце. Та що вже зробити міг, коли дався на слизьку розмову?.. Не спромігшись на якусь путню відповідь, спробував було напівжартом відбутися:

— Воно ж, ясний пане, і попові за щось жити треба. Не Божим духом...

— Йоську! — полізли вгору щетинисті Юзєфові брови. — Я ж тебе за розумнішого мав... Невже ти так-о думаєш? Невже тобі церква очі не мозолить?

— А, згоріла б вона без мене, — само собою виходилося з-між Йоськових побабчених губ.

Аж підвівся Кульчицький:

— О, тепер твоїми вустами сам Ягве говорить! Мудрі слова. Та я в Бога вірити перестану, якщо ці слова сеї ж ночі не справдяться.

— Вважайте, пане Юзеф, що ви вже безбожник, — сплотив на се Йоськів язик.

— Ов?! —

— Та скоріше вода в ріці вигорить, аніж над церквою червоний когут закукурікає.

— Цікаво, цікаво...

— Смію гадати, що не знаєте ви Бенедя Яруніва, — провадив Йосько далі. — Запевняю вас: мимо таких сторожів, як Бенедьо з його псом, і миша до церкви не прошмигне. Мені звідси на тім боці вивозу все видно.

— Навіть миша, кажеш?

— Хіба попід землею.

— Та ну-у? — іронічна гримаса з'явилася на випещеному обличчі Юзефа. — А до паленки він охочий?

— Хто?

— Ярунів.

— Що вам сказати?.. Хлоп є хлоп.

— То хіба не знайдеться у твого Ягве кілька пугарців того крутого пійла для церковного сторожа? — Запитливий, аж надто промовистий погляд Кульчицького, здавалося, наскрізь промацував Йоська. — Сього з тебе й досить було б.

Не витримав, знітився орандар:

— Вай, пане Юзеф, щось ми грішне тут говоримо... Чи нема більше про що?

— Є, Йоську, є, — ніби спохопившись, одразу ж перемінився Юзеф. — Я ж от у якій справі до тебе... Чи не купив би ти, скажем, для свого Дувіда оту невеличку — знаєш, певне, — папірню²⁷ в Урожі? Власник продати хоче. Терміново. То чому б не перейти їй у добрі руки Мільманів? Йосько й застиг.

— Папірню?.. Пан Юзеф жартують. Хіба ж у бідного Йоська на те гроші є?

— У бідного, може, і справді нема, але в мудрого... — знову промовисто, наче по-змовницьки, глянув панич. — У мудрого Йоська знайдуться.

— Хе, коли на жабі вовна виросте... — хапався корчмар бодай за мізерну можливість потягнути час, аби второпати, куди хилить Юзеф.

А той посміхався:

— Гроші знайдуться хоч зараз.

— Як? Де?

— А тут. — Кульчицький відв'язав от пояса шкіряний мішечок і, мовби зваживши його на долоні, кинув сторопілому Йоськові на коліна. — Ось тобі позичка. Віддаси, коли розбагатієш... Тільки дивись, не прогав папірню. Завтра ж зі сходом сонця до Урожа їхати треба.

— Завтра?

— Якщо хочеш зі своєї нужди вихрапатись. Така можливість раз на віку трапляється.

— Е-е...

Поки спам'ятався Йосько, поки змігся на якусь живу думку, Юзефа немов лизень злизав.

...Три події назавтра сколихнули тихий Уріч. Серед ночі, коли на землю треті сні Господь людям посилає,

²⁷ Папірня — паперова фабрика.

згоріла церква. Такий лютий вогонь над нею клекотів, що вирване страшним вихором палаюче гонтя мало не на корчму через вивіз летіло. До самого неба густий дим вирував, тріщали сухі смерекові колоди, і металася, кричали навколо безпорадні, панікою охоплені урічани... Дзвіницю врятували. А на місці старої церкви лише купа чорного недогар'я, лишилась...

Коли над східними грунями помалу викотилося із хмар велике й ніби заюшене сонце, вдруجه стрепенулось ще й не успокоєне після нічної пожежі село.

— Йой, чули-сьте, вуйно?!

— Щось недобре?

— Казав Дрислюк, діда Бенедя задубілого знайшли.

— Де?

— За цвинтарем. На липі скінчив бідолаха.

— Повісився?!

— Ає.

— О Господи, помикитило старого!

— Відай, з розпуки, що церкву не впантрував. Повідають, дотепер Кудлай на цвинтарі виє.

— Ох-ох, що ся діє, людоньки добрі... Якась Божа кара звалилась, не інакше.

— А так, вуйно, кара. Грішать люди. Не всі, але грішать. А за грішних і праведні мусять терпіти, се у Святому письмі написано.

— Ох-ох...

Третя подія того дня сталася на глухій лісовій дорозі між Урічем та Східницею. Отам і спіткала біда горопашних Мільманів — Йоська, Дувіда й Фаїну, що на своїй вутлій тарадайці зранку втрюх пустилися до Урожа папірню купувати. Наскочили на них якісь замасковані збуї²⁸ з киями й пістолями — один тільки Йосько чудом живий з тої, ніби й не випадкової, засідки вислизнув... Брр, від самої згадки про це усім тілом костеніє від жаху. А погляне у той бік, де окрай обсадженого живоplotом сільського цвинтаря під двома кам'яними плитами Фаїна і Дувід лежать, — серце кров'ю обливається.

От тріби, Йоську, й папірня, от і доробився за панські гроші, що грабіжникам дісталися. Борг над головою висить, як гостра сокира, — хоч бери тепер та корчму продавай. Ба, продавай, а після що — пхати шию в зашморг?

Мурашва попід сорочкою лазить...

²⁸ Розбійник (пол.).

* * *

— Мой, цимборики²⁹, а Йосько нас визирає, дочекались не може,— стриманий, однак бадьорий голос нараз почувся з-за рогу корчми, зашурхотіли під постолами дрібні камінці.— Адить, як очі вилупив.

— Ги-ги-ги! — чотири дужі вусаті легіні перед Мільманом як стій стали.

Миттю вихоплений з важких спогадів, зіщулився орандар та й заляк поглядом на чорнявому, що найближче підступив. Було від чого й зіщулитися: пара не забавкових пістолів виднілась у чересі незнайомця під наопаши кинутим кептарем. Оце незвичне «мой», немосяжна оздоба топірця — усе в цього підтоптаного легіня було якесь не-тутешнє, усе насторожувало. Як насторожував і вигляд решти трьох.

«Бескидники! — похолов Йосько, ледь не у грудку зібгався від раптової здогадки.— А сей ось, найвищий серед них, то, певне, і є Чорний легінь, про якого стільки страшних чуток од села до села не віднині ходить. То десь біля Синевидська чи Сколе гуку наробить, то через кілька днів аж під Туркою мов з-під землі раптом вигулькне... Правда, бідних нібито не чіпає, лиш панам від нього спокою нема. Що ж се його сюди з ватагою принесло, якої мари собі шукає?..»

— Пан мене знають? — насилу поворухнулися отерплі Йоськові губи.

— Я тобі такий пан, як ти мені кум.— Нічого ворожого у поведінці легіня не було.

— Якось же вас називати маю?

— А як би ти волів?

— Чи я знаю... Кожне ім'я по-своєму фayne. А капка до капки, подібнісьте на одного тут... на Івана Дубленича, Ількового сина.

— Що ж, аби не паном — називай мене Іваном,— блиснув зубами легінь.— У корчмі хтось є?

— Так, Блюма.

— Про чужих питаю.

— Нема нікого,— помалу заспокоювався Йосько.— Може, увечері когось і принесе, а зараз ні душі живої.

— Се добре. Тоді запрошуй нас,— кивнувши орандареві, чорнявий обернувся до найближчого цимбора, що

²⁹ Цимбор — товариш.

пильним оком дивився на долішний путівець.— Кукни, Юро.

Той з готовністю скруглив долоні навколо рота й набрав повітря у груди:

— Ку-ку, ку-ку!

— Пугу-у-у! — долинуло у відповідь з горішнього кінця вивозу. Відтак повторилось.

— Ну, можемо й заходити.

— Ага, прошу,— ступив Йосько на зсічений поріг.— От лише, хм...— нараз бліде чоло зморщив, пошкрібся у пейзах.— Чим же вас пригостити?

— А що, паленки у корчмі нема?

— Та для вас... Для вас пошукаю.

— Значить, щось і на зуба знайдеш. Ми хлопським хлібом годовані, обійдемося без лакітків³⁰.

— Ей, не щодня такі гості, не щодня...

Увійшли до корчми, низької, напівтемної та сирої, розсілися в кутку за довгим столом. Руде вродливе дівча в поношеній одежині виглянуло з протилежних дверей, великими сторожкими очима перебігло від легіня до легіня.

— Блюмко, з третього барила гостям налий,— розпорядився орандар. І коли дівча зникло за скрипучими дверима, потеплів на виду.— Моя донька.

— Надісь, любиш її? — вусом повів чорнявий.

— Аякже, Іване, своя кров.

— То міг би й у щось ліпше одягнути.

— О, якби було...

— Не прибіднюйся, Йоську. Гроші з людей лупиш, а на одєжу власній дитині нема?

— Вай-вай,— пошолопався Йосько в рудих патлах.— Чомусь кожному здається, що корчмар і кобилу злотими годує. А може, у нього безпросвітна скрута? Може, він, як голодний щур, плісняві скоринки гризе?

— Так ми тобі й повіримо,— врешті вставив слово і той, що допіру в долоні кукав.

Гірким усміхом відповів на це орандар:

— Чим вас переконати, Юро?.. Хіба зробите обшук у корчмі, я дозволяю.

— Або ти гроші ховати не вмієш.

— Е, говорила небіжка до самої смерті та й не все сказала. Доста балачок, Блюма оковиту й перекуску несе,— Іван чи не Іван потер долоні.

³⁰ Лакітки — ласощі.

Йосько ж метнувся назустріч Блюмі й вихопив з її слабкої руки оплетену лозою корчагу:

— Хе, чим хата багата, тим, кажуть, і рада. — Налив у три мідні пугарці.

— Будьмо здорові, цімборики! — густими лискучими пасмами стріпнув чорнявий.

— Будьмо веселі!

— У добрий час!..

— Мовчки відтак заїдали, мовчки й долите пили. Зрідка лише скупими поглядами перекидалися. Несподівані гості, видно-таки, голодні були, і запопадливий господар оранди, ніби й зовсім не потерпаючи за платню, всяко намагався їм догодити. Десь уже після третього пугарця Іван глянув на нього й раптом запитав:

— Про отця Юлія що чувати?

— Га, про Юлія? — сіпнувся Йосько, немовби щось грякнуло над ним. — А ви... ви його знали?

— Знав не знав — звідую.

— Та що вам відповісти? — спромагаючись на недоречну посмішку, розвів руками. — Як не дозволив йому пан Кульчицький нову церкву в селі ставити, як погрозив при людях канчуком, то Юлій і подався з села.

— Відоме. Куди подався?

— Чув-єм, у якихось Беняшках парафію дістав.

— Гм, Беняшки... — зійшлись на перенісці й застигли темні дуги Іванових брів. — І громада 'го відпустила, на оборону не стала?

— У громади кулаки, у дідича гайдуки. Та й пушкарів³¹ покликати може.

— А вїйт що, заодно з Кульчицьким?

— Та чо', та не... Кажуть, добрий вїйт — як тато рідний. Оксен добрий, за громаду вболіває, але й він нічого супроти Кульчицького вдіяти не зміг.

— От зараза куревська!

— Вїйт?

— Дідич! — гримнув Іван щиколотками об стіл, аж перелякане око Блюмі з-за одвірка бликнуло. — Мой, орандарю, ще по разу налий.

Ніби невидима сильна рука труснула Йоська, в одну мить за корчагу схопився:

— Прошу, прошу, скільки душі забагнеться.

— Будьмо, браття! — коротким, як мигавка, поглядом Іван окинув своїх цімборів.

³¹ Пушкар — озброєний жандарм.

— Будьмо!

Вихиливши наповнені по вінця пугарі, нічим більше не заїдаючи, легіні один за одним повстромлювали в зуби розмальовані череп'яні люльки на довгих цибухах, викресали вогню, запакали. Синюватий запашний димок повився під стелю прохолодної корчми. Кілька хвилин панувало мовчання, і Йосько вже почав було прикидати в умі, яку платню гостям назвати має за все ними спожите, щоб, як мовиться, і собі добра кожушина, і баранові не судна година. Отут несподівано і прискалив Іван пронизливі, насмішкуваті очі:

— Вгадай, Йоську, скільки заробиш?

— Чи я про заробіток думаю.

— Не хитруй, мой. Думаєш... Але такий зарібок тобі ніколи й не снився.— При цьому двома пальцями Іван зняв засалену ярмулку з Йоськової голови й покрутив перед собою.— Сподобалась, купити хочу. Продаш?

— Йй, кпите собі з мене,— мимохить пригладив Йосько зіпріле нечесане волосся.— Дайте її сюди, піду в мотлох викину, давно час.

— А нащо викидати? Я гроші за неї плачу.— Важкий капшук враз опинився на столі перед сторопілим орандарем.— Золото, можеш не сумніватися.

Йоськові брови полізли вгору:

— Золото?!

— Чистісіньке.

— Та ви... Та моя корчма стільки не вартує,— аж боявся на той капшук дивитись.

— Корчму з димом пусти.

— Як... з димом?

— А так,— Іван підвівся з-за столу й поправив застромлені у черес пістолі.— Завтра ж увечері, тільки-но місяць над горами стане, дай корчмі червоного віхтя. Все! Два рази повторювати не люблю.

— Вай! — ледве й усвідомивши почуте, заламав Йосько руки.— А куди ж я?..

— Тобі ліпше й самому звідси здиміти, село без тебе чей обійдеться. Втямив?.. На тому і здоровий будь! — прихопивши орандареву ярмулку, Іван рушив з корчми, а слідом за ним і його неговірки цимбори.

— Фю-фть! — свиснуло за вікном.

— Кра-а, кра-а! — відгукнулося з горішнього кінця вивозу, де, стрімголов пускаючись до Чорнані, з каменя на камінь стрибає Гусячий потік.

Ноги під Йоськом затремтіли. Опустився на ветку, розколисану лавку та й прикипів скаламутлими очима до залишеного на столі капшука.

Зашуміло у голові.

Зацвіркало...

Розділ другий

Чорнанька.

Се там, за Лихими ізворами, за пологим бескидом Великим Цапом, де туляться до тісного путівця перші уріцькі загороди, Чорнанька стає Чорнанню. Щедро напоена прудкими потічками-допливами, бурлить у широкому кам'яному жолобі, шумусь — вблід не перейти.

Се там, на півдні, за Великим Цапом, куди й пов'юнився сколівський путівець.

А тут, біля самотнього хутірця Перепростинь, що загубився у темних пралісах на півдорозі між Урічем та Східницею,— тут річка Чорнанька, ще місцями й лежа постійного собі не виглибивши, тільки готується стати річкою, тільки після рясних дощів пробує знуртувати, зворохобити хвилю, загомоніти на повен голос.

Тоді й любить вона Леїлі. Тоді й манить до себе якоюсь нерозгаданою, таємничою силою.

От і сьогодні, після гуркотливої нічної грози, прочнулася, заграла Чорнанька в десятки голосних дрімб — уже й тут Леїла, на щербатому камені посеред води. Обхопивши руками засмаглі коліна, сидить, неспокійну музику наслухає. Мов човен легкий, хитається камінь, назустріч розбурханим хвилям летить, нестримно летить... Аж дух перехоплює Леїлі, аж моторошно стає. Здрігається легінка, міцніше коліна обіймає — не впасти б десь у водокрутну вимоїну, далі, ще далі пливти, колючий острах в душі тамуючи.

Хитається камінь. Пливе мовчазна Леїла назустріч бистрині. А свіжа ще спогадка чомусь повертає їй кожне слово позавчорашньої вечірньої розмови батька й матері.

— Чула-м, ходить Христан у лопухи ночувати,— похитуючи сивою головою, смокче люльку замислена Беба.

— Но, якої мари?

— Бескидників боїться.

— Що ж то він з ними не поділив?

— Чи про дільбу мова... А де в чоловіка певність, що й до його хати котроїсь темної ночі з лихим наміром не вдеруться? Життя кожному дороге.

— Тьху на них! Якась купка збійників стільки переполоху наробила. — Войцех П'ясецький, доглядач тутешніх Казимирових лісів, скрегоче зубами й міцні кулаки стискає. — Най собі той Христан від страху ночує, де дябел³² добраніч каже, а мені вдома не зле.

— Чи я тебе в лопухи жену.

— А нащо дурне повідаєш?

— Бо таки неспокійно у горах.

— Кому? Нам?

— Біда не питає, до кого завтра зайти.

— У страху очі великі.

— Легковажиш, чоловіче, ой легковажиш.

— Я не Христан, гачами не трясу. Пістолі мої наладовані, бартка при мені. Та й псів для чогось годую.

Беба:

— Так-то воно так, але... Пильнуйся, небоже, то й бартка допоможе.

— Лягай спати, Бебо, і вимети собі всяку негідь з голови. Не бійся, наших воріт лихий не переступить, — дружину чи себе заспокоює Войцех.

А мати своє:

— Кажуть, то харцизяка Добош з-під Коломиї загнав до нас воду каламутити.

Войцех:

— Пси гавкають — вітер несе, а ти й вуха наставляєш. Пан Кульчицький інше говорить: зловили Олексу Добоша й на дрібні кавалки потяли — і сам дістав, що заробив, і для таких, як він, добра наука буде.

Прозорою ниточкою прядеться слина з пожмаканих Бебиних губ.

— Може, й зловили, і потяли. Дай Боже, щоб се правда... Лиш не про Олексу я мову веду.

Здивований Войцех повіками кліпає:

— А про кого?

— Чутка ходить, ніби то інший Добош, рідний брат Олекси, розбишакує тут.

— Холера ясна! — знову скрегоче батько на всі кутні. — Не гори довкола — вовчий розплідник, гавра³³. Але нічого, більше куль, ніж вовків.

³² Диявол, чорт (пол.).

³³ Гавра — барліг.

— Ой, куца то втіха, куца, — низьким прокуреним голосом скрипить на лавиці худа сербіянка Беба й засльозені очі витирає. — Куля в пістолі — вовк на волі.

— Хотів би я знати, який се звір сам на ловця біжить?.. Кожного звіра вистежити треба.

— Вистежити... А скільки тим часом лиха долучиться? Мало не щотижня десь маєток горить, якийсь пан зникає... Коли вже тому кінець настане?

— Скоро. Двадцять гайдуків під свою оруду зібрав Казимир Кульчицький. Не ради пустої примхи таку силу зібрав. Та й хіба тільки дідич про спокій у горах подбає? Хіба пани у Сколе й Турці сплять?

— І все ж пильнуйся, чоловіче.

Хмуриться Войцех:

— А ти нарешті спати лягай. Завела проти ночі не-потрібну розмову.

Беба:

— Чи я винна в тому, що тривожно мені, чи зле почувалась би у спокої...

Шумить, виграє Чорнанька. Хитається камінь, і пливе на його жорсткій гриві стишена Леїла. Диким нетрям навстріч пливе, у темну, як ніч, тіснину, де лиш упирі в потайних зашкалубинах світять очима хижими:

Непролазна, глуха то місцина, ніхто ще туди ногою не ступав. Чи не там, бува, і ховається Чорний легінь? Чи десь не в тому вертепі його потайні комори з награбованими у панства незліченими скарбами?..

Кортить Леїлі, донезмоги кортить бодай раз на того бескидника глянути. Страшно? Аніскілечки! Чуток різних про нього — як грибів по дощі: і хитріший від лиса, і невловимий, як тінь; одних пограбує, з усіх сховків повигрібавши, іншим — золоті дукати щедро сипле.

Ось і таке повідають.

У Довгому чи в Підгородцях якийсь бідний чоловік рискалем копав на покаті свій кам'янистий ґрунть. Аж тут легінь з поближного лісу виходить. Волосся чорне, як шмір, вуса і брови ще чорніші. Два пістолі у чересі, напереваги кріс...³⁴ Підійшов, чорно вклонився та й каже:

— Чому се ви, любий газдо, рискалем, а не плугом нивку порасте?

Випростався чоловік:

— А ти звідки, легіню?

— З лісу.

³⁴ Кріс — рушниця.

— Воно й видко.
— А чо' звідуете?
— Аби знати, з ким до бесіди ставати, що відповісти...
У нас так мовлять: дайте, вуйку, водиці напиться, бо не маю нич курити і дуже-м голодний — кишки марша грають.

Легінь засміявся:

— А що ж у вас є?
— Діти.
— Двоє, троє?
— Семеро панбіг дав.
— Ей, самі настругали-сьте.
— Глупе діло нехитре.
— І чим їх годуєте?
— Бучком, батогом — що в руки потрапить, — не ліз чоловік за словом у пазуху.

— Відай, тлусті вони від сього харчу?
— Як драбини.

— Хе, умісте, газдо, правду повідати, — каже той легінь. — Отже, так: се вам на доброго коня, се вам на доброго плуга, се вам для добрих дітей.

Тричі виймав гроші з великої торби, тричі перед газдою на землю клав.

— Хто ти? — питається ошелешений газда.

— Легінь, — відповідає той.

— Виджу, що легінь. Але який?

— Чорний.

— Га? Чорний ле... ле?..

Тут чоловікові й запліщило. А легіник посміхнувся та й повагом до лісу пішов.

Отаке люди розказують...

Слово у слово переповіла це вчора Леїла занепокоєному останнього часу, похмурому батькові. Гадала, бодай одну зморшку тривоги розгладить на його смаглому чолі, бодай одну крижину в продубілій душі розтопить — мовляв, не такий уже й страшний чорт, як його малюють. Але насупився, невдоволено засопів батько, недобрі вогники спалахнули під кушистими острішками брів:

— Тобі, дочко, хто такого напашталакав?

— Яцек, — простодушно відповіла на гостре вітцеве запитання. — Він багато знає.

— Чого?

— Різних переповідок.

— Звідки?

— Від уріцьких пастухів.

Батькові губи сіпнулися:

— Пся крив! Не для цього сей бездомний шмаркач наймитує у мене, аби всякі хлопські байки до хати моєї приносити. Його справа — пасти маржину³⁵, і доведеться канчуком нагадати йому про це.

— Ой, не треба...

— Сам знаю, що робити повинен.

— Але чому, тату, конче маємо думати, що у кожного бескидника піднебіння чорне? — іще силкувалась Леїла знайти хоч вузеньку кладку до зчерствілого батькового серця, щось добре збудити у ньому.

— Збійник є збійник! — відрізав на це батько. — І кінець йому один — крукам на споживу!

Що було відповісти?..

Хитається камінь. Все прудкіше, все далі й далі пливе Леїла — до тієї невидимої звідси крутої ущелини, понад якою два сизі орли, два могутні беркути від ранку й до смерку щодня кружляють. Десь, певне, там, на якомусь високому уступі й гніздяться вони.

Сказав нещодавно Яцек:

— Вірля звідтам принесу.

— Кому? — здивований погляд на Яцека скинула, хоч відразу здогадалась, яка відповідь буде.

— Т-тобі... — затнувся легінь.

— Що ж я з цим вірлям робитиму?

— Підросте — зайців, лисів полювати навчу. Ліпшої розваги собі й не придумаєш.

— Гм, полювання з орлом... Се, відай, цікаво. Але як же ти до гнізда видряпаєшся?

— Чи на хмару лізти...

— І не боїшся тих беркутів? — з недовірою мружилась на легіня. — Вони ж ого які дужі.

— А я... я дужчий! — у відповідь випалив Яцек, до вух почервонівши. — Та й не боягуз...

Що правда, те правда, у боягузстві Яцека не запідозриш, у немоці теж. Зростом він хоч і не вдався, зате плечі розлогі — на добре держално бартки, а в кулаці, здається, воду з каменя витиснув би.

Одне слово, моцак із моцаків.

Якось позаторік приганяє овечок з полонини. Зав'язана торба через плече закинута, а в тій торбі щось вовтузиться, ніби чортик до неї втрапив.

— Що там? — видивилась Леїла.

³⁵ Маржина — худоба.

— Та що... — мнеться Яцек. — Вовченя.
— Гі, вовченя?!.. — не приховала здивування й цікавості. — Звідки ж ти його взяв?
— З вовчої барлоги.
— І вовки на тебе не кинулися?

— Хе...
— А не дуриш? — на торбу дивилась, гейби справді якусь байку їй гнули. — Покажи.

— Чого б я тебе дурих? — Скинувши торбу до ніг, обережно почав розв'язувати. — Осьо, гляди... Можеш погладити, сумирне, пальця не відкусить.

— Ой, потішне, — мимоволі потяглася рукою до переляканого звіряти. — Нащо ти його приніс?

— Вигодую — замість пса мені буде маржинку пильнувати, — ховав Яцек добрі очі...

Таки вигодував. Стало вовченя отакеним вовком. Змалку до Яцека прив'язалося — кроку без нього нікуди не ступить. Разом на Великім Цапі овець пасуть разом і сплять вони у теплого хлівці...

Бурлить, грає Чорненька. Стрімголов біжать навстріч Леїлі, буцаються об камінь білі клапти змуртованого шумовиння, мов нечистою силою наполохані баранці. В очах рябіє від їх нестримного бігу. Куди ж вони, куди? Якого прихистку собі шукають, де втихомиряться?

Мовчать бескиди. Німують довкіл смереково-букові праліси. Неначе заворожена цією німотою, сидить на камені серед води, не ворухнеться Леїла.

Коли се раптом: «Гісь, гісь!» — почувся збоку, з лівого берега розбурханої, скаламученої річки.

Здрігнулась легінка від несподіванки, головою мотнула, вороним пасмом хвилястого волосся війнувши. О, Яцек! Маржинку домів жене. Чого б се так рано? Ще ж сонця сліпучий таріль заливає промінням усі схили й ізвори, ще з довколишніх нетрів надвечірньою проходкою і не дихнуло... Якоїсь біди з Яцеком чей не трапилось, бо спокійний його Вовчик. Он як радісно хвостом закрутив, угледівши Леїлу.

— Гісь, гісь! — довгою гирлигою підганяє Яцек невеличку ватагу овець та кіз. Надміру велика голова легінки нева під широкою крисанею здається удвічі більшою. Босі зашкарублі ноги стирчать з полотняних обсмиканих ноговиць, теліпається по стегнах виварена в олії сорочка-мазанка. Відай, добре Яцекові у тій цупкій сорочці: ніякий дощ її не промочить, вітер не продме та й жодна огидь під нею не заплодиться. Такі мазанки всі тутешні пастухи носять.

— Яцеку! — підвелась Леїла з насидженого місця, обережно ступила ногою на мілке, вимощене слизьким камінням дно й почалапала до берега. — Ти чого вже тут? До вечора ще ж далеко. Диви-но, де сонце.

Знітився легінь від цієї несподіваної зустрічі, затупцював на моріжку. Для чогось по хвилі крисаню зняв, рукавом чоло спітніле витер.

— Ну? — не зводила з нього прискіпливого погляду, мовби наскрізь побачити намагалася.

— Батько твій вдома? — замість відповіді спитав, пелехату голову опустивши.

— А нащо він тобі?

Яцек мимоволі торкнув долонею стару, перевішану через плече торбу, неначе переконувався, що якась велика важлива річ з неї не пропала.

— Щось йому сказати маю.

— Кому? — не втімила Леїла.

— Батькові твоєму.

— Ти мені скажи.

— Не можу.

— Таємниця?

Не відриваючи долоню від торби, спантеличений Яцек лише сухі губи облизав.

— Ану, відкрий торбу, — майже впритул підступила. Вигляд рішучий, зіниці блищать.

Геть розгубився, забігав очима легінь:

— Йой, вівці розбрелись!..

— Нічого, Вовчик припильнує. — Спонукальним жестом звірові махнула. — Вовчику, жени їх додому!

Той, з готовністю сірим хвостом крутнувши, одразу ж метнувся до овець.

— А тепер показуй, — знову спрямувала на торбу прискалені очі. — Що там у ній?

— Чи воно тобі треба? — завагався.

— Треба!

І що мав робити?.. Ще трішки у нерішучості пом'явши перед Леїлою, натягнув крисаню на скуповджені патли й неспішно розв'язав свою потерту пастушу торбу.

— Ну, вдовольнилася?

— Що се?

— Хіба не видиш?

— Яке ж то я невидальце повинна увидіти?

— А таке, — ширше торбу відкрив.

— Дивні твої жарти.

— Не жарти, а ярмулка.

— Тьхі,— розчаровано круглими плечима здвигнула, заодно штрикнувши Яцек^а докірливим поглядом.— Де ж ти сей непотріб роздобув? Навіщо?

— Ай, причепилася — спасу нема... То слухай уже, слухай,— ніби здався нарешті Яцек.— Значить, пасу я маржинку на Великім Цапі. Коли зирк — Йосько Мільман, уриський корчмар, на кобилі до мене гуцає. Під'їхав та й каже:

«Вай-вай, клопіт...»

«Який?» — дивлюсь на Йоська.

«Приходив ниньки до моєї корчми на полуденок — не повіриш! — Чорний легінь з п'ятьма своїми збійниками. Та ще й обіцяв завтра увечері, тільки-но місяць над горами стане, знову навідатися. Маю приготувати для шести душ доброї вепратини й моцної паленки. Таке повеління... Може б, ти, Яцеку, розповів про се своєму панові Войцеху, а той — Кульчицькому. Далі вже дідич Казимир сам зметикує, що і як робити. Се ж добра нагода позбутися тих бескидників».

«Чи пан Войцех мені повірить?» — питаюся, бо й сам почуте за байку сприймаю.

«А ти на доказ ярмулку мою візьми», — скинув її з голови та й засунув мені в торбу...

Звівши вгору темні серпики брів, слухала Леїла дивну Яцекову розповідь, тонкими пальцями раз по раз хрускала. А пам'ять її тим часом відтворювала далекі, десь чи не семилітньої давності, розкислий весняний день, коли з волі випадку приплентався до їхньої хати низькорослий, головатий підліток з великими запаленими очима. Поклонився біля дверей мало не до самого порога і якимось боязким хрипкуватим голосом хліба у П'ясецьких попросив. Суворий Войцех, що не вельми й церемонився з усякими жебраками, яких чимало волочилося по гірських селах, вперся поглядом у підлітка:

— Ти звідки?

— З-за Сяну,— байдуже рукою махнув.

— Як ся називаєш?

— Яцек... Яцек Головатий.

— Що головатий — одразу видно,— ледь посміхнувся Войцех.— А батьки твої хто?

— Нема батьків. І не пам'ятаю...

— З пелюшок по жебрах валандаєшся?

— Та ні, пане,— вижмакував слова Яцек.— Служив ем донедавна в одного ласкавого дідича. Міг би й далі

служити. Але не поталанило дідичеві у картах, масток його пустили з молотка. Відтоді й жебракую.

Войцех потер товсту, як у вола, шию:

— І доки ще отак жити гадаєш? Не довіку ж тобі жебрацькі окрайці попідтинню гризти.

— Та якби хтось добрий на службу мене взяв... Сплюхом не був-ем ніколи, робити все умію.

— Значить, хочеш служити,— на хвилинку замислився доглядач Казимирових лісів.— А пасти маржину?

— Я ж у того дідича кілька літ пастушив,— надією блимнули Яцекові зіниці.

— Ну, то залишайся у нас. Нагодую потім, а зараз ходи зі мною, покажу тобі, де спати будеш,— тоном благодійника мовив П'ясецький і повів покірного хлопця в куток свого просторого дворища, де тулився до високої огорожі посірілий від часу та ніби причавлений до землі хлівець...

Так і опинився бездомний Яцек на службі у П'ясецьких. З весни й до осені пас у полонинках овечок і кіз, узимку порався на Войцеховім господарстві. Тихий та слухняний, про якусь бодай мізерну платню за свою сумлінну роботу ніколи й натяком не поминався. Відай, рад був щоденному невибагливому харчу та сякій-такій одежині, що з великої ласки господаря перепадала йому вряди-годи.

Що й мови, знайшовся П'ясецькому добрий слуга, вдень зі свічкою такого пошукати...

— От що ми зробимо,— вреші стрепенулась Леїла, своє щось раптом намисливши.— Батько мій, здається, вдома, доперва у столярні длубався. Дай сюди ярмулку, сама йому віднесу і все дослівно переповім.

— Ні в якому разі! — рішучим жестом заперечив Яцек, ховаючи торбу за спину. Так наче у погляді Леїлиному вловив — не понесе вона ярмулку батькові.

— Чому? — здивувалась його рішучості.

— Йосько ж мені довірив.

— Чи не все одно — кому?

— Не все... Вважай, що ти нічогісінько про се не відаєш. — Легінь зашарівся, мовби необачно спіяманий на якомусь лукавстві. Відтак неупевненим голосом додав: — Хто його знає, чим ця коломийка з ярмулкою закінчиться...

— Овва, чи не побоюєшся ти за мене?

— Можливо, й так. Будь осторонь цього,— засторога прозвучала у його відповіді.

— Ти ж не відсторонився.
— Вибір на мене впав.
— Ах, вибір!.. Що ж, неси ярмулку, неси вже. Не гай часу,— ображено губу закопилила й одвернулася. Втім, щось нашвидку поміркувавши, рухливою бровою на Яцека повела.— А чогось цікавішого, крім нинішніх навідин до Йоськової корчми, про бескидників не чувати?
— Наче й ні,— розвів Яцек руками.— Хоча... Знову якогось пана на тамтой світ спровадили.

— Се пастухи повідають?
— Ні, сам на скелі видім-єм.
— Що видів?! На якій скелі? — зчудована легінка мимохіть рота відкрила.

Яцек довго тужився на відповідь. З недовірою глипнув на Леїлу. Кашлянув, неначе щось йому в горлі заважало. По незручній мовчанці видобув:

— Лиш нікому про се ні півслова.

— Нікому!

— Святий хрест?

— Святий! — перехрестилася.

Іще хвилю м'явся Яцек, ще якесь вагання боров у собі... Проте глибока його таємниця з тісного сховку душі вже сама собою висотувалась.

— Відай, знаєш Окрему скелю?

— Коло Уріцьких стрімчаків? — одразу ж перепитала легінка.— Їх ще Тустанськими називають.

— Ага. То залишки неприступного колись фестунку³⁶. Велике місто, кажуть, у давнину там було.

— Знаю. Тустань.

— Так от, на західній стіні Окремої скелі з якогось часу почали з'являтися висічені написи — ім'я такого-то пана і невеличкий хрестик навпроти кожного з них. Ідеться про панів, яких опришки забили.

— Ти невен?

— А нащо б я говорив?

— О Матко Боска! — схопилась Леїла за скроні.— Хто ж сим жертвам лік веде? Чорний легінь?

— Чого не відаю, того й не скажу... Але комусь, видно, се в потребі. От і на днях новий напис висічено, літери і хрестик ще зовсім свіжі.

— Якому ж то панові амінь?

— Ба, коби я розумівся на тих літерах... — вимучив легінь криву посмішку

³⁶ Фестунок — фортеця.

- Виходить, сама прочитати мушу.
- Ти?.. Коли?
- Може, й завтра.
- Чи тобі воно треба? — Ледь уловимий неспокій зародився у Яцекових очах.
- Треба!
- Не радив би... Там, навкіл Окремої скелі, такі хащі-захараші — дідько не пролізе.
- Ти ж проліз.
- Ну, се я...

Несподіваний цокіт копит враз обірвав розмову. Леїла і Яцек водночас повернули голови у бік мимобіжного путівця, звідки той цокіт долинув. Глянули — та й знітились обоє. З-за недалекого вільшника, хльоскаючи довгою нагайкою, вискочив на борзому огирі Юзеф Кульчицький. Помітивши над берегом легіня й легінку, з галопу осадив буланого. Хвильку придивлявся, відтак спрямував коня до річки.

— Якраз нам тут його й не вистачало, — долонею прислонила губи Леїла.

Ще тихіше мовив Яцек:

— Дивись, про ярмулку і написи на скелі ані-ні!... — та й пустився навздогін вівцям і козам, яких, забігаючи то зліва, то справа, уже далеко відігнав тямущий Вовчик. Тільки й устигла Леїла кивнути у спину легіневі. Юзеф наблизався.

Розкішний малиновий жупан, що облягав струнку Юзефову постать, доладна, збита набакир конфедератка, підкручені догори тонкі вуса — усе надавало двадцятилітньому паничеві хвацького й гордовитого вигляду.

Під'їхав, зупинився:

— О, панна Леїла!

— О, пан Юзеф!

— Моє шанування.

— Моє теж, — не вельми й ховаючи грайливу іронію, в тон йому відповідала.

— Чемно перепрошую, що милу, — натиснув на цьому слові, — розмову вам перебив.

— Чемно прошу.

— А що, не має красна панна з ким собі поговорити — бесідами з пастухом розважається? — Хтивим, липким поглядом облапав Юзеф Леїлу.

— Пан приїхав нарадити мені якогось іншого співбесідника? — гостре око прискалила.

— Принаймні достойнішого, — проковтнув Кульчицький Леїлину шпильку. — Що той пастух?..

— Правду сказати?

— Авжеж.

— Принаймні гречніший од вихованого пана.

— Себто... який пан мається на увазі? — вже крізь зуби протислися Юзефові слова.

— А хіба їх тут більше одного?

Аж підскочив у стременах гоноровий син гонорового східницького дідича, знервованим стрибом застрибали його випещені вусики:

— Панна Леїла, — іскрами кинув з-під брів, — може пошкодувати за такі жарти.

— То пан Юзеф пошкодує.

— Но, за що?

— За своє шляхетне нахабство.

— А хол-лєра!..

Від награної Юзефовой ввічливості вмиль зосталось як від бульки на плинкій воді. Розкраявши повітря гнучкою нагайкою, з місця пустив коня навскач. Шурхнули, бризнули на Леїлу камінчики з-під копит. А ще за хвилю на вимощеному рінню путівці, що пірнав у темне, глухе смеріччя, і лункий цокіт витих. І вже вочевидь ніяк не могло наздогнати того шпаркого цокоту коротке Леїлине, трохи й припізнїле:

— Ха-ха!..

Зате по якомусь часі, мовби наздогінці першому вершникові, з дворища П'ясецьких вихопився другий. Немилосердно шмагаючи коня, мало не тиснучи голову до звихреної гриви, він теж, як випущений з пращі камінь, югнув під чорне склепіння лісів, крізь які вузький і в'юнкий путівець продирався у напрямку Східниці.

То був Войцех П'ясецький.

Розділ третій

Посеред обведеного глухою огорожею, схожого на фестунок маєтку східницького дідича Казимира Кульчицького, біліє на Хашоватому пагорбі висока, як і тутешній костьол, на роки й роки збудована кам'яниця. У два поверхи виблискують квадратні очі вікон, свіжою кров'ю червоніє над ними швабська дахівка. Остеронь кам'яниці, немовби дотримуючись поштивої відстані, на протилежній од широкої в'їзної брами частині двори-

ща тісняться іще кілька менших цегляних та дерев'яних будівель. Під зеленими шатрами старих, кряжистих дерев, поміж рядками стрижено-упораних кущів туди-сюди в'ються охайні, м'яким пісочком посипані spacerov³⁷ доріжки. Недремні, запопадливі стражники повсякчас пильнують тут спокій вельможного пана Казимира, його невеликого шляхетного сімейства і частих поважних гостей.

Втім, дошкульно-тривожні гірські протяги, що з недавніх пір усе відчутніше вихолоджують теплі кубла осілого в цих краях панства, не обминули й оселю Кульчицьких. Відколи шастає у навколишніх бескидах розбійна ватага якогось Чорного легіня, день при дні похмурішим, дратівливішим стає східницький дідич. Ні ловецькі розваги, ні найбучніші бенкети, здається, не годні уже зігріти благородну душу Казимирову — мов криги твердої кусень міцно у ній засів.

Минається спокій.

Минувся і час, коли на весь чималий маєток цілком вистачало Кульчицькому жменьки гайдуків. А нині... Нині ж їх тут, шаблями й вогнепалами озброєних, два круглих десятки утримувати доводиться. Житлом їх забезпеч, їсти не будь-що дай, на всяке спорядження грошей не шкодуй... Витратно се дідичеві, витратно. Зате ж певність є: жоден розбишака сюди, за кам'яну огорожу, і носа не поткне.

«Зрештою, не вік же сих гайдуків годувати. Настане-таки, мусить настати кінець голодранцям-бескидникам, раніше чи пізніше — потрапить у пастку той псяюха Чорний легінь. Ловили ж, кавальцювали³⁸ ще й не таких убійників. Прийде час — і цьому гарячого сала за шкуру заллють!..»

Отак допіру помислив собі Казимир Кульчицький, розкинувшись у м'якому віденському фотелі. Не сказати б, що думкою багатів. Хто-хто, а він, літній уже та в бувальцях бувалий, добре відав, що спіткає врешті-решт усякого драба-ворохобника, який осмілювся з ножем у руці випробувати моць Речі Посполитої. Коли практична уява Кульчицького й малювала йому Чорного легіня, то не інакше як застромлену на високий кілок відсічену голову — для застороги, для постраху всім, кого злі духи під'юджують на слизьке...

³⁷ Прогулянкові (з пол.).

³⁸ Кавальцювати — різати на шматки.

Іще якійсь вельможній Казимировій думці не дав зачепитися в мозку обережний, ледве й чутний стук у двері. Немов одганяючи пріч напосідливу дрімоту, здригнув плечима, кволо потягнувся Кульчицький:

— Прощу.

— Там до вас пан Войцех приїхали, — став на порозі покойовий слуга.

— З якої потреби?

— Каже, у вельми терміновій справі.

— Кхм, терміновій... — поморщився у фотелі охлялий вельможа. — Дозволю зайти.

— Може, свічки у покої засвітити?

— А, вже й смеркає, — лиш тепер дійшло до Казимирової тями, чому се ніби зневиразніли перед ним, розпливлися барвисті узорі на дорогих килимах... Ще раз потягнувся дідич, потер перенісся й кивнув слугі:

— Можна світити.

Хутко впоравшись коло настільного порцелянового канделябра, слуга навшпиньки визадкував з панського покою. Натомість по хвилі м'якими кроками увійшов збуджений Войцех П'ясецький, притискаючи під пахвою якийсь суверток.

— Вечір добрий, пане Казимире!

— Вечір добрий, — не підвівся Кульчицький назустріч. — Тебе що так мало не поночі приквапило сюди?

— Най пан Казимир вибачать, але справа, гадаю, спішна, зволікати не можна.

— Ти ніби схвилюваний?

— Моя звістка схвилює і вас.

— Хм, щось і справді цікаве?

— Ого!..

Казимир сягнув рукою до карафки з вином, що стояла поруч, налив собі у кришталевий пугар:

— Сідай, говори.

Змора чи неміч вельможу гнітили.

Войцех примостився на оксамитовій канапі й тут же видобув із сувертка зім'яту, брудну ярмулку.

— Не дивуйтеся, — зніяковів на хвилю, помітивши, яку гидливо-здивовану міну скривив дідич. — То є доказ, що бескидники, вважайте, у ваших руках.

— Які бескидники?! Про що мова? — скрипнув фотель під Казимиром.

— Про Чорного легіня кажу, — поліз догори вказівний палець Войцеха. — І про п'ятьох його збуїв.

— Но й но-о, щось неймовірно! — встромивши погляд у прибулого, вражений дідич нігтями по бильцях затеребив: — Але повідай, повідай уже далі.

— Річ у тім, — притишив голос П'ясецький, — що нині в полудне приходили до Мільманової корчми оті бескидики. А назавтра собі вечерю замовили, на шість душ доброї паленки й веприни звеліли приготувати. Мають навідатися, тільки-но місяць над горами стане. Усе те Йосько через мого пастуха передав, ярмулка Йоськова тому доказ. Власне, з цим я, часу не марнуючи, і спішився до вас...

Кульчицький, здавалось, уже й не слухав свого нічного гостя, дивився у притемніле вікно. Якийсь, можливо, не цілком іще ясний, але рішучий замисел опанував його, напружив усе тіло. Втім, хвилин двох вистачило дідичеві, щоб виважити у голові конкретне рішення. Мовби розірвавши міцний невидимий пасок, що досі прив'язував його до овальної спинки фотеля, хитнувся Казимир, схопив зі столу блискучий дзвоник, нервово задзеленькотів.

— Я тут, пане, — по хвильці з'явився у дверях покойовий слуга. — Що звелите?

— Юзефа до мене. Борзо!

— Слухаю пана. — Двері тихо зачинилися.

Поклавши дзвоника на стіл, Кульчицький знову розкинувся у своєму сідалищі, вдруге налив з карафки — тепер уже й пугар для Войцеха.

— Прошу, — з легкою посмішкою кивнув. — Значить, помагаємо кістку тому збійникові, — упевненість чи запитання водночас прозвучали у голосі.

— Помагаємо! Хіба би новий день не настав, — потягнувся Войцех до пугаря. — Кінець драбам!³⁹ Завтра мій пастух з мого наказу такого зілля до паленки Йоськові принесе, що ті хроби після першого ж ковтка покотом ляжуть. Як пєсят, похапаєте, — упевнено додав.

— Цудовно! — не ховаючи задоволення, кришталем обкриштал дзенькнув дідич. — Сто лят!

— Сто лят, пане Казимире!..

Заки смакували старе угорське вино, якимось нехітьки увійшов панич Юзеф. Подивований мало не панібратським чаркуванням Казимира і Войцеха, став навпроти.

— До вина кликали? — примружився на блілого вітця, з обличчя якого не сходила загадкова посмішка.

³⁹ Драб — голодранець.

— Можеш долучитись, причина є, — налив Казимир у третій пугар. — Але сядь, розмова буде.

Юзеф покосився на П'ясецького: чи не прибув той часом просити вибачення за сьогоднішнє Леїлине зухвальство? Невже так швидко якимось побитом дізнався про це?.. Однак ні, не ховає погляду Войцех, колінкувати перед Юзефом, либонь, і на гадці не має. Сидить розкуто, на гладкому обличчі вдоволення, мовби доперва породичався з Казимиром... Стенувши плечима, панич присів біля столу й одним духом випорожнив пугар. Відтак на батька бровами повів:

— Я готовий слухати.

— Для цього тебе й покликано... Мене от, відчуваю, недуга із дому не випустить, то маєш добру нагоду показати, на що ти здатен.

— Ідеться про щось не гроша варте?

— У тім-то й річ. Гідне шляхтича діло тобі довірити, хочу, — око в око дивився Кульчицький.

— Проти ночі?

— Вважай, так. Але завтрашньої... Збереш гайдуків — поїдете в Уріч ловити Чорного легіня.

— Хо! — аж підскачив Юзеф. — А де ж той хробак чекатиме здибанки зі мною?

— У Йоськовій корчмі. На вечерю прийде.

— Сам?

— Шестеро їх буде.

— То пан Войцех повідомив?

— Я, — кивнув той.

— Достовірні відомості маєте?

— Абсолютно...

Застрибали Юзефові очі, жовна здулися. Розсунувши комірця, кількома швидкими кроками туди й назад змірявши відстань до дверей, панич потер долоні:

— Ну й покажу я драбу, де раки зимують! Заквікає він у мене, як паця в мішку!

— Тільки не гарячкуй, обміркуй усе як слід, — озвався на те Казимир. — У такому відповідальному ділі, май на увазі, холодний розум потрібен.

— Тьхі, що тут обмірковувати... Двадцяти гайдуків проти купки збуїв мені цілком досить.

— Усіх гайдуків тобі не відпущу, бодай кількоро у маєтку зостатися мусить.

— Най і так, — погодився Юзеф. — Перечити не стану. Бо... Нехай у кожного збійника по два пістолі, ще, може, пара якихось допотопних крісів на всіх. Отже, разом

коло п'ятнадцяти наладованих вогнепалів... Та ми на кожен їхній постріл щонайменше трьома відповімо! А коли взяти до уваги і те, що ми кінні, наскочимо зненацька...

— От-от, якраз про це я і хотів би докладніше поговорити. — Кульчицький розгладжував грубі складки на опуклому чолі. — Вирушити, гадаю, треба заздалегідь, одразу ж пополуночі. І не уріцьким гостинцем, а обхідними, якомога глухішими стежками. Кудюю саме — подумати слід.

П'ясецький кахикнув:

— Дозвольте слово, пане Казимире.

— Но?

— Раджу через Лихі ізвори.

— Лихі? — здивувала дідича Войцехова порада. — Там же дябел ногу зламає.

— А я знаю такі пролази, куди дябла, можливо, й не занесе, однаке протиснутися можна.

— Кінним?

— Так. Дозволите — проведу.

— Гм, якщо така змога є... А ти що скажеш? — Кульчицький перевів погляд на Юзефа.

— Згода, — відповів той.

— Отже, міркуєм далі... З яких нетрів найнепомітніше можуть вийти розбійники? — ніби сам себе запитував дідич. — Певніш усього, з-над Гусячого потоку. Саме там, з півночі себто, найближче підступає до Йоськової корчми густий смеречняк. Од нього на захід, у Гнилому лісі, ви і станете впоготові, дочекається смерку — і... Єзус вам у поміч! Ти все зрозумів? — гострі очі шпирнули Юзефа.

— Я ж не дівчак, — невдоволено сіпнув панич вусом, покосившись при тому на Войцеха.

— Тоді ще одна порада, — мовби й не відчув Казимир легкого роздратування у відповіді сина. — Коням онучами копита обв'яжіть, аби поменше гуку наробити, коли з лісу вискочите. Заки збуї вас почують, заки спам'ятаються — з пастки вашої, хочу надіятись, уже й щур не вислизне... А тепер, якщо запитань нема, ідіть та виспійтесь добре.

Юзеф мовчки вийшов з покою. Тільки П'ясецький, на чорні уже шибки позиркуючи, зам'явся.

— Що? — ворухнулись ніздрі Казимирові.

— З ласкавого дозволу пана... заночував би-м тут, з гайдуками...

— Ночуй.

— Красно дякую, — в низькому поклоні переламався Войцех. — На добраніч панові.

— На добраніч...

Химерний сон тієї ночі приснився Казимирові Кульчицькому. Снився майдан, широкий-широкий. А люду навколо, тіснота — ніде й маковії зернини впасти. З дерев'яного підвищення, де стоїть Казимир, добре видно, як гайдуки, розсуваючи натовп, ведуть Чорного легіня... Вивели на поміст, з цупкого мотуззя вивільнили. Усміхнувся легінь, розправив спину та й киває Казимирові на дубову ковбицю⁴⁰.

«Вклякай, псяюхо! — А сам з-за пояса важку сокиру витягає. — Клади голову!»

Казимир:

«Хіба не видиш — нема голови у мене».

«А де ж ти її загірив?»

«Не знаю».

Легінь, з-перед очей зникаючи:

«Шкода, дуже шкода...»

І тільки тоді вжахнувся дідич: уся ковбиця, весь поміст кров'ю залиті. Мацнув себе згори — порожньо над плечима, лише цурпалок шиї з коміра стирчить. О Єзус-Марія! Коли ж се його і ким обезглавлено?!

«Люди-и, шукайте мою голову!» — щомоці закричав до натовпу та й прокинувся...

Аж по сніданку, трохи заспокоївшись, Кульчицький спитав покойового слугу:

— Кхе, видів я сеї ночі у сні дуже багато крові... Що б се означати мало?

— Чужа кров — новина, своя — на пожежу, — відповів слуга, що вельми на снах розумівся.

Промовчав вельможа, перед очима якого, мов наяву, вкотре зачервонів облитий кров'ю поміст, а відтак — і куценський, наче бритвою рівно відтятий, цурпалок шиї над плечима. І вкотре морозом дідича пройняло.

«Е, не всі сні й збуваються», — десь у глибині мозку майнула слабка, проте втішлива думка. За неї, мов за рятівну, Богом кинуту соломинку, і вхопився Кульчицький.

Самовладання помалу верталось до дідича. Звично вмовистившись у своєму фотелі, покликав сина і сказав:

⁴⁰ Ковбиця — колода на якій рубають дрова.

— Головного ворохобника, чого б се не коштувало, живим сюди доставити!

Усміхнувся Юзеф:

— Ну, якщо десь пару кісток йому випадком подарую — даруйте вже.

— Но-но, — пальцем покивав Казимир, — кістку тому драбузі я сам помацати хочу.

— Помацаєте...

* * *

Ще перед полуднем запанувала у панському дворі незвично-загадкова метушня. Зодягнені як на лови, скупими словами перекидаючись, туди-сюди сновигали росли гайдюки, лаштували мисливське спорядження, баских коней сідали. В супроводі побережника⁴¹ П'ясецького ходив поміж ними Юзеф Кульчицький, пильним оком до всіх приглядався, зрідка тому чи іншому щось радив, укотре з таємничою посмішкою нагадуючи, що лови будуть на вуйка обережного і дуже хитрого — медом, звичайно ж, не задурити.

— Хтось тут запитував доперва, чому псів не беремо з собою, — звернувся панич до старшого з гайдуків. — Так от, не беремо, щоб дурним гавкотом передчасу барложника не сполохати. Який звір, такі й лови.

На що гайдук примружився:

— Я так розумію — живого треба взяти.

— Хвалю догадливих, — сподобався Юзефові натяк гайдука. — З живого, мовлять, шкура цінніша.

— Чи не замало одної на всіх?

— Забагато відразу знати хочеш... Потерпи ще трохи, у лісі про все скажу.

— Перепрошую пана...

Тільки-но чисте літнє сонце з полудня хилитись почало, як відчинилися затильні дворові ворота і, галопом долаючи невелику відстань до найближчого чагаря, відразу ж за яким бовваніла висока стіна лісу, промчав гурт кінних ловців. По якомусь часі услід першому вихопився другий, а ще за кілька хвилин у тому ж напрямку і третій копитами об тверду, кам'янисту землю прогуркав.

Уляглася луна.

Стихло на Хашоватому пагорбі.

І ніхто не помітив рудого, патлатого хлопчика, що, наче лис, притаївся у недалекій лощовинці. Гострим поглядом проводжаючи з-за густого куща глоду кожний

⁴¹ Побережник — доглядач лісу.

гурт пістолями й крісами озброєних верхівців, хлопчак щоразу брав з-перед себе заздалегідь наготовлені камінчики і клав їх собі у торбину — п'ять, сім, іще п'ять... І лишень після того, як знову наглухо зачинилися панські ворота, мовби тінь обережна з лощовинки у гайок схилом промайнула...

У пралісах не поспішали. Розтягнувшись довгим ланцюгом, поперед якого хитався у сідлі побережник П'ясецький, мовчки, насторожено продиралися дрімучою глухоманню, наче лихі душі упирів чи підступна Язя⁴² пасли їх очима з-за кожного стовбура. Уже відали всі, на якого вуйка ідуть, яке полювання затіяв Юзеф Кульчицький. Тривожні передчуття гнітили дідичевих гайдуків, либонь, не вельми охочих під кулі ставати. Однак не було вже дороги назад.

Були перед ними Лихі ізвори — така чорна непролазь, де місцями й клаптика неба над собою не вгледити. Хоч-не-хоч, доводилося злізати з сідел, терпіти шмагке й колюче віття, що на кожному кроці в обличчя лізло, та й ледве не силоміць коней за собою тягти. Здавалося, цілу вічність отак просувалися, крутими словами подумки дідьчу матір споминаючи. А тут ще й круки десь понад ними, ніби злі віщуни, хрипкими, неспокійними криками час від часу розшарпували непевну, як на нічному цвинтарі, тишу.

— Не відставати! — раз тільки гукнув спереду панич Кульчицький. — Тримайтеся вкупі!

— Та йдемо, тримаємось, бодай би йому... — незадоволено буркнув хтось у живому ланці.

— Хотів би я знати, що нас попереду чекає? — долучився і другий притишений голос.

Але ніхто йому не відповів...

Попереду, за південним схилом Великого Цапа, ліворуч од Чорнані, починався Гнилий ліс. Тут комонникам дихнулося трохи вільніше. Поширшала звивиста лісова стежка, якою і далі провадив їх П'ясецький, навіть скісні промені надвечірнього сонця добувалися сюди крізь помітно зрідле верхів'ття. Пожвавішали й гайдюки, що потаємні допіру не тільки дябла спересердя кляли. Дехто вже й до розмови брався, однак Юзеф, коня зупинивши, відразу й шикнув:

— Припиніть гармидер! Кому там язик засвербів? Найскаже, я почухаю.

⁴² Язя — ворожа до людей лісова істота.

- Та ми увівголосо.
- Без мого дозволу ані мур!
- Ясно, пане Юзеф.
- То-то ж...

Іще з півгодини мовчки Гнилим лісом попетлявши, трохи вже й притомлені, виїхали врешті на пологий, рясною ліщиною зарослий узлісок. Зупинилися, позіскакували з коней. Червонувате сонце, що нижнім краєчком саме зачепилося за Гульоватий діл, висвітило перед узліском зелене паленище, по той бік якого, на відстані з тисячу креків, виднівся щолопок Мільманової корчми. Ось туди, коли над горами випливе місяць, і треба було якнайпрудкіше доскочити. А там... Про те, що там, біля корчми, нинішнього вечора статися має, ніхто з дідичевих гайдуків і слова не зронив. Чекали вочевидь, що скаже Юзеф Кульчицький, які будуть подальші розпорядження. Але панич про них на ту хвилину ніби й геть забув. Цівкою кріса відсунувши з-перед очей ліщинову гілку, довго й напружено дивився понад паленище, раз по раз вусами смикав. Що побачити хотів, які мислі роїлись у Юзефовій голові — навіть Войцех П'ясецький запитати не зважився.

Лише по тривалому часі, коли на західному пружі погас останній кволий промінець, Юзеф обернувся до П'ясецького і, скривившись, як від нестиглої дикої кислоти, показав рукою на схід:

— Холера ясна, якраз нам іще хмари для повної радості не вистачало.

Войцех примружив око:

— Маєте на увазі он той віхоть?

— Той.

— Ет, чим собі, пане Юзеф, клопоту задаєте, — спробував посміхнутися панський побережник. — З такої хмари дощу — як з коліна щетини.

— Мова не про дощ, — уже й геть перехнябило рота паничеві. — Місяця не вгледимо.

— А ви мені довіртеся. Я скажу, коли зійде, — намагався Войцех успокоїти Юзефа.

— За якими прикметами?

— Хе, нюх на те маю.

— Ну-ну, увидим, що то за нюх... А тепер, — Кульчицький наблизився до гайдуків, — заки коні траву щипають, копита їм онучами пообв'язуйте.

— Ага, це ми борзо, — відповів старший гайдук. — Дозволите вашого жеребця озутити?

— Озуй, — щось подібне до усмішки майнуло на паничевому обличчі. — А стрільби у всіх наготові?

— Так, пане Юзеф.

— Перевірте ще раз. Для певності.

— З вашого наказу...

— І насамкінець. — Юзеф подав знак цілковитої уваги. — Коли обскочимо корчму, п'ятеро вас — Тадек, Ян, Антусь, Марек, Анджей — вікна візьмете на приціл. Можна й по шибках зо два рази пальнути, аби жодному драбузі не закортіло тудою вихопитися. Бронек і Стась про всяк випадок пильнуватимуть позаду корчми, усі решта біля дверей зі мною стануть. Будем по одному викликати збуїв надвір і тут же в'язати. Мотузи в дорозі часом не загубили?

— Он вони, до сідла примочовані ⁴³, — кивнув старший гайдук на свого коня.

— Добре... Ну, все зрозуміли?

— Одне лише запитання, пане Юзеф, — кахикнувши в кулак, озвався котрийсь із гайдуків. — А що буде, коли збуї не захочуть вийти з корчми?

— Не захочуть? — скосив панич гострі, примружені очі. — Вогнем викуримо! Ясно?

— Як Божий день, пане.

— Тоді готуйтеся!

— Слухаємо пана...

У горах темніє швидко. Тільки-но віджеврів на заході Гульоватий діл, як сутінками над Чорнанню виповнилась урицька долина. Від річки, з якоїсь, певно, заплавини почав долинати розлогий жаб'ячий рейвах.

А хмара зі сходу росла й росла. І все помітніше нервував Кульчицький біля крайнього куща ліщини: догасала його надія місяць сьогодні угледіти. Волею-неволею мусив покладатися на Войцека П'ясецького.

— Ну що, пора? — нетерпляче запитання уже вдруге чи втретє зривалося з паничевих уст.

Не відриваючи погляду од східного пруга, побережник ловив носом прихолоче повітря, немовби справді до чогось приношувався, і спокійно відповідав:

— Ще хвилину, пане Юзеф, ще хвилину.

— Так і збуїв прогавимо.

— Не турбуйтеся, — ледве змовчав П'ясецький про снюдійне зілля. — Будуть вони у ваших руках.

— Дай-то Боже...

⁴³ Міцно прив'язані (з пол.).

І знову оба зір і слух напружували, недвижно біля ліщинового куща стоячи... Аж поки не стрепенувся Кульчицький, нараз уперед подавшись:

— Ов, що там?

— Га? — струснуло і Войцехом, булькаті очі викруглило. — Здається... вогонь.

— Чи не корчма займається?

— Ніби й корчма... Стріха горить.

— Бути не може!

— Горить, пане. Що робити? — зібгався Войцех, заляк поглядом на Кульчицькому.

Той іще мить придивлявся.

— Ах, пся крив, дочекались! — хруснула ліщинова гілка у Юзефових пальцях. — На коней! За мною!..

Шелеснули куші на узліску. Глухий копитний перестук розлігся відтак по нескошеному паленищі. З наготованими крісами й пістолями вихором примчали до Мільманової корчми, коли гоготливе й тріскуче полум'я уже рвалося в темні небеса слідом за багровими клубами вируючого диму. Туди-сюди-заметались верхівці, зопалу гевкнули з кількох стрільб. Схарапуджено захропли, заіржали коні.

— Де Йосько?! Йоська шукайте! — репетував у сідлі Кульчицький, ніби саме корчмар, саме тієї хвилини йому в нагальній потребі став.

Не було ні Йоська, ні його дітей.

— До стаєнки подивіться, до стаєнки! — Либонь, остання іскра надії бодай одного бескидника заскочити ще зблимнула паничеві, немов живий світлячок із чорної темряви.

Кинулися четверо гайдуків — пустка у стаєнці, порожнеча, як у глухій печері. Так ніби загодя кимось усе звідтам вигнано, виметено...

Аж тут і люди з села почали на пожежу збігатися. Підскочив Юзеф до передніх, гарячого коня здивив:

— Йосько, Йосько де?!

— Ба, ви нас, пане, питаєте, — почувлася з гурту чиясь несміла відповідь. — Може, згорів?

— А щоб ви самі згоріли! — скреготнув зубами злютований панич. — Якого дядьба позліталися?

— Корчму гасити.

— Геть звідси, най спопеліє ця трухлявина! Йоська мені розшукайте, борзо!

Якраз тоді з відром у руках і вихопився на горбок захеканий Микита Дрислюк:

— Йой, пане... Йоська й шукати, певне, шкода... Видів-ем'го ще перед полуднем, акурат попри мою хату на своїй тарадайці з донькою їхав.

— Куди?

— У той он бік... гейби до Синьвидська, — ледь не задихався старий, невидиму дримбу у грудях гамуючи. Нараз умовк та й очі викруглив. — Пане, йой!..

— Що таке?

— Дивіться, дивіться, — однопалою рукою повів Микита на північ. — І там... горить.

— Де? — крутнув коня, озирнувся Кульчицький. Та й прикипів до сідла: небо за Великом Цапом, над Східницею, залила миготлива заграва.

«Маєток! — ніби гострим тесаком шарпнуло панича. — Розбишаки там порядкують!..»

При тій наглій мислі Юзефові хребет похолов. Навмання з пістоля пальнувши, щомоці острогами коня під черево вдарив та й без жодного більше слова стрімголов понісся у темряву — до мимобіжного путівця. А ще за мить, мовби навздогінці утікачеві, у тому ж напрямку панські гайдуки разом усі з-під палаючої корчми рвонули.

Найпізніше стьобнув свого стрункого басуна Войцех П'ясецький. Але галопом чомусь не пустив.

Ще хвилю стояли розгублені урічани...

— Люди добрі, йой, чого ж ми поставали, як бузьки під Спаса? — врешті спохопився Микита Дрислюк. — Горить же, горить, гасити треба!

Заворушився, загомонів натовп:

— Що вже тепер гасити?.. Адить, як бурхає.

— Зараз крокви впадуть.

— Та й панич не велів до вогню підступати.

— Бо видів, що пізно.

— Але стайня лише займається, врятувати ще можна, — торохтів Микита побитим відром.

— Хіба то стайня? Одна гниль...

— І кому се стрілило підпалити корчму? Куди Мільманів під лиху годину дідько поніс?

— А знаєте, кого виділа-м тут перед вечором? — долучила своє слово стара Панілиха, що мешкала неподалік, навпроти корчми. — Гершка виділа-м, ає, Йоськового бакура. Ніпав попід корчму, гейби злого загірив.

— І що в тому дивного?

— А те, — взялася в боки Панілиха. — А де він зараз? Чей не згорів.

— Хочете сказати... Ей, бабо, не говоріть. Гершко своє підпалити не міг. Нащо?

— Не знаю, не знаю.

— Тьху на вас, що за глупа бесіда! — сплюнув Микита під ноги й подивився у бік Великого Цапа. — Так і сплодите буйду⁴⁴, що Гершко і там комусь червоного когута пустив. Ліпше подумайте, якої мари гайдуків сюди гнало?

— А нам воно треба?

— Не зашкодило б...

— Дивіть, ну й палахкочуть Йоськові статки!

— Як церква торік.

— Ає, як наша церковця.

— А чий то псисько за вивозом так на вогонь вис, ніби вже й завтра судний день?

— Та чий, та Бенедів Кудлай... Досі неборака днює й ночує коло Бенедьового гробу.

— Кажуть, там і зимував.

— Правду кажуть, ає, — зітхнула Панілиха. — Я йому і їсти туди носила, і старі лахи стелила під кущем, аби не задубів у студинь...

— А що ж се воно за Великим Цапом?

— Та що, та вогонь.

— Теж чиєсь добро з димом іде.

— Хи, а я гадав, що хтось вепра смалить.

— Йой, вуйку, чим жартуєте.

— Чи плакати маю?.. Тут жартуй не жартуй — однако нічим не допоможеш...

Довго іще домів не розходились. Гомоніли, чекали, коли й остання Йоськова колода догорить.

Таки дочекались. Опівночі на місці вѣтхої корчми лише купа жару ятріла.

— Відай, грішне мислю, але... Не шкода мені того, що тут ниньки пропало. Менше пияків у селі відтепер буде, менше біди, — сказав наостанок Микита Дрислюк. — Може, й у Східниці те саме сталось...

За Великим Цапом іще миготіло, тривожна заграва все ще кривавила застигли ожереди хмар.

* * *

До самого ранку не склепив ока приголомшений Войцех П'ясецький. Горілиць закам'янівши на дубовій, ведмежою шкурою вкритій лежанці, невидючим поглядом

⁴⁴ Буйда — брехлива чутка.

у темну стелю вперся та й чи не всоте з жахом обмислював-перемишлював усе, що сталося вчора. Вищати, вовком вити хотілося в лихому передчутті, либонь, найчорнішого для Войцеха дня, що насувався невідворотно, як для приреченого зловісна година страти. Отак згарячу і прислужився своєму дідичеві, отак допоміг йому одним махом покінчити і з Чорним легінем, і з його розбійницькою ватагою... Що ж воно тепер буде, якої покари від Казимира чекати? Гладко вчорашня подія Войцехові не минеться, таки ж на ньому, на Войцеху П'ясецькому, зжене Кульчицький — о, зжене! — усю свою вельможну лють. Господи милостивий, порадь, підкажи, яким побитом вийти з цієї халепи?..

Не озивався Всевишній. І холол на лежанці закам'янілий Войцех, і мовчки зубами сік.

Що певен був, то певен — у руки драбугам Кульчицький не дався: в надійній скритниці під панською кам'яницею можна пересидіти й нашість орди. Та й кам'яниця дідичева, звичайно ж, не згоріла. Якась, видно, інша, дерев'яна будівля купою попелу стала. А може, й не одна — усе ж небо над Східницею до глибокої ночі грало.

Отже, як не кукурічився гоноровий Казимир у своєму маєтку-фестунку, як не обгороджувався гайдуцькими шаблями та крісами від усякої напасті — зажив і він лиха, зухвалих навідин бескидників таки не уник. Перехитрили обережного дідича, обкрутили навколо пальця. І Войцех, виходить, з дурної голови драбам допоміг. Бр-р-р, кров у жилах при тій думці побережникові стигне. А в мозку товчеться й товчеться — як тепер негадану біду од себе відіпхнути?..

Пожежа у Східниці — нема й сумніву — спритне діло бескидників. Хитро виманивши в Уріч мало не всіх Казимирових гайдуків, напали відтак на панський маєток, пограбували, що змогли, ще й вогню для більшої собі втіхи під гонтя пустили... Але хто і з якої потреби корчму підпалив? Куди Йоська Мільмана, по всьому видно, загодя вирвало?.. Щось тут не те, щось не в'яжеться. Таж вимівся Йосько з села, якщо вірити зизому Микиті Дрислюку, ще перед полуднем, кудись ніби до Синевидська, ніби втікаючи, поїхав у протилежний від Перепростиня бік. Чи застав його Яцек у корчмі, чи передав снодійне зілля, що Беба приготувала, — опришкам до паленки підсипати? Коли ж ні — а либонь-таки, ні, — чому промовчав, не кинувся повідомити Войцеха? Чей повинен був, мусив!.. Де ж собака заритий? Хм, а сей

головатий пастух... а не вплутаний часом він у це діло?.. Вірогідно, цілком вірогідно. Хто ж його під'юдив, хто ярмулку дав? А постійних стосунків із тими драбами він, бува, не має?!

Розпалений такою несподіваною здогадкою, Войцех рішуче підхопився з лежанки, аж у хребті хруснуло, навпомацки знайшов недогарок свічки та й мало не вибіг зі свого покою. Хуткими кроками перетнувши дворище, вухом припав до розсохлих дверей хлівця — хропе Яцек. Двері зсередини були защеplenі на гачок. Довелось постукати.

— Га, хто там? — спросоння озвався Войцехів пастух, зашаруділа солома.

— Відчини, то я.

— Пан Войцех?

— Так.

— Іду, пане, іду...

Калатнув гачок об суху дошку, заскавуліли незмащені завіси. Два зеленкуваті вогники поворухнулися й застигли у темному кутку.

«Ага, то Вовчик», — здогадався П'ясецький. Щось нашвидку зміркувавши, стиха кинув Яцекові:

— Ступай за мною.

— Зараз. Лиш ногавиці одягну, — засопів легінь, вдруге соломою зашелестів.

— Борзо!

— Я вже...

Підійшли до невисокого льоху, дерновий горбок якого за хлівом бовванів. Квікнули одні двері, по хвилі квікнули другі. Вперше спускаючись крутими східцями у цей глибокий льох, обережно, з наростаючою тривогою ступав Яцек услід за П'ясецьким, аж поки той, ще й третіми дверцятами унизу скрипнувши, врешті зупинився, викресав вогню.

Блимнула свічка.

— Сідай! — Голос П'ясецького став жорстким, ніби камінь об терку вискнув.

Озирнувся спантеличений Яцек, закислі очі протер — гола, сира долівка під ногами. Лише праворуч, біля оббитої півтицями⁴⁵ стіни, сіріла купка торішньої ріпи чи буряків.

— Куди сідати, пане? — повіками закліпав, ні про що, відай, іще не здогадуючись.

⁴⁵ Півтиця — розколоте будівельне дерево.

— Де стоїш, там і сядь! Ну?! — гримнуло над самим вухом, причавило зляканого легіня до холодної землі. — Отак... А тепер і признавайся, звідки ярмулку приніс? Ярмулку? — здивовано глипнув Яцек знизу дотори. — Таж казав-єм — Йосько мені в торбу запхав. — Де ж то було? — Та де, на Великім Цапі. — Ну-ну, баєчка правдоподібна... А зілля вчора, зілля ти Йоськові передав?

— Так, пане, — здригнувся Яцеків голос. — Коли? До полудня, в полудне? — М-м... — промимрив Яцек, чухаючи потилицю. — Сонце на захід починало хилитися.

— Ти добре запам'ятав? — Еге... — Брешеш, лайдацюго, все брешеш! — Хапкі Войцехові пальці міцно вчепилися у скуйовджені патли Яцека. — Ану, зізнавайся мені у всьому дочиста.

— Ой! — аж підвівся легінь. — Сиди каменем!.. Правду кажи! — Як на сповіді, пане. — Правду! — не випускаючи Яцекову чуприну, П'ясецький коліном щосили бухнув хлопця по ребрах. — Або ти перестанеш мені юра крутити, або жертимеш тут гнилі буряки, поки смердючий дух з тебе не випре! Темною пеленою очі Яцекові заволокло, від різкого болю обома руками за груди схопився:

— И-и-и... Нащо б я... крутив? — От над сим для початку зо дві доби і подумай, якщо зараз язика тобі зав'язало.

— Коби мав-єм що додати... — Не маєш? То гний! — ще раз, неначе в тугий мішок з гичкою, бухнув Войцех коліном і неоглядки подався пріч. — Подивимось, якої ти через пару днів у цій кучі ⁴⁶ завікаєш! — злісно докинув з-за плеча. Тричі відтак гріжнувши за собою важкими засувами ще й міцною колодкою клацнувши наостанок, вибрався з холодного льоху.

Сіріло надворі, блідла зоря. Рожевою барвою над східними груднями бралися легкі поодинокі хмарини, і перший птах за Чорнанькою тонким свистом озвався.

«Пора і до Східниці, до Казимира, — подумав П'ясецький, скривившись. — Що ж дідичеві казати буду? Чому

⁴⁶ Куча — приміщення для свиней.

відразу, з гайдуками у масток панський не повернувся?.. Відай, так: біда з конем лучилася, десь у темряві підвihnув собі ногу... Далі. Снодійне зілля Яцек перед полуднем Йоськові приніс. П е р е п о л у д н е м! Після чого і дремнув Йосько. Допитайся тепер, пане, як воно насправді все було... А де ж Яцек? А дідьча його матір знає. Злякався, певне, та й ноги на плечі — шляхів не перелічиш...»

Отак міркуючи, подався панський побережник до конюшні сідлати коня. Не того, певна річ, на якому вчора гайдуків до Уріча лісами провадив.

Іншого.

Розділ четвертий

Просто над головою висіла хмара — пошарпана й дірява, немов перетліле, невідь скільки разів замашними праниками на камені бите, полоскане-переполоскане рядно, з якого вже й сякої-такої онучі не вдерти. Ще з півгодини тому, коли раптом виповзла з-за Східниці темна кустрата копиця й обрїй над Буховом заслонила, якось несміло, ніби лиш пробуючи свою силу, буркнув у ній молодечий розлогий грім. Здавалося, бути рясній зливі. Та вже за другим чи третім змигом блискавиці стихло над горою, успокоїлось. І тільки сліпий ріденький дощ сіявся тепер на зелені покати Великого Цапа, легітно шелестів у важких од соків травах, листям ворухив. Тонкі повісма ⁴⁷ променів спадали на Уріч, як з високої стрімнини золота вода, у якій купалися розкидані над Чорнанею уріцькі халупи, віконцями з-під стріх виблискуючи.

Зупинилась Леїла, зачудованими очима поглянула на тихе село. Близьке, до клаптика видне згори, як на розкритій долоні, крайніми загородами підступивши мало не до підніжжя Великого Цапа, село в'юнилося на південь обабіч ріки, горнулося до її голубого тісного плеса, немовби замало йому було тієї золотої купелі, що з теплого літнього неба на кожну його селитьбу щедро цебеніла.

Тамуючи подих, довгу хвилину дивилась легінка з верткого, як полоз, плаю в повиту красою долину, ліворуч од якої, десь там, за лісистими горбами, ховалися вистромені увись та зчорнілі од часу тустанські стрімчаки.

⁴⁷ Повісма — жмуток прядива.

Отуди, у непролазне верхів'я Гусячого потоку, до Окремої скелі сьогодні й пустилась Леїла — на власні очі увидіти невідомо чиєю рукою висічені написи, про які нещодавно розповів Яцек, імена убитих опришками вельмож прочитати.

А читати Леїла вміє — мудрий батько навчив.

«Хто його знає, чим ця коломийка з ярмулкою закінчиться», — вкотре виринули в Леїлиній пам'яті застережливі Яцекові слова. Недарма, виходить, мовлені — двома пожежами витанцювалося, грабунком у панському маєтку. І зник відтоді Яцек, мов камінець у глибокому ковбурі, — ні слуху, ні духу. Тільки Вовчик на припоні все виє та й виє, а маржинку їхню сусідський пастух тепер пасе.

Згадалося вранішнє.

— Куди ж се ти, донько? — з неприхованою тривогою в запалих очах подивилась Беба на Леїлу, коли та, прихопивши лозинуву козубеньку, стала на порозі.

— Піду грибів пошукаю, — спокійно відповіла.

— До лісу?

— Або деінде ростуть?

— Ой, сиділа би вдома, — сивою головою похитала мати. — Не краяла б серця мого.

— Чим?

— Збійники ж у горах.

— Не до них іду, — посміхнулась на те Леїла, безпечний погляд на матір звела.

— Хіба знаєш, де підстережуть?

— А що я їм заборгувала?

— Не забувай, що ти донька дідичевого побережника, — ще намагалась Беба остерегти Леїлу.

— Хе, ніби ті збійники мене знають.

— Береженого й Господь береже.

— Ай, мамо, не бійтеся за мене, — війнула у відповідь чорним волоссям та й вибігла за ворота, рада з того, що віття вдома не було. Той з хати не пустив би...

Сліпий дощик з дірявої хмари уже ледве й накрапав. Світилися довкола зігріті осоння, і мовби прозорий димок стелився перед Леїлою, що й сама незчулася, коли звернула на вузький, мало вхіджений пішничок, який, напрямці збігаючи з Великого Цапа, вився далі відкритою місциною, щоб пірнути відтак у Жидову дебру. А вже там, за нею, до Окремої скелі три плиги вухатого.

Розповідають тутешні горяни, колись-колись у тій дебрі, красунею-нявкою⁴⁸ збаламучений, на сухій гілляці вкоротив собі віку рано овдовілий Йоськів дід чи прадід. Вихопилась душа з тіла — нема стежки з глухомані. Там і заблудилася. Досі, грішна, поміж деревами блукає, досі випитує у кожного стрічного, як видертися з гушавини. Та й що з того? Кажі не кажі їй — і сама звідтам ніяк вийти не може, і на всіх стрічних зозла темного блуду напускає.

Най собі, то Леїлу аніскілечки не страшить. Знає вона од матері-відунки такі тасмничі слова, такі круті заклинання, від яких з-перед неї на сім буйних вітрів звіється усе лукаве, злодухе поріддя — лісиці, корчовики, юди, упирі-повішеники... Та й доброго Чугайстра, та й прихильну Берегиню собі в поміч, коли треба, покликати вміє. А якщо десь лихун — чоловік поганий — стежку-сліпанку їй раптом заступить, то й гострого ножа вихопити з-за пояса щомиті Леїла готова. Втім, у безлюдні праліси лихуна чи й занесе — там вуйко-ведмідь свої володіння від недобрих людей пильнує.

Ні, не боязко Леїлі, не боязко...

Хмара над Великим Цапом невдовзі розповзлася, розпалась на обторгані клапті, а відтак, мовби небесною глибинню поглинута, і зовсім пропала. Лиш тисячі й тисячі пацьорок-блискіток, що висіялися з неї на довколишні трави й кущі, усіма веселковими барвами яскрили тепер, вигравали під чистим сонцем обабіч зволоженого пішника. Однак недовго милувалась Леїла тією невимовною красою — попереду, неначе похмура стіна, у якій для проходу, здавалося, не знайти і щілинки, темніла Жидова дебра.

Втім, се тільки здавалося. Уже по хвилині-другій з усіх боків щільним колом обступили Леїлу грубезні репані стовбури вікових дубів та буків, серед яких одразу ж загубився пішничок, а з-під чорного склепіння рипучих конарів полохливо розбіглися останні сонячні зайчики.

Комусь тут, може, і страх у спину гострими, як у рисі, пазурами вчепився б. Се комусь, лякливому. Тільки, певна річ, не Леїлі. Намацавши за широким поясом тверде руків'я ножа, легкими й нечутними кроками безпечно ступила вона у дрімучу, ніби загуслу тишу.

Про Яцека думала.

⁴⁸ Нявка — недобра мавка.

Чей сюдою він кілька днів тому ходив до уріцьких стрімчаків, не збоявся глухого дебрища, де в кожному камені, у кожному дуплі щось лукаве чаїться. А либонь, не випадком пускався туди, не випадком і висічені написи на Окремій скелі угледів. Завгода відав про се? Від кого ж? Не сорока йому наскрекотала, не Вовчик винюхав... А дивна к о л о м и й к а з Йоськовою ярмулкою, а спалення корчми, наскок бескидників на панський масток, зрештою, і несподіване зникнення Яцека — загадкове усе, вельми загадкове. Ба, шукай того дідавсевіда, у повній торбі якого на всяку головокрутку готова відповідь-розгадка є — лиш рукою сягни. Пропав Яцек — пропала з ним і його таємниця.

Все більше й більше бралася злістю на Юзефа Кульчицького. Се ж треба! Ніби й навмисне, ніби на хребті самого нечистого привівся панич над Чорнаньку та й нахабно перебив Леїлі розмову з Яцеком, коли той ярмулку від Йоська Мільмана приніс. Яцек мовчун, з нього, бува, і куцого слова ніякими обценьками не витягнеш. Але тоді... Нема й сумніву, тоді варт було ще раз-другий смикнути легіня за розм'який язик — усе до крихти вивідала б.

Не вдалося, Юзеф перебив.

Поклала собі продовжити цю розмову з Яцеком наступного дня. Ба, недарма кажуть, що відкладений хіба сир добрий. Не вийшло розмови назавтра. Коли прокинулася вранці — за Яцеком уже й слід вихолов: ще до схід сонця погнав маржинку пасти... Увечері, як ніколи пізно вернувшись домів, на перше ж Леїліне запитання в'яло відмахнувся:

— Охляв я, прилягти хочу.

— Недуга напала, чи що? — здивувалась Леїла його повній нехоті до розмови.

— Може, й недуга.

— То зілля якогось дам.

— А, не треба мені жодного зілля, без нього вичукаюсь, — відповів на це та й до хліва з Вовчиком подався. Не встигла і слова докинути — клацнув гачком зсередини.

А другодні зник.

Якими шляхами, у які світи понесло безрідного сараку? ⁴⁹ Що спричинилося до цього?..

⁴⁹ Сарак — бідняк, сирота.

Чим далі заглиблювалась Леїла в німотну хащу, тим частіше спиняла обережний, вивірений крок. Мимоволі торкнувши долонею захищеного у поясі тонколезого ножа, щоразу мигцем оглядалась на всі боки, напружувала слух — найнепомітніший порух галузки, найслабкіший поскрип чи леготу шелест у цій непевній глушині гострим оком і вухом чуйним ловила... І знову вперед — подалі од чорних ведмежих гаврів, слизьких кам'янистих пократів, там і сям перестрибуючи повалені буреломами, мохом та псячками ⁵⁰ вкриті стовбури-мертваки...

Глухе дебрище обірвалося зненацька. Щойно була не-проглядна, майже непрохідна зарість — колюче, дошкульне галуззя, куди не ступи, безперестанку в обличчя лізло, був густий, як похмурої ночі, застиглий морок — і враз полога, щедро визолочена сонцем голиця ⁵¹, серед якої і за ріденький, хирлявий кущик поглядом не зачепитися. Буйнотрав'я доквіл, рясні барвисті косиці ⁵² та кучеряві островки духмяного вересу. Божа, незаймана краса!

Леїла аж руки угору скинула, мовби намагалася злинути, легкою птахою перелетіти на той бік загубленої у диких околицях лісах, либонь, тільки небесному світилу відомої голиці, — щоб не притоптати тут, не зламати, боронь Боже, жодної бадилинки.

Не злинула. Хвилину стояла, немов заворожена. Теплом і радістю наливалось усе чутливе дівоче єство.

Втім, стрепенулася: метке око нараз вихопило сірий шпиль кам'яної вежі, що геть-геть вище найгінкіших дерев здіймався у протилежній, застиглими хвилями горбів стиснутій долині... Он вона, Окрема скеля! Тепер уже до неї, здалося, і палицею докинути можна було. Ще б тільки крізь той чагар, що відразу ж за кичерою буйне віття наїжив, якось продертися. Та й біля самої скелі, певно, й шукати даремне сякого-такого пішничка — попередив же Яцек про хащі-захаращі.

З руки на руку перевісивши поперечне вухо порожньої козубеньки, осмикнула поли вже трохи й поношеного, ще лиш про будень годящого сардака та й пустилася в обхід світлої, як озерне плесо, голиці. Небавом на тому боці шустрою вивіркою ⁵³ пірнула у чагарник.

Крок за кроком обережніше, з наростаючим хвилюванням наближалась Леїла до Окремої скелі.

⁵⁰ Псячка — неїстівний гриб, поганка.

⁵¹ Голиця — безлісе місце на схилі гори.

⁵² Косиця — квітка.

⁵³ Вивірка — білка.

Згадала тутешню легенду.

Давно колись у цій долині над Гусячим потоком, серед похмурого громаддя Тустанських бескидів ховався безстрашний молодий опришок, що смертю нещадною карав панів, які збиткувалися над убогими гірняками. Ні долі того легіника, ні імені його не відав ніхто. Зате знали: жодного кривдника, жодного здирцю не обмине гостра й нескхибна опришкова бартка — і за мурами темними, і під землею знайде. Тож малися люди в безпечі та спокої.

А що лепський був легіник — годі й описати. І кохався потай з дочкою місцевого багатія, красунею на всі гори Дзвениславою. Та скаредний⁵⁴ багач продав свою дочку за капшук золота якомусь чванливому паничеві, що негадано навідався з-за Сяну-ріки. Побивалась Дзвенислава, гіркими слізьми благала вітця не віддавати її за нелюба — не вблагала, не розчулила-таки черствого батькового серця. Силоміць забрали нещасну та й повезли у чужі краї.

Дізнався про це опришок, прискакав з лісу на коні вороному, замашною барткою у гніві вдарив — аж земля розкололась і навіки поглинула жорстокого багатія. Відтак свиснув вороному — тільки луна з-під копит на всі боки розляглась... Ще й до Сяну не довезли Дзвениславу, а вже легінь у стрімкому галопі з сідла нахилився, вихопив свою кохану з розкішної брички, поперед себе на гривуна посадив. Заки стямилися слуги паничеві — одшумів буй-вітром.

Тільки ж кінь його, підкутий дорогими підковами, срібні сліди полишив за собою. От по тих слідах і привів злютований панич гайдуків озброєних до Окремої скелі, де й була опришкова схованка. Оточили скелю, приступати почали. Ось-ось і полонять закоханих, що мружаться проти сонця... Тут і сталося диво. Узав легінь Дзвениславу на руки, засміявся на всі гори сміхом розгонистим та й перед оторопілими напасниками у скелю ввійшов — лиш темна печера в тому місці зазяяла. Кинувся панич туди з оголеною шаблею в руці — загриміло, обвалилося склепіння, пропав, і не скрикнувши, панич...

Спливло відтоді часу, як бистрої води в Гусячому потоці, але й донині обминають люди цю таємничу скелю, у якій навечно судилося жити молодим закоханим.

⁵⁴ Скаредний — скупий, жадібний.

Не раз та й не два уже кортіло Леїлі прийти сюди, пошукати завалену печеру, бодай краєчком ока зазирнути у неї. А то набратися терпцю й підгледіти колись, чи не виведе легінь свою Дзвениславу послухати шуми довоколишніх лісів. Ачей збанували вони у кам'яній печерній тиші за голосом рідних гір, співом птаства, за світлою голубінню карпатського неба. Та й остерігатись їм тепер нікого...

Де ж ту печеру шукати, з якого боку підійти? Уже й бо скеля — ось вона, перед очима.

Спинилась на хвильку Леїла, відкинула набік непотрібну козубеньку, роздивилася. Відтак насторожено ступила ліворуч — в обхід понурої, наче сокирами пощербленої стіни.

Крок... Іще крок...

— Ой! — тільки й скрикнула мимоволі, коли зненацька шуснули з-під м'якого постільця гострякуваті камінчики й повисла над порожнечою нога. Щось тут же смикнуло її назад, намертво стисло зап'ястя правиці, у якій затремтів блискавично вихоплений з-за пояса ніж.

Зажмурилась од несподіванки, заціпеніла. Так ніби скеля, громом раптовим розколота, на неї валилася.

Скільки ж це тривало?.. Може, одну лиш, однісіньку мить, але здалась вона Леїлі мало не вічністю, здалась небуттям, з якого ніколи вороття не буде...

Втім, спокійний, ледь насмішкуватий голос, що над самим вухом почувся, трохи отямив її:

— Так, мой, у хлань⁵⁵ шурхнути можна.

Аж тоді стрепенулась Леїла, глянула через плече на той голос — ніби два гострі шпачині дзьоби в обличчя їй ціляться, водночас клюнути намірившись. Обвітрений ставний легінь не зводив з неї проникливих карих очей.

О напасте нагла, хто ж він такий?! Коли і якої мари тут опинився?..

Набрала повітря у груди:

— Якби й шурхнула... Мій клопіт, — не відразу й поворухнувся отерплий Леїлін язик.

— Ова, хлань глибока.

— Скажи тому, хто запитає.

— Що ж, дай, Боже, мощної пам'яті, — біло зблиснули зуби під вусом. — Але й тобі знати не зашкодило б, що лазива⁵⁶ у тій западні нема.

⁵⁵ Хлань — провалля.

⁵⁶ Лазиво — драбина.

— Воно мені так потрібне, як і твоя балаканина, — мало-помалу оговтувалась Леїла.

Хмикнув легінь:

— Тобі пальця на зуб не клади.

— А ти мелеш язиком, як небіжка ногами. — Спробувала вивільнити зап'ястя з його дужої руки. — Може, відпустив би нарешті. Вчепився, гейби клешнею.

— Відпустити не штука, сприту на се і кміту не треба. Лиш од ями відійди подалі.

— Ого, який запопадливий опікун мені знайшовся, — ступила-таки пару кроків назад.

— І ножа сховай.

— Боїшся?

— Аж зубами січу.

— Дивись, не пощерби.

— Мой, а ти красна, — окинувши Леїлу пронизуючим поглядом, нараз перемінив розмову.

— Но-о? — і собі при тому гостре око прискалила. —

Що ж ти іще скажеш?

— Такі мені любляться.

— Кілько маєш на рахунок?

— Чого?

— Т а к и х.

— Ба, коби-м наперед відав, що запитаєш про се, то й рахунок вів би.

— Однак мушу тебе застерегти, — взялася в боки Леїла, — що зі мною на сих гостротах не доробишся.

— Хо-хо, — похитав на це головою, — коли то ще мій неню мене вчили — меду в осі не проси.

Стрельнула з-під вій терновими зіницями, рухливі темні дуги під чолом докупи звела. Якесь дошкульне слівце вже готове було зірватися з прикушених повних губ, шпигонуги зухвалого незнайомця у саму печінку. Втім, несподівано й для себе, тут же стрималася: його незлоблिवе, усміхнене обличчя до сварки не кликало... Ніби від хвилиної незручності з ноги на ногу переступивши, поправила на грудях цупку сардачину і якомога примирливішим тоном відповіла:

— Видко, дуже любиш пописатися, що за перченим словом на позички до тертих мудрагелів не бігаєш... І звідки тебе такого принесло сюди?

— Кхе, світ широкий, — упівкола сяйнув легінь скинутою вгору барткою. Крилами війнули при тому барвисті поли його не сяк-так шитого кептаря, і меткий погляд Леїлин враз вихопив у черленому, густо роз-

цяткованому чересі до блиску натерті руків'я двох пістолів.

Замішалась легінка, якийсь час не відала, на що далі їй рішиться має. Одне в мозку раптом закалатало: як се вона при всій своїй обережності лише тоді угледіла цього підозрілого незнайомця, коли вже, привидом біля неї опинившись, од хлані назад її смикнув, коли руку з вихопленим для оборони ножом до болю їй чіпкими, неначе общеньки, пальцями стис? Чи з-під землі нагло вигулькнув, чи з найближчого конаристого бука звалився? І ніщо не хруснуло під ним, жодна гілка не шелеснула... От тобі, Леїло, і чуйне вухо твоє, і пильне око! Усякого поріддя лісового, усіх духів злих у непроглядній Жидовій дебрі, на звіриних пляях і стромогір'ях остереглася, а тут — на тобі! — якийсь легінь... А може... може, то якраз і є лукавий дух, якась нечиста сила перед нею в подобі людській?.. О, згинь-пропади, напасте! Чугайстре, Чугайстрику, де ти? Мерщій сюди, на поміч!..

Уже було й руку звелі — од негаданої біди відхреститися. Але зиркнула знизу догори — усміхається стрункий чорнявий незнайомиць, обпікає її відкритим поглядом, у якому й натяку на зловорожий замір нема. Ніби в готовності чимось прислужитися їй, чекає подальшої розмови.

Що робити? На що зважитись?..

Поки здобувалася Леїла на якусь виважену думку, ще одна здогадка враз тенькнула у голові, ошпарила: се ж, відай, опришок! Се той таємничий опришок, що, як говорить легенда, в Окремій скелі з давніх-давен живе, людей уникаючи. Тільки ж чому сам з печери темної на світ Божий вийшов? Чому не вивів свою Дзвениславу?.. А не з тієї, бува, єдиної причини меткою й нечутною тінню опинився він тут, щоб виручити Леїлу саме в ту мить, коли якась, видно, темна сила вже мало не зіштовхнула її у приховану хлань?

Цієї здогадки й ухопилася.

— Ти хто? — набравшись духу, врешті порушила незручну хвилену мовчанку.

— Хіба не видиш?

— А що я повинна видіти?

— А те, мой, що легінь я.

— Диви-диви, як мудро! — навкіс блиснула-вколола очима. — Чий же ти батьків отакий?

— Себто який?

— Оте і питаю.

— Знов ніби не видиш... Чорний.

— Що? — від несподіванки вуста розтулила, руки її так і застигли на грудях.

— Чорний, кажу.

Сіпнуло Леїлу при цій відповіді. Мимоволі стрибнула бистрим поглядом у розцяткований легінів черес, де угледіла перед сим два застромлені пістолі. Одначе поли кептарика вже звисли, зійшлися до купи, і пістолів під ними не видно було. Перевела очі на бартку. І лиш тепер уловила себе на думці, що бартка легінева, його черес, кептар і чепурна, з павиним пером крисанька — усе, відай, не з-під рук місцевих майстрів та майстринь. Ця пишнobarвна одіж, вишукана яскрава оздоба... Таке вряди-годи можна побачити хіба у тих гірняків, що з далекої Гуцулії, з-під Коломиї та Косова приїздять, бува, на дрогобицьку торговицю з розмаєм своїх рукодільних виробів. Десь із тих чорногірських країв аж сюди докотилися луни найбільшого в Бескидах гуку, вчиненого серед тамтешнього панства якимось вельми грізним розбишакою Добошем. О Господи, невже звідтам і загнався сей... Чорний легінь?! Казала ж мати — Олексів брат. Невже справді?..

Ще раз, тепер уже від цієї гадки здригнувшись, ледь не пошепки озвалася Леїла:

— А ти... ти звідки?

— З гір, — відповів на це.

— Гори великі.

— Свята правда, мой, — не переставав легінь усміхатися. — З великих я і є.

— Видко, нетутешній.

— По чім видко?

— Мойкаеш.

— Тобі від сього зле?

— Та й одіж у тебе... такої тут не носять, — пропустила повз увагу його запитання.

— Ну, нетутешній, — легінь перекинув бартку з плеча на плече. — Але ж гори... гори усі мої.

— О, та ти багач!

— Слушне мовиш. Багатшого від мене вдень зі свічкою шукати надаремно.

— А я досі була певна, що над пана Казимира нікого маєтнішого й нема. — Сказала це так, що й не збагнути, чого у її словах більше — правди чи іронії.

Пересмикнуло легіня:

— Над східницького дідича Кульчицького?

— Над нього.
 — Се ж голяк!
 — А ти рахував його статки?
 — Ніби у мене іншої роботи нема.
 — Чому ж голяком називаєш?
 — Бо зайда він, — potwierдішав голос легіня. — І нич йому тут не належить. Анінич!
 — Ой не кажи, легінику. Належить.
 — Награбоване?!
 — Спадок. Від батька, діда...
 — А ті що, не грабували місцевого люду, кров підневільних гірняків хіба не ссали? Чи, може, Господь їм за якісь діла праведні щедрою рукою з небес подавав?
 — Без помочі Божої ще ніхто не розжився.
 — Ова! Лихий чоловік за добрий виторг і чортові гнилу душу продасть, — вже й геть жорстким став голос незнайомця. — Гадаєш, Кульчицькі не з тих?
 — Я інше зараз гадаю, — ніби й зовсім не силкувалась Леїла дотямити, з ким розмову має. — Цікаво мені, звідки се ти, як сам доперва признався, нетутешній, знаєш Кульчицьких? І до якого коліна?
 — Чей казав-ем уже, що ці гори мої, — в оба боки меткий погляд з-під крисані скинув. — Я тут газда, і на своєму газдівстві мушу знати все.
 Посміхнулась Леїла:
 — Ого, багато мусиш! Де б у моїй нетямушій голові стільки вмістилося. Та не трісла б вона, певне, якби-м дізналася врешті, хто ти є.
 — Для тебе можу і се повторити — легінь.
 — Чорний?
 — Чорний.
 — Хто ж тебе так охрестив?
 — Хто... Люди.
 — А піп?
 — Ну й доскіплива — спасу нема... Що ж, коли вже так налягаєш, то слухай. — Прокашлявши сухе горло, підморгнув Леїлі й чистим голосом стиха повів:
 Ой на Івана зілля рвала,
 На Івана маїла.
 Межи всіма легінями
 Івана полюбила.
 — Файно співаєш, файно, — не зводила з нього запитливих очей. — Значить, ти Іван?
 — Якщо до вподоби — можеш так і кликати.

— Іван Добош?
 — Ов, легіно! — аж відсахнувся при тому. — Тебе хто й для чого сюди послав?
 — Ще скажи — до тебе.
 — Чому б і ні?
 — Диви-но, диви! — не знітив, не зібгав Леїлу його раптом постуденілий, неначе з холодного вітру, жорсткий голос. — А не сам ти, бува, назирці за мною прибіг?.. Ну, говори! Говори, якого дідька по сих диких корчах лемзаєш? — мимовільним, але вивіреном рухом долоню на руків'я ножа, що в поясі стримів, поклала.
 Якусь часину мовчки й насторожено дивились одне на одного, ніби наперед зважували кожне подальше слово і можливу дію... Втім, не застережливий Леїлин жест, не її рішучий вигляд — щось інше, щось незбагненне тут же, мов струмінь води, вгасило хвилеве легіневе збурення. Він перший і спохопився — треба було звернути розмову в інший бік. Розлогими плечима поворухнувши, невизначено кркнув, обома руками на інкрустовану бартку сперся.
 — Кхе... гм... — шпортався у голові, з чого почати. — За ножа ти вже хапалася. Облиш.
 — Таки боїшся?
 — Твого чепелика? Пхі...
 — А він гострий.
 — Хрунів скоботати?
 — Жартуй, жартуй, легінику, — вгасав помалу і короткий Леїлин спалах. — Лиш думай при тому, чим твої жарти можуть обернутися.
 — Для кого?
 — Для тебе ж.
 — А чим... — Його тонке обвітрене лице знову засвітилося м'якою усмішкою, добрим блиском сьйинули зиниці. — От запитаю тебе та й, може, почую нарешті, як ся називаєш.
 Мить повагалась Леїла, немовби ще раз обмірковувала готову вже відповідь.
 — То запитай. — Щось лукаве, чого легінь, здається, і не вловив, почулося в її голосі.
 Ще ширше розпливились під вусом його виразні, неначе цеглянистим пилком злегка притрушені губи. Знявши крисаньку, притис її до грудей, поклонився:
 — Як тобі ім'я, чічко?
 — Дзвенислава.
 — Як-як? — бровою сіпнув.

— Дзве-ни-сла-ва,— два чортики з-під вій пустивши, виокремила, відкарбувала кожний звук.

— Но?! — гострим, як бритва, позирком обпик Леїлу. Нетривкою яскрінню підхопленої вітром іскри майнуло здивування у цьому позирку. На хвилю лише майнуло, аби хутко відтак поступитись неприхованій підозрі.

— Себто... Дзвінка? — з ноги на ногу перем'явся, ніби постільці його муляли.

— Коли так хочеш...

— Звідки ж ти?

— А звідси.

— Де живеш?

— Отут і живу,— повела рукою.

— Може, й хижку свою показати не відмовишся? — вже й легке сум'яття опанувало легіня.

— Чого ж, покажу. Ходімо.

— Далеко йти?

— Якщо власні пальці порахувати годен, то й кроки, вважаю, почислиш,— так і бризкали смішинками Леїліні очі, так і сипали шпичку за шпичкою.

Та легінь, здавалося, й на мізинний нігтик уваги не мав до цих колючих смішинок, до лукавої виграшки слів. Своє щось, потаємне мотнувши на ум, трохи відступив набік і згідно тріпнув хвилястими пасмами:

— Веди. Тільки під ноги пильніше дивися.

Прозорий натяк дряпнув Леїлу. Все ж не образилась, гострим на гостре не відпала.

— Ха-ха, з таким лицарем, як ти, можна хоч де бути спокійною.— Скосила погляд у бік тієї підступної хлані, в яку з необережності ледь було не провалилася.

— Не кажи гоп, доки не перескочиш,— кутики губ розвів, застережливо підняв пальця вгору.

Однак Леїла вже не дивилась на нього. М'якими, як у рисі, кроками рішуче попрямувала до скелі, відтак, ніби знайомою їй стежкою, звернула в обхід. Але далі повільно ішла, аж надто повільно, зчаства розсуваючи руками гнучкі, мов гадюччя, віти, що обабіч прохід їй заступали. Під ноги ж мало й гляділа — уважним, чіпким поглядом обмацувала й перемацувала кожен виступ, кожную більш-менш помітну зашкалубину похмурого стрімчака. Завалену печеру шукала.

Та чим даліш просувалась, там і сям обминаючи вгрузлі у землю, замшілі валуни й наїжену зарість, тим прикриша досада в душу закрадалася: чого нема, того й шукати дарма. Де тут печера бути могла, коли й сякої-такої

заглибини, у якій від ясної літньої днини полохливий сутінок міг би сховатися, не вихопило зірке Леїліне око.

І коли вже зо дві третини кола попід скелю обігнула, то враз, наче від цілковитої несподіванки, здригнулася: на західній стороні цього велетенського кам'яного зуба, що з темної земної глибочини випнувся в небесну ясу, ледь не суціль заслонені притуленою до стіни смерічкою виднілись нерівним стовпчиком висічені написи — сім скупих слів і сім хрестиків навпроти кожного слова. На якусь мить застигла. Так, це були імена убитих опришкми вельмож!

Правду мовив Яцек.

Та після першого ж меткого позирку на літери ледве йойком не проходила Леїла від розчарування: не латиною, не польським, тільки й знаним їй, абецадлом чийсь невправні руки накарлючили тут жменю зазубрин.

Крекнула спересердя й обернулася до легіня, що на відстані руки ступав за нею.

— Хе, відай, паперу якомусь писав забракло...— У хвилевому замішанні не здобулася на доречніше слово. Втім, хутко схаменувшись, додала:

— Як там ноги твої почуваються? Що кажуть?

Лиш неприхована, хитра посмішка стала їй промовистою відповіддю...

Іще кількадесят обережних кроків — та й знову опинилися на тому ж місці, звідкіль передше в обхід скелі пішли. Коло зімкнулося. Тамуючи у грудях пекучу, як лісова жалива, досаду — так і не вдалось їй ні таємничу печеру знайти, ані загиблих вельмож імена прочитати,— Леїла тепер намагалася уникнути запитливого легіневого погляду. Підняла з трави свою кинуту, зайво й прихоплену, козубеньку і вже намірилась було гультнути у дрімучий гушак, який тягнувся звідси до Жидової дебри. Та легінь зупинив її:

— Ну, де ж твоя хижка... Дзвінко? — мовби спотикнувся на останньому слові.

— Як де? Ось вона,— зблиснула оком на скелю.— А ти що, у піжмурки гуляти зі мною ходив?

— Так-та-ак...— гостро й насмішкливо дивився.— Вже хочеш мене залишити?

Хмикнула у відповідь:

— Або я шлюбним перснем до тебе прив'язана?.. Вольному воля.

— Буду тя тут чекати другої середи. О такій же годині.— Враз підбив крисаньку на потилицю і скинув догори швидкий короткий погляд.

Мимоволі поглянула туди і Леїла. Величезний рудий птах, звільня помахуючи важкими, дужими крилами, нечутно проплив над ними й опустився до гнізда під самий вершечок стрімчака. Там і зник за найвищим уступом. Щось нашвидку поміркувавши, Леїла при-мружилась:

— Вірля мені звідтам дістанеш?

— Вірля?! — аж відхилився, витріщився у подиві. — Коли? Уже й зараз?

— Цього не сказала-м.

— Для чого ж тобі вірля?

— Так хочу! — притупнула постільцем. — А тепер стій отут і ні кроку з місця, доки зозуля не закукає.

— Що за жарти?

— Стій, кажу, і не беледи!

Хитнулися, шелеснули віти за нею. Десь перекося ледве чутно хруснув під ногою пересохлий сучок. І тиша настала. Раптова глибока тиша, у якій спантеличений легінь власне дихання почув.

Лишень по довгій, нестерпно довгій хвилині з найближчого покату, як постріл, ударило:

«Ку-ку, ку-ку!»

Відбилася од скелі розлога луна, покотилась-помчала ізворотами темними. Десь аж ген-ген, серед тустанського бескеття, знесилившись, прочахла.

Аж тоді рушив з місця легінь...

Розділ п'ятий

Зозуль у Бескидах багато. Так багато, що, здається, нема у цьому благодатному краї жодного лісу-переліску, жодного ізвору, бутини⁵⁷, де від появи перших вербових котиків і до пори, коли вистрелить у полі перший ячмінний колосок, не дзвеніло б лунке цілоденне кування. З кичери на кичеру, із плаю на плай — ку-ку та й ку-ку! Немовби сама земля, рясно зелом замаєна, косицями уквітчана, неспокійними піснями до ясного сонця лебедить.

А як поколе собі зозуля горло жорстким ячмінним колоском, за гусеницю зелену його сприйнявши, то кувати й перестане, у яструба перекинеться. До нової весни, до нових вербових котиків. І знов тоді буде у кожної

⁵⁷ Бутина — зруб.

сизої свій обжитий кут, своє недоторканне володарство, куди іншу зозулю хіба що якимось випадком занесе.

Але найбільше голосистих зозуль водиться, певне, довкіл невеличкої голиці, що загубилася у диких тутешніх пушах на півдорозі між Урічем та Підгородцями. На всі боки від неї в пору зозулиного граю гейби невтомні ковалі без упину в мелодійні ковадла б'ють.

Тож і названо голицю — Зозульчики.

Вище голиці, кощавими дубами та буками стиснутої, Крива гора небо підперла. Унизу ж, по гладких камінцях вигулькуючи, жвавий потічок жебонить, і плаїк від нього, мало й утоптаний, на Зозульчики в'ється.

А на Зозульчиках, довгим воринням обгороджена, причавлена до землі важкою кустратою стріхою, хата стоїть, двома примурженими віконцями од зорі й до зорі на світ гожий дивиться, немовби якогось віщого мандрівника, що заблудився в дорозі, виглядає. Обік хати — сірий хлівець, шіпка, гостроверхий оборіг. До найменшої трісочки, стеблинки акуратно підметене, подвір'я аж світиться чистотою.

Се осідок Ілька Дубленича, присадкуватого, дужого, як відземок, газди, котрому ніколи, відай, і за вухом не свербіло, до якого ж села його небагате, але й не вбоге газдівство відноситься. Уріч далеко, Підгородці не ближче. На Зозульчиках Ілько живе — от і вся розмова. Сам він собі тут і вїйт, і пан, і панський урядник...

Майже тридцять років тому, всіх липких зальотників одбивши від найкраснішої в Урічі легінки, набрався Ілько духу та й мовив своєму батькові:

— Женитись, неньку, дозвольте.

— Василю Чорнійку взяти хочеш? — не здивувався сказаному сивий уріцький коваль Ярема Дубленич, що у своєму селі відав, певне, і чий тхір до чийого курника облизується.

— Василю, — відповів Ілько.

— Чого ж, вибір добрий. Женися.

— А Зозульчики мені дасте?

— Зозульчики? — запитливо глянув батько. — Гм, якщо просиш, могу дати й цю кісничку⁵⁸, лиш подумай, скільки сіна з того клаптика...

— Нічого, паші для маржинки знайду де вкосити, а на Зозульчиках собі хату поставлю.

— У тій глушині?

⁵⁸ Кісниця — сіножать.

— Не дивуйтесь, мене давно туди тягне.
 — Який налігач?
 — Там я народився.
 — Он звідки сей вітер... Правду маєш, було, було, — заглибився батько у далекий спомин. — Як ниньки пам'ятаю. Удвох тоді з Павлинкою поїхали-сьмо на Зозульчики сіно громадити, а назад і тебе, у мою сорочку сповитого, привезли... Ади, як час біжить, уже й твоє весілля наспіло. Гай-гай... — Натоптав череп'яну люльку, викресав вогню. Хвилинку щось помисливши, враз усміхнувся кутиком ока:
 — Хе, а не жону ти часом від лакомих чоловічих поглядів на Зозульчиках сховати хочеш?
 — Ай, неньку... — спаленів Ілько, немовби раптом спіяманий на лихому.
 — Ну-ну, я жартую, — полагіднішало батькове обличчя. — А Зозульчики дам тобі, дам.
 Так і став син Яреми газдою на відлюдній голиці, що від діда-прадіда Дубленичам належала...
 Літо за літом, зима за зимою — і незчувся Ілько у клопотах щоденних, як буйну його чуприну гейби срібними павутинками помережало. Непомітно прив'яла і пишна колись Василинина краса, передосіння задума закралася в її глибокі очі. Зате на вітиху обом син Іванко вибуяв — ставний та гожий, як бучок при узліску. І роботи найважчої не цурається, і сопілчиною навколишні гори веселить... А то з якогось часу, як випаде вільна година, сяде на коня, нагайкою хльосне — і навскач долиною у бік Уріча. Все частіше, все довше десь пропадає... Мовчав на те Ілько, не квапився випитувати, чого та куди. Аж поки кортячка не зборолала. Влучив нагоду слухну, сина підкликав:
 — А що, легіню, не до сватанок, бува, у тебе йде?..
 — Самі вже за мене і сказали-сьте, неньку, — не вельми й спантеличівся Іван.
 Звисли Ількові брови:
 — То я мусив?
 — Настав би і мій день.
 — Еге, настав би... А коли? — важким, незадоволеним поглядом наскрізь промацав батько сина. — Як уже легінці твоїй запаска здується?
 — Йой, таке мовите...
 — А таке, небоже. А ти що гадав?.. Тобі у жилах, виджу, кров молода кипить, а під чуприною пустий ві-

тер свище. І хто ж, коли не рідний вітець, за тебе думати буде?
 — Щось же я годин і сам.
 — Лихої слави зажити?
 — Сим не бідкуйтеся.
 — Ба, хотів би-м, — трохи пом'якшав Ілько. — Для моєї голови й інші клопоти знайдуться... Ну, а в чий хаті горличку ти собі нагледів?
 — У Матвія Паньчишина.
 — О, маєш! — невідь од чого просвітліло круте Ількове чоло, ніби проміння на нього бризнуло. — А я то думаю, чому се Матвій пару тижнів тому так мило зі мною при зустрічі розмовляв? Мало не підлещувався. А воно, виходить, теє... Гм, але ж три доньки у Паньчишина.
 — Е, дві менші, вважайте, іще попід столом ногами дрібочуть, — посміхнувся Іван.
 — До найстаршої, значить, доріжку топчеш? — не лукавили Ількові очі.
 — Так, до Ганьки.
 — І що далі, легінику?
 — Та що, невістку вам приведу.
 — Коли?
 — Аби тільки ваш дозвіл.
 — Міг би-сь і раніше сього дозволу попросити. Відмови моєї збоявся?
 — Що вам, неньку, відповісти?.. — дивився Іван під ноги, мовби якась річ йому з рук випала й туди закотилася. — А хіба нині просити запізньо?
 — Хе... — тільки й відповіді було.
 Поклавши відтак важку, як довбня, долоню на синове плече, мовчки покивав Ілько висрібленою головою. Якась глибока, потаємна думка дві борозни йому у міжбрів'ї виглибила, у минуле чи завтрашнє газду повела...
 На цьому тоді розмова й закінчилась.
 А до весілля не дійшло.
 Загримотіло над горами однієї невидної ночі, аж земля від краю до краю ходором заходила. Вперішив дощ небувалий — усе каміння довкруг Зозульчиків, здавалося, наскрізь промочило й розбухло, як черстві баники у цебрі.
 Вибігла вранці Василина з хати, на долину з голиці стривожений погляд кинула — Господи-Боженьку ти мій! — клекоче потік, реве, лютує у тісних берегах, от-от із ложа свого вихопиться та й змиє копичку сина, що на тамтому боці окрай неведичкого згару⁵⁹ самотньо стоїть.

⁵⁹ Згар, згарець — випалений сінокіс.

Ні чоловікові, ні синові й півслова не сказавши, пустилася Василина з вилами в руках те сінце від повені рятувати. На слизьку, будь-як з берега на берег перекинуту колоду ступила. Чи колода, яку вже розбушовані хвилі зісподу лизали, під ногами хитнулася, чи у голові раптом закрутилося Василині — тільки й скрикнула бідолашна останньої миті голосом страшним, нестямним.

Саме тоді на витолочену нічною зливою обору ще напівзаспаний Іванко вийшов. Гострим лезом по серці різонув йому той материнин крик — потемніло перед очима, вся обора з-під нього кудись попливла.

Як опинився легінь над ревучим потоком — не годе́н був опісля дотямити. Біг наосліп за течією уздовж берега, спотикався, падав, тут же підхоплювався й далі, далі біг, щосили неньку гукаючи.

Марно...

Аж через кілька довгих-предовгих днів та безсонних ночей, коли вже трохи утихомирився збурений потік, знайшли Василину між обшарпаним корінням старої вільхи, що бозна-як і трималася підмитого повинню берега.

Лихо воріт не питає.

Поховав Ілько жону, безмовно відтак забився в оборіг та й мало не тиждень на світ Божий, світ йому немилий з-під замшілої стріхи не вилазив. Тільки час від часу моторошні стогони з грудей вивергав, неначе підстрелений звір, що в темній дебрі криваву рану зализує.

До глибокої зими потім, до лютих йорданських морозів ще горбився газда, тінню по Зозульчиках нипаючи. І сивий туман заволікав йому очі.

Лише навесні, коли вдарили у довколишніх лісах перші зозулині дзвони, коли й дрібніші пернаті співаки, мовби радіючи кожній розквітлій косиці, затінькали, засвистіли, заповнили розлогими джерготами усі гірські закутини, — аж тоді випростався, ожив Ілько, наче й помолодшав трохи. Час, кажуть, найкращий лікар...

А після Великодня, сходявши чогось у сусіднє село Довге, поміявся перед сином, покректав у нерішочості та й стиха мовив, зітхнувши:

— Тяжко в хаті без газдині. Шмаття випрати, їсти зварити, попрятати ⁶⁰ — не чоловіче ж воно, ая, не чоловіче діло... Що скажеш на се?

⁶⁰ Прятати — прибирати.

— Та тяжко, неньку, — погодився Іван, якому найбільше і припадало тієї жіночої роботи.

— І доки так житимемо?

— А чого й гадати?.. Най уже, як Бог велить, рік після неньчиної смерті мине, тоді й про весілля моє подумаєм. Ганьку на газдівство приведу.

— Коли то ще буде, — крізь цупку сорочку чував ребра Ілько. — А я тут, кхе... служницю напитаю.

— Де? — насторожився легінь.

— У Довгому.

— Того і ходили-сьте туди?

— А що?

— Відай, можна було і наперед порадитися зі мною, чи треба нам служницю. Обходились досі...

— Треба, — не давши синові договорити, сказав Ілько таким тоном, що на цьому розмова й урвалася.

А небавом у хаті Дубленичів з'явилась тиха, покірлива вродливиця десь, певне, одних з Іваном літ, добрі очі якої ховали та й не могли сховати постійної туги. Змалку осиротівши, змалку і по наймах від села до села ходила. А се ось на Зозульчики Ілько її привів.

Марікою називалася.

* * *

Полуднували.

Зодягнений, як і належить при святій неділі, у вишивану сорочку, що ледь не до колін звисала поверх чистих, вимаглюваних ногавиць, широко розставивши міцні ноги та спершись обома ліктями на край застеленого обрусом дубового стола, Ілько сидів під божничком і неспішно ворухив нижньою щелепою. Час од часу відкушував шматок запашного житнього пляцка, потім тягнувся шорсткими пучками до полив'яного тареля, у якому, притиснуті один до одного, лежали крайці найдного будзу ⁶¹, відщипок-два підносив до прикритого вусами рота, принюхувався і далі жував.

Що мав газда на душі — годі було збагнути. Ніби й чоло не хмурило, і не блукало прискіпливим поглядом по всіх хатніх кутках, аби за щось недбало кинуте зачепитися та й буркнути з-під наморщеного носа слово-друге чи бодай невдоволено засопіти, як це, хоча й зрідка, все ж траплялося. Ні, жодної причіпки собі зараз

⁶¹ Будз — висушений овечий сир.

Ілько не шукав. Але мовчав. Якись тягарці всередині його тисли.

Вгадай-но, які...

Примостившись праворуч на круглому ослінчику, Іван їв, аж поза вухами лящало. Саме з неблизької підгородської церкви повернувся та й голоден був, як той вовк у різдвяну курявицю. Спочатку байдуже зиркав на мовчазного вітця. Що ж, і таке буває... Але поступово якийсь неясний іще, однак мульткий здогад заворушився у голові, неначе хробак у яблуку. Чим далі, тим настирливіше. І недобре легіневі ставало. Напохапець перетерта зубами, їжа втрачала смак, давкими клубками зупинялася у стравоході.

А пам'ять тим часом нинішній день до найменших подробиць відтворювала.

До церкви вранці уже зібрався було вирушити разом з Марікою. Проте батько, який сьогодні залишався на газдівстві, враз ні сіло, ні впало прогук:

— Іди вже, легіню, годі в дверях стриміти... А ти, — скосив погляд на Маріку, — трохи підожди.

— То я... надворі зачекаю, — від несподіванки змішався Іван біля порога.

— Сказано — йди! — гризкий тон почувся у батьковім голосі, ворухнулись жовна під цупкою шкірою.

І що мав легінь додати?..

Довго потім, аж до самих Підгородців Маріку в дорогу зі виглядав. Якої розмови наодинці з нею праг, чого надіявся — і сам, либонь, не годе був дотямити. Зрештою, чи й силкувався... Достеменно відав одне: звідколи у їхній хаті Маріка, звідтоді у ньому щось ніби перевернулося, ніби ватра якась, у грудях несподівано спалахнувши, з кожним днем набиралася лютої сили, дужчала, усе його ество, здавалось, туй-туй спопелить. І вгамувати, бодай трохи пригасити буйне полум'я тієї невидимої ватри могла тільки вона, Маріка.

Та що вона відала...

І так йому сприяло враз, як побачив її серед людей вже у церкві, такий невимовний туск наліг, що ладен був тієї хвилини груди собі роздерти — най би увиділа врешті, що діється там, най би знала все... А Маріка хрестилася, одними губами молилась та хитливий племінець своєї свічки від подихів людських затуляла долонею. Коли ж се вона, якими стежками-околами прийшла? Тут і закралась тривожна підозра, в чутливу душу прогризлася, завовтузилась...

Не діждавшись кінця урочистої відправи, занепокоєний Іван визадкував з відчинених церковних дверей. По недовгому часі був уже й за селом, на тому тихому пішничку, що лісами, чагарями та паленищами звивався на північ, у напрямку Зозульчиків. Там, за найближчою зарістю, звідки стара підгородська церковця виднілась, немов на розкритій долоні, притаївся, як лис, і став з нетерпінням чекати.

Мало й чекав.

Рухливий велелюдний натовп, одним поривом викотившись на церковний майдан, тонкими ручаями розлився відтак на всі боки, а ще за лічені хвилини від цього святкового велелюддя тільки поодинокі постаті в барвистих одержинах zostалися. Та й ті незабаром позникали серед зелених обійсть.

І лише Маріки, що мусила б вийти на Зозульчин пішник, напружені до болю Іванові очі так ніде з-поміж людей не вихопили. Вже й геть збитий з пантелику, висунувся легінь зі своєї схованки, туди-сюди пильніше роздивився — не видно Маріки, нема.

Дивина та й годі...

Аж коли вже й сутулий священик попрямував з церковці на підгородську плебанію, ледь не притьмом пустився Іван домів. Чень якими б дорогами не пішла Маріка — все ж на Зозульчики. Ухопився надії, що там бодай, унизу над потічком, зустріне її та слово якесь наодинці скаже.

Так воно і вийшло.

З півгодини біля потічка в кущах постоявши, зненацька побачив — іде через їхній згарець, до кладки дрібоче. То мало не кулею навперейми вискочив:

— Марі!..

— Га? — стрепенулась над берегом.

— На тебе що, блуд напав?

— Йой, таке мовиш...

— А чо' манівцями вертаєшся?

— Хіба ж! — потупила погляд, краєчком хустини тонке лице прислонила. — Пляями ішла-м.

— Кхе, може, й пляями, лише бозна-якими... А я тебе і вранці, й тепер на Зозульчинім пішнику визирав, — здригнувся його приглушений голос.

— Для чого?

— Хотілося вдвох...

— У кожного своя дорога, — загадково відповіла Маріка та й крізь кучеряве галуззя, що в берегах

принишло; неспокійними очима враз на голицю стриб, стриб.

— Що ти там уgliedла? — мимоволі обернувся Іван і відхилив з-перед себе гілку.

Скраю Зозульчиків, де в'юнкий плаїк вибігав на залите промінням їхнє обійстя, впритул до міцної ворини батько стояв з кривою люлькою в зубах. Простоволосий, зосереджений, у долину дивився, неначе когось очікував. Чи не Маріку та його, Івана?

Помітив їх чи ні, але, пильніше придивившись проти сонця з-під дашка долоні, висмикнув люльку з рота, сплюнув під ноги та й до хати подався.

— Ну, я піду вже, сама піду, — ступила Маріка на кладку. — А ти... потім...

Отаке за хапливим полуденком нашвидку відтворив легінь у свіжій ще пам'яті. Відтак на батька покосився — доки ж мовчати буде?... Мовби у відповідь на німе синове запитання, витерши долонею обвісли вуса, газда ворухнувся головою і спідлоб'я кинув погляд на Маріку.

— Чо' біля печі, як чужа, стоїш? Сідай з нами, газдинею почувайся.

— Та я... та мені й тут не зле, — зам'ялась Маріка, і на обличчя її легкий рум'янець наплив.

— Сідай, сідай, — повторив Ілько. — Чей не на позички сюди забігла-сь, ти вдома.

Заковтнувши якесь, може, й недоречне у цій хвилині слово, несміливо підступила до столу, опустила на самий краєчок довгої лавиці.

А газда продовжував:

— Що там у Підгородцях чувати? Що люди розповідають? — Не до си́на, до Маріки звертався.

Та м'яла пальцями кінчик хустини:

— Я лишень до церкви та й відразу ж назад, не мала-м часу людські розмови слухати. — Чомусь на Івана при тому зиркнула покрадьки.

— Но, так уже й цілком не мала? — скупа, незграбна посмішка оживила понуре досі, безживне Ілкове обличчя. — Он позавчора над верхнім кінцем Підгородців диміше, як гора, стояв. Кого там лихо спіткало?

— Ой, правду мовите — лихо. — похливно забігали очі Маріки. — Шепталися про се баби.

Ілько вуха насторожив:

— Овва, чому ж вони шепталися?

— М-м, як вам те сказати?... ніби вичавлювала кожне слово. — Відай, знаєте Гриня Солонинку?

— Трохи знаю. Се у нього пожежа була?

— У нього... Кажуть, рискалем порав нещодавно під лісом свій куций ґрунть. Аж тут легінь з крісом у руці як з-під землі виріс. Чорний легінь. Звідав у Гриня, скільки той поля та скільки дітей має, і дав йому на розживу капшук золота... Дякуй Богові, чоловіче, і язик за зубами тримай. Так не, засвербіло газді комусь похвалитися — от і маєш. Приїхали пушкарі, забрали Гриня, а халупу його пустили з димом. Господи, семеро дітлахів без притулку zostались...

Пошкріб тім'я вражений Ілько:

— От воно й виходить... Дурна голова — півбіди, але на дурного язика і бритви не шкодує.

Зітхнула Маріка, ще похливіше, ніж перед сим, туди-сюди очима забігала. Щось її неначе стримувало від подальшої розмови. Але, наткнувшись на запитливий погляд газди, набрала-таки повітря у груди:

— А ще казав Гринь... дуже знайомим видалося йому лице того Чорного легіня. То найближчої неділі як увидів під церквою нашого Іванка, від несподіванки зазмер: що той легінь, що Іван — дві капки води, тільки одіж інша. Гринь очам не повірив, але хробак підозри у нього закрався — чи не той самий легінь перед ним?..

— Тьфу, дочиста звар'ював підсліпуватий чоловік! — ледь не підкинуло Ілком. — Ти чуєш, Іване?

— Чую. Та й що? — наситившись будзом, перестав Іван жувати. — Може, завтра Солонинці рогатий привидиться, то маю сим тривожитись?

— Чи біда запросин чекає... Звідки певність, що ця байка до панів не дійде?

— Йой, неньку, не сушім собі голови через якусь дурницю. Хіба мало на світі схожих між собою людей? Се ж, гадаю, і панам зрозуміло.

— Е, молодий — безпечний, — махнув газда рукою і на принишклу Маріку настовбурченими бровами повів. — Налий-но мені жентиці ⁶², пити хочу.

Підхопилась Маріка, спритно взяла зі столу розмальований глек і схилилася над порожнім горнятком, яке стояло біля Ілька. Розійшлися під її опущеним підборіддям тонкі байорки ⁶³ з кутасиками на кінцях, і в розрізі святкової сорочки показала м'яка складка між повними персами. Як сидів Іван навпроти, так зненацька й застиг, так і прикипів очима до тієї спокусливої складки.

⁶² Жентиця — кисле овече молоко.

⁶³ Байорка — різнобарвний шнурок.

На хвилю лише прикипів, але й цього було досить, щоб Ілько, тут же перехопивши той жагучий погляд сина, теж застиг під божничком. Посічене зморшками, лице його зблідло, пальці судомно стислися.

Нічого не запідозривши, Маріка присунула до себе друге горнятко.

— І тобі налити? — звела її на легіня.

— Налий, — здригнувся Іван, так немовби раптовий удар зі сну його вихопив. Розгублено закліпав, щось схоже на усмішку з'явилося й відразу щезло під вусом.

Поруч недобре засопів Ілько...

Чим те уриване сопіння закінчилось би — один, певне, Бог відає, та саме в цей час почувся знадвору голосний собачий гавкіт. На похмурому, як туча грозова, Ільковому обличчі й жилка не тіпнулася. Однак, ніби з невидимим дубовим прикормом на плечах, поволі устав газда з-за столу, грузькими кроками до вікна підчовгав. Коротку шию вперед подавши, для чогось долонею чисту шибку протер.

— О, маєш! — нараз вибалушився. — Матвія Паньчишина принесло. З якої б се потреби? — На сина при тому здивований і водночас важкий погляд перевів. — Піді-но пса вгамуй, бо ногавиці Матвієві пошматує. Та й сюди газду клич.

— Угу, — тільки й буркнув Іван і якось неохоче, мало не живосилом почовп надвір...

Коли разом з Паньчишиним вернувся легінь назад, Маріки, на його подив, у хаті як не було. В нерухомих позі сивого апостола батько сидів на лавиці під завішаним рушниками божничком, а перед ним, посеред білосніжного обруса, стояла барвисто розмальована стара карафка і два невеличкі череп'яні пугарчики біля неї. Круті зморшки, що передше густими брижами застигли було на смаглому, як житня шкурина, батьковому чолі, вже трохи розгладились, і звіялася суворість з-під кустих брів.

— Слава Ісусу Христу! — стягнувши солом'яну крисаню з лисої голови, вклонився біля порога тонкий, наче кілок у загорожі, Матвій Паньчишин.

— Слава навіки! — підвівся Ілько за столом і тут же знову опустився на лавицю. — Прошу до господи.

— Красно дякую... Як ся маєте? Чи всі дужі?

— Та з ласки Божої... А що у тебе, Матвію, з якими новинами навідався? Сідай, повідай.

— Еге, — ближче підступив Паньчишин, примостився на ослінчику. — Воно, кхе, що повідати?.. — У якійсь незручності не міг знайти місця жилавим рукам.

Як цю Матвієву незручність витлумачив собі насторожений Ілько — не знати, але, подивившись на Івана, що стояв при одвірку, пошолопався у вусах:

— От що, легіню... Там ярчата у хлівці, заглянь до них. Якщо в потребі станеш — покличу. Зрозумів?

— Або се зрозуміти тяжко, — кркнув Іван та й причинив за собою двері.

Ніяких ярчат у хліві, звичайно ж, не було. Був нашвидку вигаданий батьком привід випроводити Івана з хати й поговорити з Матвієм наодинці. Саме такої, віч-на-віч, розмови з Ільком, здається, і хотів Матвій.

З якою справою прителіпався Паньчишин сюди і чим ці його навідини для Івана змеляться — здогадатись було неважко. Потерпав легінь, не віднині потерпав, що не минути йому того дня, коли шило з мішка вилізе. Вже не раз і прикидав собі в умі, як спекатися халепи, опинившись у якій не з чужої волі, дарма й пробі кричати. Сам, кажуть, ускочив — сам і постолі відмивай. Слабенька надія — може, якимось і пронесе? — тріснула, виходить, як вош на морозі. Ну що ж, доведеться перетерпіти, не вовки ж обскочили...

Заклавши руки під голову, Іван лежав на м'якій травці за хлівом і дивився у небесну глибочину. Білі хмари, як розбурхані сям і там перини, поволі пропливали з півночі на південь, клубочилися, набирали все інших, все химерніших обрисів. Ось простовіч велетенський невиданий звір широку пащу роззявив — жертву якусь проковтнути намірився. Чи не того, бува, заблудлого баранця, що стоїть на самому краєчку пропасті та й з місця рушити не годен?.. А онде чиясь голова ніби з води до пліч виткнулася. Клаповуха, горбоноса — достоту як у Матвія Паньчишина.

«Тьху, ще того, прости, Господи, не вистачало! — сплюнув легінь набік та й заплющив повіки. — Ще, може, Матвієві близнюки Данко і Ганька та дві його менші доньки з-за якихось небесних чагарів скудовчені голови повисують — що тут, мовляв, Іван поробляє? Аякже, давно ж не виділися. Власне, відтоді, як Маріка на Зозульчиках...

Маріка... Де ж се вона зараз, чому раптом, ніби ховаючись від Паньчишина, з хати зникла? Якими стежками вранці до церкви ішла, якими назад верталася? Що за причина манівцями її водила? Таке враження — навмисне уникала його, Івана. До всього ще й батько нині, здається, на ліву ногу встав — за половину дня на жодне

добре слово ще не здобувся, вовкуватий якийсь, набурмосений.

Загадки усе, загадки...

А хмари з півночі пливли, штовхалися над Зозульчиками, густішали, темніли. Все рідше й тяжче пробивалося крізь них, мовби легким туманцем оповите, сонце, все менше тепла розливало на мовчазні довколишні праліси. І не перини вже — кустраті, важкі ожереди вистромлювалися з-за невидимого звідсіль Уріча й поступово заслоняли собою гребенястий небосхил. Чи не дощі далекі десь там творилися?

Може, й дощі. Лиш не про це, на кучерявій травці горілиць розкинувшись, думав молодий Дубленич. Одна тепер, єдина думка, непомітно всі інші кудись витіснивши, ледь не скрипом скрипіла у голові: чому так довго, надто вже довго, як йому видавалося, батько з Матвієм бесіднують, коли ж і яким буде їхній рішенець? Бо здогадки здогадками, душу ними ятрить годі. Мусив же знати на решті, що змелеться на тих жорнах, котрі од самого ранку сьогодні якийсь дідько без упину крутить. І коли б то дідькові, а се ж йому з того мелива хліба з'їсти, відай, доведеться. Ба, йому...

Ледве не підстрибнув, коли раптом з-за рогу хліва почувся деручкий батьків оклик:

— Іване! Де ти там?

— Га?.. Тут я.

— А йди-но сюди, легіню.

— Іду, — намагався Іван говорити спокійно, хоч у грудях нараз ніби ступа загримала: той деручкий оклик нічого приємного не предвіщав.

— Другий раз уже кличу, — нагнітав невдоволення Ілько. — А тобі гейби вуха позакладало.

Промовчав на те Іван. Кожне його невиважене слово зараз могло стати зайвою причіпкою для нахмуреного батька, який, з усього видно було, й без того не до веселої розмови налаштувався...

Відійшли в куток обійстя, присіли на перекинуте догори дном старе, потріскане корито. Газда довго натоптував просмалену люльку, ще довше вогонь викреслював. І лише після того, як зашкварчало у глибокій череп'яній чашечці і фукнули з носа дві синюваті цівки їдкого тютюнового диму, вперся прищуленим оком у сина:

— Ти коли з Ганькою останнього разу видівся?

— Не пам'ятаю, — стенив плечима Іван.

— Ага, то я пам'ятати повинен, — в'їдливо прозвучали Ількові слова. — Швидко ж тобі набридла Ганьчина пазуха, вже й до іншої очі липнуть.

Гарячою хвилею кров ударила Іванові в лице, вуха спаленіли. Він одразу дотямив, куди батько хилить, про чию пазуху ідеться.

«Ну й цимбал же я, ну й телепка! — зубами скреготнув з досади. — Се ж треба було так необачно повестися при полуденку, так зворохобити вітця...»

Ніби й не звертаючи найменшої уваги на синову розгубленість, Ілько продовжував:

— А те, гонивітре, що легінка твоя в тяжі... те моєї голови клопіт? Чи на свою візьмеш?

Іван з'їжився, немовби кринична вода по спині йому линула. Хоч і готовий, здавалось, був до такої розмови, однак язика йому заплішило, усі слова фуркнули від нього, як пострілом наполохані горобці... Лише по довгій паузі спромігся видавити:

— Не знаю...

— Чого ти не знаєш? — налягав запитаннями Ілько. — Я тебе застерігав колись, що легінці запаска здується. Ну, що тепер мені скажеш?.. Говори, говори.

Шморгав носом потуплений легінь, жовнами ворухив... І тоді, вичекавши трохи, підвівся Ілько.

— Мовчиш! — Люлька в його міцних зубах засичала, як гадина. — То слухай... Даю тобі хату діда Яреми. Підеш завтра туди, Ганьку гукнеш. Разом подивитися, що там підрихтувати треба, що підновити. Третє ж літо порожня стоїть, газдівських рук чекає.

— Себто, — підвів чоло Іван, — рішили-сьте в Уріч мене звідси випхати?

— Ну от, який дяк, така його й віддяка... Випихають на всі вітри, а я тобі хату даю.

— Кажіть уже, що й Ганьці.

— Обом. Не в колибу ж її поведеш.

— Але й до хати не хочу.

— Ов, а се що за пісня?! — кресонув Ілько ярим позирком. — Як її розуміти маю?

— А так... Не хочу я, неньку, женитися.

— Що-що-о?! — Лице Ількове побуряковіло й на мить застигло, тільки вуса його, прокурені й настовпжені, сюди-туди заворушилися. — І ти смієш мені таке говорити, коли Матвієвій доньці живіт росте?.. А копіла твого я годуватиму, а людські поговори — то на мою голову? — Газда чіпко вхопив сина за вуха й потягнув догори. —

Не-е, небоже, сам заварив — сам тепер і хлебчи своє вариво. Чув?!

Од різкого, нестерпного болю, який обпікав шкіру навколо вуха й вичавлював з ока сльозу, легінь для відплати не годен був зуби розціпити.

— Чув?! — ще раз кресонув Ілько й відпустив Іванове вуха. — І щоб розмова про се — востаннє!

Лише скривився Іван...

Розділ шостий

Котрий уже день казився, пекельною люттю скипав чванливий панич Юзеф Кульчицький, дарма й силкуючись на кволі спроби пошукати бодай сякого-такого затишку розбурханим думкам, що безперестанку товклися, гримотіли в тяжкій голові; немов пущене з крутої гори каміння. Щовечора перед сном трохи притлумлював свою шляхетну лють келихом доброго заморського вина, без якого й ока skleпити не міг. Але прокидався вранці — та й знову мозок до дражливого болю виповнювався глухим гуркотом, знову щось у збуреній душі шкварчало, як тлустий кусень м'яса на розжареній пательні. Голова розпукувалась. І жодної ради на се паничеві не було.

Була натомість пекуча, як роздмухана грань⁶⁴, несприятелюючи жадою помсти — за безславні, хитро, псякрев, спровоковані лови на Чорного легіня, за несподіваний, зухвалий наскок бескидників на панський маєток, що залишився того пам'ятного вечора майже без охорони. Щоправда, великої поживи, на яку, певне, завдяки гострили зуби оружні драбуги, їм не дісталось. Увірвавшись до кам'яниці, нашвидку обнишпоривши всі покої та закамарки, причепилися врешті до блідого від переляку покойового слуги, котрого витягли з якогось темного приміщення.

— Де дідич?! Казимира сюди, борзо! — блискав пістолем один із напасників — ставний, чорноволосий.

— И-и... Нема дідича, — ледве язиком ворухнув слуга при тій своїй вигадці. — З полудня поїхав...

— Куди?

— Д-до якогось пана у Борислав.

— І коли повернеться?

— Завтра.

⁶⁴ Грань — жар.

— Щоб йому колька в печінку! — зозла скреготнув чорноволосий. — А гроші, каса дідичева де?

— Чи пан слугі к-каже, куди гроші ховає...

— Що каже — не звідую. Де каса?!

— Звідки м-мені знати?

— Брешеш, льокаю! Тобі в сих покоях, небісь, усі шпарини, усі сховки відомі.

Трьома стуленими пальцями з правого плеча на ліве перехрестився слуга:

— Бог тому свідок — н-не звик я брехати, не вмію з дитинства... М-моя правда, ваш вердикт...

— Ов! — підстрибнули брови у здивованого опришка. — Православному Богові молишся?

— Православному.

— А 'кої холери у дідича служиш?

— Служити не гріх.

— Гм, і Кульчицький тебе на своє католицьке копито не переробив?

— Я ж не від Юди.

— Но-но, хотілось би вірити, — цівкою пістоля покивав опришок. — Гадаю, ще ся звидимо.

— На те воля Божа.

— І моя, — криво посміхнувся чорноволосий, бистрим поглядом окинув цимборів, що з крісами й пістолями наготові чекали наказів свого ватага. — Ну що, браття, не очамріли-сьте тут від панських парфумів?

— Очамріли, ватажку.

— Тоді — у гори!

— Гой-га! — саянули над головами топірці, гримнув постріл, посипалося зі стелі вапно.

Се-те з коштовностей нашвидкуруч у великі шкіряні торби хапнувши, збійники темними тінями повислизали надвір, де чатували іще кілька озброєних драбів. Гуртом усі й пустилися до затільних воріт.

На тому, певно, усе й закінчилось би. Але один із п'яти Казимирових гайдуків, що тихо досі, як перестрашені котом шурі, сиділи в запертій зсередини дубовій вартівні, не стримався та й вистрелив через загразоване віконце услід напасникам. Зойкнув котрийсь у гурті... Єзус-Марія, що тут почалося! Який гармидер, яку пальбу зчинили бескидники!.. Спалахнула вартівня. Застрибали відтак хуткі вогненні язика і над ближньою коморою...

Двох маєткових будівель і півскирти сіна коштував Кульчицьким єдиний постріл гайдука.

А що ж Казимир?

Той у надійній скритниці під своєю кам'яницею лиху годину пересидів. Одначе страху, що й мови, наївся, зліг — дотепер підвестися з подушок не годен. Та й чи підведеться іще?.. Жодні дохтори, жодні трави і вина йому не допомагають, гасне дідич день при дні, як свічка воскова. Хоч нині для нього труну теши.

...Лютує молодий Кульчицький, затишного місця собі не знаходить. Та чи варто й шукати?.. Сама собою ця непогамовна лють не перейде, як головний біль од перепою, на комусь вона змолотися мусить. Остаточо, певна річ, на Чорному бескиднику. Настане той день. Настане!

А поки що...

Напіврозлігшись у м'якому шкіряному сідалищі розкішної, не за дрібного грейцара у варшавських майстрів-каретників купленої брички, приплющивши обважнілі повіки, Юзеф опустив підборіддя на груди й похитував довгастим носом, не в силі одігнати пріч напосідливу дрімоту. Шутрований, до найменшого клаптя знаний паничеві путівець живим безконечним полозом звивався поміж двома смереково-буковими стінами глухої пущі у напрямку заштурханого в дикі бескиди Уріча. Розмірено цюкали копитами клубаті породисті коні, з боку на бік погойдувалася гнута бричка, і стиха перемовлялись на передньому сидінні два дужі гайдуки. Занурений у зручне сідалище, Юзеф не прислухався до їхньої розмови. То на хвилину впадаючи у теплу купіль дрімків, то від широкого позіху час од часу щелепами хрускаючи, котрий раз уже позакількаденне з чіпкої пам'яті вигрібав...

Ще вранішнє палаюче сонце й прохолодну мінливу росу на Хащоватім пагорбі не обігріло, як з наказу Юзефа Кульчицького привезли гайдуки у панський маєток мало не до смерті перепудженого Микиту Дрислюка. Видно, в передчутті неминучої біди скульбився Микита перед Юзефом, став мацьопким⁶⁵, як виголоджений бахур. Кривулькуваті ноги під ним тремтіли, а зизі вибалушені очі його, здавалося, кожної миті готові були повискакувати врозтіч.

Не з доброго дива усім шупленьким тілом напружився старий йужденний гірняк.

Замислена Юзефом езекуція відбувалася навпроти дідичевої кам'яниці, де між двома вкопаними у крем'яни-

⁶⁵ Мацьопкий — маленький, дрібний.

сту землю дубовими стовпами чекали на чергову жертву міцні, грубо тесані лещата диби.

Жалюгідний вигляд Микити сподобався Юзефові. Пучками підкрутивши догори гострі кінчики вусів, упродовж хвилини панич облизував на губах іронічну посмішку. В опущеній правиці стискав руків'я гнучкого сирицевого канчука. Придивлявся до Микити, мружився...

— Чи знаєш ти, лайдаку, що то є? — врешті кивнув у бік страшного, посірілого від часу знаряддя.

— Е-е... диба, прошу ласкавого пана. — Язик у нещасного заплітався.

— Гонсьор, — уточнив Юзеф, прицмокнувши. — Втім, диба то й диба, називай собі й по-хлопськи. Головне, бачу, знаєш її призначення, говіркишим будеш.

— Паночку злөтий, — змолився Дрислюк, — я ж Богу душу не винен, як на святій сповіді вам кажу. — Його сухий, рапавий голос, що насилу видобувався з худих грудей, деренчав, гейби заржавіла дримба.

Хмикнув Кульчицький:

— Но, хіба йдеться про якусь твою вину?.. Дещо спитати хочу. Мене от що цікавить... Гадаю, добре пам'ятаєш той вечір, коли Мільманова корчма горіла?

— Аякже, пам'ятаю. Такий вогонь...

— Не про те мова... Ти говорив мені, що видівся з Йоськом того дня.

— Еге, видівся, перед полуднем. Акурат попри мою хату їхав на тарадайці.

— Сам?

— З донькою.

— У бік Синєвидська?

— Так.

— І що казав Мільман?

— А ніч не казав.

— Но-но, ти мені юра тут не крути! Може, тобі раптом вибило, з ким бесіду маєш?.. Се для бовдура баєчка, що таким базікам, як ти і Йосько, якийсь дябел при зустрічі слиняві писки позамаикав.

— Але ж не було розмови, бігме...

— Брешеш, бидло кренцоне! — майже впритул наблизився Юзеф до Микити.

Той зостраху шию між плечі втягнув:

— Та хіба... хіба таке, паночку... Я йому з-за вориння «Слава Йсу», а він мені ніч, гейби не чує. «Куди їдеш, Йоську?» — голосніше питаюся. А він мені знов анінич,

гейби на всі вуха оглух. Батогом кобилу цьвох попід черево — тільки його й видів-єм.

— І то все?

— Та більше й нічого.

— Знову брешеш, пся крєв! — Юзеф розмахнувся і щосили вперіщив Микиту канчуком.

Старий від несподіванки сіпнувся, вигнув спину назад і так на хвилю задеревів. Неголене обличчя перекошилось, вирла стали, як два кулаки. Відтак ноги під ним ніби зм'якли, враз охляле тіло, мов недбало напханий вовною мішок, звалилося на землю.

— Ну? Тепер будеш правду говорити?! — Юзеф чоботом турнув лежачого.

— Я все, все дочиста сказав... як перед Богом... — вибулькалося з Дрислюкової горлянки.

— На гонсьор драба! — гримнув Юзеф до гайдуків, котрі стояли позаду, готові миготом виконати будь-який наказ. — І сорочку з нього стягніть!

По хвилині, оголений до пояса, намертво лещатами за шию і руки схоплений, Микита повис у холодних отворах диби, мало не колінами сягаючи землі. З широкого басамана, що вужем від пахви до пахви ребристу спину оперезав, густими патьоками, на яких тут же кинулася всюдисуща мушва, поволі сочилась донизу темно-червона юшка.

Призро сплюнувши набік, Юзеф Кульчицький неоглядки подався до кам'яниці, у вікнах якої довго ще потім стриміли за фіранками невиразні постаті...

Майже конаючого, вивільнили Дрислюка з тісних лещат, водою студеною привели до тям. Суціль обкусана голодними гедзями, шорстка шкіра на ньому розпухла й почервоніла, як щойно вийнятий з печі малай⁶⁶, глибоко заховані під острішками вицвілих брів очі надилися зеленуватою каламуттю. Кілька кволих спроб старого зіп'ястись на ноги були даремними, тож горбився долі, здригався і зрідка стогнав.

— Ну як, лайдаку, трохи просвітліло тобі у макітрі? — став Юзеф над ним. — Що тепер скажеш?

Не в силі звести й погляд на Кульчицького, Микита мовчки пожував безкровні, посідані губи. Вичекавши трохи, Юзеф осміхнувся до гайдуків:

— Дивіть-но, сподобався хробу наш гонсьор, ще раз туди проситьсья.

⁶⁶ Малай — кукурудзяний хліб.

Затремтів Микита:

— Пане, я старий чоловік, я більше того не витримаю,— ледь не відпадала його нижня щелепа.

— Що казав тобі Йосько?

— Ані слова. Лиш кобилу попід черево...

— Так-так...— Якийсь час дивився Юзеф згори донизу.— А хто ж корчму підпалив?

— Корчму? — застигли густі брижі на Дрислюковому чолі.— Може, то самих Мільманів робота.

— Ов, звідки таке припущення?

Старий кілька разів облизався, неначе спрага допала його зморщені вуста. Потім кволо, пересилиючи суху хрипавку, мовив:

— Та чогось тоді перед вечором крутився на порожньому обійсті Йоськів бахур.

— Ти видів його?

— Я не. Панілиха виділа.

— Се та відьма, що навпроти вивозу живе? — уточнив зацікавлений Юзеф.

— Акурат навпроти.

— Ага,— клацнувши довгими пальцями, Кульчицький відвернувся од Микити.— Заберіть сього лайдака звідси! — враз наказав гайдукам, які тут же схопили старого попідруки і виволокли за панську браму...

Того ж таки дня звелів Юзеф кільком гайдукам привезти у маєток Панілиху. Не привезли. Буцім по ягоди на той час до лісу звіялась... Не застали стару вдома й другодні. Знов її, мовби й навмисне, мовби на зло Юзефові, невідь куди з хати вирвало.

І от нині, до зубного скреготу знервованих тими щезаннями Панілихи, уже й сам панич до неблизького Уріча їде. Мусить нарешті ту відьму хоч під землею знайти, мусить язика їй розв'язати! Мало, холера ясна, вдалося вивідати у Дрислюка. Власне, мізерію. Сим не потішишся, як дідько цвочком⁶⁷. Щось більше, напевно, Панілиха знає. Не злизла б тільки і цього разу... Та й ще... Треба і до П'ясецьких по дорозі ступити. Надії на те, що їхній підозріло зниклий пастух відшукається, майже ніякої. Немов коро́ва зайду злизала. Однак, чи тільки про віскривого пастуха, в сідалищі брички розкинувшись, помислив Кульчицький подрімки...

«О, панна Леїла! — аж підвівся у стременах, коня над Чорнанькою осадивши.— Рад бачити!»

⁶⁷ Цвочок — цвяшок.

«О, пан Юзеф!» — звабним блиском заграли підвіями два карі племінці.

«Моє шанування».

«Моє теж... Пан приїхав мене розважити?» — смагли руки назустріч простягнула.

«З великодушного дозволу панни... Прошу в сідло, тут обом вистачить місця».

«Сердечно дякую», — на гриву коня легко стрибнула, вмостилася перед Юзефом.

«У гори?»

«У гори!..»

Пришпорений басун не побіг — полетів над лісами, над плаями і полонинами. Тут і там замиготіли в долинах визолочені сонцем річки й озерця, попливли, позаду зникаючи, гірські села й розкидані серед пуш хутірці. Від бистрого лету свистіло у вухах, рябіло в очах. І незвіданою досі, шаленою радістю виповнювалися груди. А застигли крисані неосяжних бескидів щораз ближче, ближче до хмар, а кінь понад ними, гейби на вибуялих зненацька крилах, усе прудкіше й прудкіше — дух перехоплювало.

«Ге-гей, куди ж ви?! Зупиніться!..» — тонкий, надрильний голос, піднебесну тишу розкраявши, раптом долинув навздогін, стрепенув обох вершників.

Озирнувся Юзеф — у, хол-лера, так і є! — голінаста панна Єва з Перемишля, його — з батькового примусу — наречена, слідом за ними в кареті пустилась.

Щоб ти спопеліла, сухотнице!

Якомога тісніше до грудей Леїлу притис, коня щомощі срібними шпорами вдарив.

По хвилі зникли за хмарами...

— Тпрр! — густий бас, неначе стиглий у косовицю грім, вихопив Юзефа з химерного напівсну.

Здригнувся панич, очима закліпав... Бричка стояла посеред вибоїстого, пилюкою вкритого путівця, навпроти скуленої під важкою стріхою, з усіх боків обшарпаної причинені, вгрузлі у землю двері мовби ще здалеку попереджали, що нікого не впустять за зсічений поріг.

Це насторожило Кульчицького.

— Ану! — чортихнувшись про себе, рукою махнув гайдукам.— Загляньте у сей пацятник!

Дебелі, як лісоруби, рослі дідичеві гайдуки позістрибували з брички й хутко опинилися біля Панілишиних

дверей. Раз кулачищами затарабанили, вдруге — тиша у сінях, ніхто відчиняти не квапиться.

— Відай, і цього разу шмигнула стара з хати,— обернувся до Юзефа один із гайдуків.

Зблідлий від напливу наглої злості, з оскаленими зубами й перехнябленим лицем, підбіг панич до низького віконця, щосили тонку хрестовину чоботом бухнув. Бризнуло донизу, заскавуліло обабіч варцаба розбите скло. Чорним квадратом діра у стіні зазяяла... І раптом з тієї чорноти, мов гострі й холодні леза, блиснули очі Панілихи. Аж відсахнувся Юзеф, од несподіванки на хвилинку стерп. Лише на хвилинку, після чого знову скипів нестримною люттю.

— А-а, відьма тут! — мимоволі за рукоять пістоля схопився.— Вилазь із нори, борзо!

— Геть, напасте! — зашамотіло у відповідь.— Згинь-пропади звідси, як торішній сніг.

Підкинуло Юзефом:

— Що-о?! В баранячий ріг за такі слова скручу, в порошок зітру!

— Тьху, сило нечиста! Щоб тебе різачка під пупом три дні різала, щоб із тебе, як з бузька, мигало! — не переставала Панілиха кидати прокльони.

— Стульте цій відьмі писк! — ногою тупнувши, гаркнув Кульчицький через плече.— Сюди їй!

Гайдуки тут же протиснулися у темний отвір. Задеренчало всередині, загрюкало, мовби там самі чорти гульбу зчинили... Перегодом дзявкнули завіски дверей.

— Пане Юзеф, стара з хати щезла,— став на порозі вирлатий спантеличений гайдук.

— Бути не може!

— Але ж нема.

— На горищі шукали?!

— Яке тут горище... Хата курна.

— Ще раз усюди передивіться! — наказав панич репетливим голосом.

Знову обнишпорили усі найменші закамарки, усе лахміття, старі відра, кошики поперекидали — дарма. Панілиху з хати як вітром видуло... Тільки велика чубата ворона, невідь і звідки на шолопку стріхи раптом з'явившись, розчепірила чорні ноги і на все горло:

— Кра-а, кра-а!

Майже не цілячись, Кульчицький пальнув з пістоля. Ворона змахнула широкими крилами, півколо над халупкою зробила й усілася на вершечку придорожного ясена.

— Кра-а, кра-а! — ще горластіше розляглося над головою злітованого панича.

Усім тілом трясучись, неначе у пропасниці, пістолем показав на Панілишину халупу:

— Спалити!

— Слухаємо пана...

Заки послужливі гайдуки викресали з кременця щіпку вогню та роздмухали губку, заки лінькувате полум'я на всі боки розповзлося по щільно злежаній стрісі, щось булькнуло Юзєфові у животі. Відтак повторилося сильніше. А відтак і наростаючий біль, кількома хвилями від грудей донизу прокотившись, зібгав Кульчицького.

«Різачка! — вжахнувся від раптової гадки. — Невже насичала стара відьма?!»

Либонь, насичала...

Густішав сірий дим над убогим Панілишиним житлом, лихої сили набирався вогонь. Лиш не до цього стало тепер паничеві. Біль у животі не вщухав. Із кожною хвилиною наростала потреба шмигнути кудись у кущі. Однак жодного кущика не було поблизу. Тож, не роздумуючи далі, зблідлий Юзєф пустився до брички.

— У Східницю! — звелів гайдукам.

Ті хутко розвернули коней назад. Ляснув батіг над гривами — і бричка помчала у бік Великого Цапа...

Невдовзі почався Гнилий ліс. Уже мало не стогнучи від нестерпного болю, Кульчицький якраз було намірився сказати погоничеві, аби коней зупинив, як прудконогі рисаки самі несподівано стали: за крутим поворотом поперек тісного лісового путівця лежала повалена ялиця. Коли й чого вона тут опинилася — роздумувати паничеві було ніколи, нагальна потреба неначе вижбурнула його з сідалища.

— Заберіть перешкоду з дороги, — вже на ходу кинув гайдукам, кваплячись у темний, ніби заснулий, гушак. — І почекайте мене трохи.

— Так, так, полигачі панські, сповняйте наказ, беріться до роботи! — Басовитий глузливий голос почувся зненацька в кількох кроках від брички. — Але спершу — пістолі сюди, бо то небезпечні забавки.

— Що таке?! — зупинився, застиг Юзєф, не одразу й дотямивши, звідки той голос.

— А таке, вельможний пане... — Зобабіч глухого путівця безшелесними тінями повиступали з-за дерев незнайомі легіні з топірцями й крісами наготові. — Послух і вам не зашкодить. Руки за голову!

— Як ви смієте?!

— Руки!

Тільки й мекнув при тому ошелешений панич, мови йому враз не стало... Далі все відбувалося, немов у страхитливому сні. Під колючі насмішки напасників роззброєні й покірні гайдуки відсунули з дороги важку повалену ялицю, після чого з них постягали добротні чоботи і босих відпустили «пішадрала до дідьчої матері».

Оба чомусь почимчикували назад у село, звідки доперва сюди пригналися.

Хмикнувши їм услід, один із незнайомців, якого Кульчицький спогорда жодного разу й позирком не удостоїв, з постолу на постіл переминався:

— Видко, поважний пан з Уріча вертаються... Що там цікавого чувати?

Юзєф у відповідь лише вусом сіпнув.

— О, пан вельми гоноровий, не хоче заходити у розмову з простим гірняком.

Два зигзагуваті струмки з'явилися на скронях Кульчицького, стонкли й збіліли губи.

А легінь продовжував:

— Хе, за вашими охоронцями, адить, уже й слід пропав. Почухрали, як на вогонь.

Обличчя паничеві перехнябило, здулися жовна. Похитнувшись, неначе сп'яну, почав осідати.

— Що з паном?

— Я мушу... туди, — видувив через силу і скаламутлими очима повів у бік хаші.

— До ведмедів на гостину?

— В потрібі...

— Ги-ги-ги! — засміявся легінь, пирснули і його спільники. — Справа поважна... Лиш не по-панські то буде — у корчах. Іще вкусить якась мара. Чей потерпите, заки домів дістанетесь, ми вас тут довго не затримаємо... Ану, цімборики, спорядіть пана в дорогу.

— Ає, спорядимо!..

Не встиг Кульчицький і на якусь певну думку спромогтися, як дорогі його персні, жменя злотих разом із гаманцем, оздоблена коштовними камінцями шабля, майстерного виробу пістолі — усе стало здобиччю розбійників. А ще за хвилику, роздягнений до нитки, по руках і ногах тісно обмотаний мотуззям та примоцований до переднього сидіння брички, Юзєф уже й шарпатись перестав. Лише сповнені безсилою люттю очі, здавалось, кресали вогонь, якого, однак, зухвалі напасники мовби й не помічали.

101

губи доостанку вифукав ядучий дим, коли вже й зовсім охолола пропечена чашечка люльки, щось Бебу здригнуло. Неначе спросонку, рідкими віями кліпнула і запитливим поглядом зупинилась на Войцеху. Ще хвилинку вагалася.

— Чоловіче, — обережно скрипнув, як незмащена вісь, її низький, сповільнений голос.

— Но? — і не ворухнувся П'ясецький.

— Але мовчиш, як на похоронах.

— А тобі щось від мене треба?

— Сказав би, нарешті, як там почувається пан Казимир. Ти ж був у Східниці.

— Е, що й казати... — Войцех кволо махнув рукою. — Амінь дідичеві настає.

— О Єзус! — дрібненько перехрестилась Беба. — А зело від мене для пана ти передав?

— Так, через Юзефа.

— І не помагає?

— Кхе, — гнила посмішка ледь оживила ситі Войцехові уста. — Аби воно помагало, треба ж його споживати. А твоя знадіб, маю підозру, пішла коту під хвіст.

— Як пішла?

— Та як... Певніш усього, вижбурнув Юзеф. Я питав покойового слугу, чим пана Казимира лічать. Про твоє зілля і згадки не було.

— Але ж воно таке помічне...

Войцех:

— У тім-то й річ. Юзеф, здається, тільки й вичікує, коли рідний вітець нарешті спустить дух. Панича сверблячка бере хутчіш повноможним господарем стати, і не в його інтересі квапитись до Казимира з твоїм помічним зіллям. От якби ти отруйного дала...

Беба:

— Гай-гай, що таке багатство... Через нього чоловік Бога з душі виганяє.

Войцех:

— Ніби злидні — велика радість... А дідича шкода, він до мене прихильний був.

— Хіба Юзеф гірший?

— Шмаркач є шмаркач, більше гонору та злоби, ніж випеченого тіла. Не відаєш часом, з якого боку й підступитись. Та ще після тієї okazji, коли на збійників у лісі напоровся... Чи одержу з нього П'ясецький здер, чи Войцех його попри свою хату до Східниці на посміховище віз?.. А так хижо, так люто на мене з брочки поди-

вився, гейби вжертв хотів. За те, може, що я увидів його з-за своїх воріт і на поміч не кинувся? Та мене ті драби, що його супроводжували, кулями зрешетили б, те й дурному зрозуміло... От і думаю зараз, чи не втрачу службу, як минеться Казимир.

— А де Юзеф ліпшого побережника собі знайде?

— Усього сподіватися можна...

Беба, щось помисливши:

— Не копаймо гріб живому. Треба-таки дідичеві допомогти, се у нашій змозі.

— Чим же йому допомогти?

— А тим... жмуток-другий доброго зела для доброго чоловіка у мене іще знайдеться, тільки мусиш його віддати самому Казимирові з рук у руки.

— Гм, відай, слушне радиш, — трохи випростав спину похмурий Войцех, чоло в нерішучості потер.

— Чи я коли пусте радила?

— Що ж, спроба не стрільба, — врешті кивнув Войцех важкою головою. — Послухаюсь тебе. Завтра поїду до Східниці, а ти доньку припилюй тим часом, най дома посидить. У горах нині, сама видиш, мало не за кожним деревом якийсь драпіжник чигає. Кара Господня — та й тільки.

— Ох-ох, що діється довкола, що діється, — зітхнула Беба, і погляд її стуманів. — А Леїлу... Леїлу я припилюю, тільки ж і ти, чоловіче, обережним будь.

Войцех поклав міцну руку на один із двох наладованих пістолів, що перед ним лежали.

— Я не Юзеф Кульчицький, що здуру сам у пастку вскочив, за мене собі голову не суши.

— Ба, хотіла б... — Нахилившись до племінця свічки, Беба припала до вихолоджену за довгою розмовою щипкою самосаду наново натоптано люльку. Примружилась, зацмакала...

Теплим коцом з головою накрившись, Леїла тільки вдавала, що спить у затемненім кутку. Причасна, мов куниця, через невеличку щілину спостерігала за батьками і з цікавістю прислухалась до кожного слова.

«Еге ж, припнете ви мене завтра, як плотицю на ланцюг, — ледь не пирснула вголос, коли розмова урвалася. — Стану я просити вашого дозволу за ворота визирнути. Тільки б надворі вщухло...»

Карпати творили содом.

* * *

Се було вчора.

А сьогодні, хоча й високе передполудневе сонце лиш коли-не-коли пробивалося крізь летючі пошарпані хмари, хоча пружний, схвильований вітер-бойко не давав іще бодай на хвилинку здрімнути стомленим після громовиної ночі деревам і чагарям, — сьогодні на схилах Велико-го Цапа знову, мовби нічого лихого в бескидах не відбулось, там і тут перекликалися лунки пастуші сопілки, обабіч просохлого піщаника усіма барвами яскріли в буйнотрав'ї розтулені пелюстини косиць. Радіючи новій днині, шугало, джерготіло докучж голосисте птаство. І струнконогий, з гіллястими рогами красень-олень, що м'якими кроками нараз вийшов із гущака, дивився на околишній світ упокоєно.

Тут і підстерегла Леїлу несподівана щемка тривога, якій досі не було й місчинки у сповненій зворушливими передчуттями душі. Саме намірялася переступити прищавий стовбур вивернутої буреломом смереки, як мало не з-під її ніг вихопився великий чорний птах. Незграбно, ніби на дибах, підстрибуючи, птах — то був старий дзьобатий крук — відбіг кроків на двадцять. крутнув головою й подивився на легінку сполоханим і водночас якимось безпомічним поглядом. Одне його, відай, перебите крило звисало до землі.

«Відлітав, неборака, перша ж лисиця загризе», — обпекла Леїлу прикра думка. Неначе намагаючись від неї втекти, одним плигом перестрибнула повалений стовбур і мало не бігцем пустилася вниз.

А чорний скалічений птах ще довго-довго услід їй дивився. Його перелякані, його повиті розпукою очі, видавалося, супроводили Леїлу до самої Жидової дебри. І невідчепна тривога душу троюдила...

У вільгій дебрі пахло прілля і глицею. Між обривистими берегами глибоких, дрімучих ізворів безладно повзали, рачкували поодинокі обтіпані клапті холодної мли, немовби десь там, у непролазних захаращах, куди й оком кинути страшно, куріли з горобиної ночі недогаслі ватри щезників. Шуміли над головою, гойдалися шатра густих верховіть, і знуртований гомін увсебіч стелився. Але і в тому безустанному гомоні чуйне Леїлине вухо щомиті готове було виокремити кожен підозрілий звук, рука її раз по разу мимоволі тяглася під розчепханий кептарик до захованого у поясі ножа, без якого Леїла ніколи у глухомань не пускалася.

Втім, як і минулого разу, гостролезий ніж Леїлі для оборони не знадобився. Жодна мара, жоден підступний упир не перешкодив їй вийти на знайому вже, похмурими лісами оточену голицю, з верхнього кінця якої виднівся сірий, понад усі найгінкіші смереки вистромлений шпиль Окремої скелі, котру обминали усі пішники.

«Буду тя тут чекати другої середи, о такій же годині», — мовби десь поруч усе частіше й виразніше звучав Леїлі голос чорнявого легіня, до зустрічі з яким залишалося, відай, уже зовсім недовго. І не від бистрої, либонь, ходи все відчутніше калатало під кептариком серце.

Крок за кроком, до самої скелі наростало те калатання — хвилююче, незвідане досі, перше в Леїлиному житті. З якої б се причини?...

«Буду тя тут чекати...»

Зупинилася, розглянулася: де ж воно тут? Біля тієї он, буйною папороттю заслоненої хлані, у котру з не-обережності ледь було не шурхнула минулого разу? Чй, може, по праву руч, де рясне чагариння, трохи розступившись, творило тісну затінену галявинку?

Напружила слух. Уважним поглядом ще раз обвела перед собою глухий невеличкий простір — ні душі поблизу, тільки прохолодний вітер гіллям ворухить.

І раптом:

— Ха-ха! — цьвохнув Леїлу хльосткий короткий сміх, — Не туди, мой, дивисься.

Усім тілом крутнулася назад, аж лікоть об щось м'яке черкнувся. На мить сторопіла: правицею спершись на бартку, лівою взявшись у бік, легінь стояв майже впритул і мружив над нею усміхнені, ледь зухвалі очі.

— О Господи! — стрільнула бровою.

— Необачному, кажуть, не допоможе й Господь. — прозвучала насмішувата відповідь.

— Не бідкуйся, мені помагає.

— За ножа хапатися?

Вона зрозуміла його прозорий натяк, уловила й неприховану іронію.

— Коли в ножі потреба...

— Хе, коли він є.

— Але ти договоришся, — гострим позирком легіня дзьобнувши, сягнула рукою під кептарик. Та й знітилася при новій несподіванці: ножа у поясі не було.

Що за okazія?! Хвилину ж перед сим торкалась до нею кістяного руків'я...

— Іва!..— само собою зірвалося з розтулених Леїлиних уст, її розгублено-запитливий погляд не міг собі знайти якоїсь надійної опори.

І легінь сказав:

— Не гнівайся, мой, се я сховав твою небезпечну забавку. Віддам, як підеш додому.

Леїлу холодом пройняло. Її темні, як дві п'явки, рухливі брови поповзли вгору й застигли, сухий і давкий клубок підкотив до горла. Десь у глибині мозку затіпалась думка, немов синиця у сильці: хто ж бо насправді перед нею? Чорний гуцул Іван Добошук, що газдою усіх гір себе називає? Опришок з легенди, який здавен у цій скелі живе? Чи сам лукавий у людській подобі?..

А він усе мружився поруч, і щира, невимущена посмішка не сходила з його привабливого, хвилястим волоссям обрамленого лиця. Перегодя вусом повів:

— Щось ти недобре подумала про мене.

— Ба, забула-м з тобою порадитися.

— Лиш вовка у мені не шукай.

— Як тя виджу, так тя пишу.

Його посмішка стала якоюсь поважнішою, м'який погляд кликав до згоди.

— Мій неньо казали й таке: горіх у пуші, зерня у шкаралуші... Але чого ми стали? Дай руку.

— Овва! З якої потреби?

— Вітряно тут, наскрізь пронизує. Ходімо за скелю, у затишину.

— А ти, відай, мерзляк та й мене за мерзлячку маєш,— пустила у відповідь ще одну шпичку, хоч нічого лукавого не відчула у його словах.

— Ну й колюча,— докірливо похитав головою.— Але я твердої шкіри — не дряпнеш.

Під Леїлиними віями застрибали два насмішкуваті, уїдливі вогники. Вже намірилась було запитати, на якій же торговіці й почім таку тверду шкіру продають, однак легінь, немовби випереджаючи те ущипливе запитання, підсунув крисаньку догори й продовжив:

— Може, воно і смішним тобі видається, все ж послухай. Колись ми із братієм...

— Олексю?

— ...придумали таку забавку,— не дав перебити себе на півслові.— Ловили-сьмо їжаків та й катуляли один одному по голім животі — хто довше витримає... Звідтоді я і невразливий до всяких колючок.

— Ага, похвали мене, губонько, бо до вух роздеру.— Перчені слова ще крутилися навколо язика, однак примирливий тон почувся врешті у голосі Леїли.

Зіткнувшись прямодушними поглядами, невідь-чого спантеличилися обоє, примовкли. Нитка розмови несподівано урвалася... Либонь, щоб вийти з тієї незручності, легінь нерішучим, але виразним жестом показав за скелю — вдруге у завітрян кликав. Хвилюк лишень повагалась Леїла, згідно кивнула відтак і ступила за ним.

Небавом зупинилися біля східної стіни стрімчака, що нависав над ними, як застигла грозова хмара. Тут і справді затишно було, пориви буйного, не по-літньому холодного вітру обминали вільну од непрохідного чагариння місцинку, посеред якої, неначе миті-перемиті дощами черепи невідомих звірів, лежали два вгрозлі у рясний мох валуни. Десь ніби поряд, щедро напоєний нічною зливою, на всі лади вигравав, рокотів стрімкий бурчак.

Меткі й уважні Леїлині очі мимоволі шаснули попід основу скелі, вернули назад. Але спроба зачепитися бодай за якусь малопомітну дрібничку, котра вказувала б на завалений вхід у таємничу печеру, як і попереднього разу, виявилась даремною. Розчаровано зітхнувши, легінька поправила над чолом барвисту хустину й присіла на один із валунів. Ще якусь часинку не могла дати ладу вовтузливим думкам...

— Іванку,— врешті звела брови на легіня.

У нього під кептарем здригнулися дужі плечі: так лише неня вимовляла його ім'я.

— Га?.. Повтори, мой.

— Іванку,— повторила, ніскільки не здивувавшись.— а вірля ти мені не дістав?

Легінь примостився на протилежному валуні, зняв крисаню, пальцями розчесав густе, як стіна, волосся. Тоді подивився на вершок стрімчака:

— Вилетіли вірлята, опірились та й вилетіли... То я співанку для тебе зловив. Хочеш? — У його руках з'явилася прикрашена різьбою денцівка⁷⁰.

— О, ти й сим розважаєшся?!

— А ти гадала?..

— ...що лиш барткою та пістолями.

— Хе,— розплівся у зніяковілій посмішці.— Таки не можеш не вщипнути.

⁷⁰ Денцівка — різновид сопілки.

Винувато скинула віями:

— Не май серця на мене, можу, однак мова не про те. Покажи свою співанку. Де вона?

— Ось-о, всередині, лише видобути треба. — Подавши голову назад, приклав до уст навкіс підтесаний свищик денцівки. Хвилюк іще ніби до чогось прислухався...

І застрибали нараз легкі пальці по круглих отвірцях, сколихнулася, попливла мелодія. Спершу тиха і насторожена, як ніч у глухій долині, відтак голосніша, ще голосніша, немов прищестя весни. Одне колінце протягне, сумовите — сльозу в очі не стримати, за ним інше, дрібоньке та звеселене, як вибулькування гірського ручая.

Схрестивши руки на грудях, Леїла, неначе заворожена, вперше слухала цю зворушливу мелодію. Проте і лад, і перемінний плин мелодії, кожна зв'язка її чарівливих тонів, здавалося, були давно-давно знайомі, так наче з дитинства в душі жили. І губи самі витягалися трубочкою — мимоволі до цих награвань підпрягались.

Та що бачив легінь?

З боку на бік похитуючись, повіки приплющив, денцівку, як ластівку, в теплих долонях затис — та й з небом розмовляв, та й з горами високими, та й з усім безмежним світом. Але ні небо, ні високі гори, ні безмежний світ, либонь, не чули, що питає натхненний музика. Те виразно чуло тільки схвильоване серце Леїлине.

А він питав:

Ой чия ж ти, легіночко,

Чия ти, чий ти?

Ой чи буду з тобов щастя

Чи пригоду мати?

Слухало серце, завмирало, до щему стискалося... і мовчало. Аж коли, неначе підхоплені вітром кульбабні пушинки, до решти порозліталися усі звуки і тиша запанувала під безмовною скелею — аж тоді, лице у долоні зануривши, замість відповіді мовила:

— Тепер я знаю, що ти Іван.

— А досі?

— Досі вагалася. Та й чому б ні? — випередила вже готове легіневе запитання. — З тебе ім'я твоє ніхто, певне, й кліщами не витягне. А люди... люди іменують по-різному: Довбуш, Добош, Добошук, Чорний легінь...

— І розбійником називають?

— І розбійником, — не відразу й далось Леїлі те слово. — Се ж он твої написи на скелі?

— То все панські імена.

— Пани з тобою і поквитатися можуть.

— Овва! Де ж вони, ті вгодовані лицарі, готові зі мною віч-на-віч стати? — смакував легінь іронію. — У своїх кам'яницях дорогими ногами трясуть?.. Поки шляхтич народиться, його страх уже й мурами обгородиться. Хіба не так гірняки тутешні кажуть?

— Се гірняки. — Леїла пожувала губи й притишила голос. — А от Юзеф Кульчицький, повідають, нахваляється твоєю головою на кілок настромити.

Пересмикнувся, денцівку в черес устроїв:

— На те й пес, аби гавкати!.. Ще увидимо, на чий ший моцніша голова тримається.

— А хочеш, Іванку, аби я молилася, щоб тебе ні гайдуки, ні пушкарі, ані жовніри не вистежили? — Чи й усвідомлювала, чому так говорить.

Він обвів її довгим поглядом:

— Гарно вимовляєш моє ім'я. Лепсько.

— Хіба те я спитала?

— Гадаєш, мене запопасти — що вівцю попасти? — посміхнувся самими лише зубами.

— Ти ж не тінь.

— Чим собі, мой, жури задаєш... — Очі його світилися непомітною ширістю. — Іще того мати й не народила, хто на мене дриготу напустити годе.

— Ой, легінику, лий — не перелий.

Споважнів при цих словах. Поклавши бартку на коліна, пучками торкнувся тонкого вістря... Зненацька замахнувся, цюкнув по твердому, неначе з криці кутому, валуні — сипнули іскри. Тоді відповів:

— Страхополох, затям, не подається у гори з торби хліб їсти, з каменя воду пити.

— ?

— В опришки не піде.

— Ще скажи, що й кулі не боїшся.

— А чо', скажу. — Від посмішки на його устах не зосталося і сліду. — Проти куль я заворожений.

— Хто ж тебе заворожив?

— Нема вже тої ворожки. Пішла якось у Чорногорі сліпу гадину шукати... Як у воду впала.

— Хіба є така гадина? — підлаштувалась Леїла під його присмуглий голос.

— Раз шукала — виходить, є. — І заки легінка щось далі спитала, поспішив додати: — Ворожка по зорях дізналася, у якій розщелині гадина живе, та й подалася зуб

їй виламати, щоб відтак опалити при семи свічках. Бо лише куля, з того зуба затруєна, могла б мене вбити.

Повагавшись трохи, перегорнувши в собі якісь потаємні мислі, Леїла покосилася на легіневу бартку:

— А проти неї... тебе заворожено?

— Спробуй,— простягнув.

— Ти певен, що не вдарю?

— Можеш тут мене й посікти,— легінь знову посміхнувся.— Десь-інде завтра воскресну.

— І сюди вернешся?

— Як захочу...

За тією розмовою і не помітили, як із-за кам'яного шпиля темну хмару наднесло. Шмальнув по верховіттях стривожений вітер. Сійнуло холодними краплями. Придустило густіше. Підвівся легінь, занепокоєно глянув догори.

— Ого, яке сунє!..— Хвильку обмірковувався, відтак рішуче до Леїли підступив.— Ходімо звідси.

— Куди? — стислася в плечах.

— Від дощу сховаємось.— Полу кептаря зненацька відгорнувши, накрив їй голову, до себе притис.

— Ой, що ти?!

— Не страхайся, се близько.

— Мені ж нічого не видно.

— Так, сонятко, треба. Ходи,— мало не силоміць потягнув її за собою.

І Леїла скорилася...

Недовго й ішли. Вона відчула, як легінь нараз у щось ніби вперся, двічі відтак негучно скреготнув камінь... Вони ступили у чорну невидь. Присіли на м'яке. Помацала пальцями — під ними, здалось їй, лежала ведмежа шкура. Невідь од чого, легким дрожем Леїлу пройняло.

— Де ми? — озвалася пошепки.

— Ти коло мене, я коло тебе.

— У печері?

— Може, й так.

— Мені лячно, Іванку,— мимоволі прихилилася до теплих грудей легіня.

— Що ж тебе злякало?

— Така темінь тут.

— Зі мною не бійся,— відповів і примовк, неначе слухав нерівне Леїлине дихання.

По хвиливі паузі вона несміло сказала:

— Коли ішли-сьмо сюди, мені причулося, що ти назвав мене... сонятком.

— Не причулося. Назвав.

— Та й більше не хочеш?..— Голос Леїли здригнувся, зійшов на хрипавку.

Його обережна долоня м'яко лягла на її плече. Не відсторонилась легінка, лише, мов трепетиця⁷¹ на гірському леготі, усім еством затремтіла. Він притулився щокочу до її спаленілої щокочу, руками обвив податливий стан.

— Іванку...— тільки й видихнула.

Щось незбагненне коїлося з Леїлою. Безпомічна і зневагоміла, вона мовби падала коміть головою у якесь бездонне провалля. Вона жодним порухом не спробувала відборонитись, коли її зневолені губи потонули в його жагучих губах. І вже, віддай, лише подумки зронила: «Іваночку, я незаймана... Чуєш...»

* * *

Там, де відкривалася поглядові рясними косицями завітчана, жодним копитцем не толочена голиця, по той бік якої стояла похмура стіна Жидової дебри, зупинилась Леїла і з притаєним смутком у голосі мовила:

— Уже вертайся, далі сама піду.

— Інша збоялась би сеї дебри.

— Се інша.

— То йди...— Нараз примружився, щось наче згадав.— А ти, мой, забудько.

Зблиснули й гулькнули під вії Леїлині очі:

— Гадаєш, ножа свого забула?

— Чого й гадати? Ніж у мене.

— Пам'ятаю. Най у тебе й залишиться.

— А як же ти?..

— Обійдуся.

— Гм... Тоді мого візьми,— з череса вийняв і простягнув Леїлі.— Буду тя чекати другої середи.

— Тут?

— Коло скелі.

Помовчала. Тишком відтак зітхнула:

— Чекай, легінику гойний. Може, і дочекаєшся.— Побіжний погляд на ножа кинувши, заховала його під пасок і без жодного більше слова, скуйовджені трави оминаючи, видрібцем зашурхотіла зграбними постільцями.

«Ку-ку, ку-ку!» — як і минулого разу, перегода долинуло з пралісу.

⁷¹ Трепетиця — осика.

Лише після цього, плечима розлогими ворухнувши, сам собі усміхнувся легінь, щільніше обгорнувся полами кептарика і по хвилиці зник у чагарях.

Далеко за полудне перекотилася вітряна днина.

Розділ восьмий

Дикогір'я.

Дрімуча глухомань...

Навальними плавами вишмагана, хуртечами лютими січена-пересічена, окрай нічийного, відай, і самим Господом Богом забутого згарця німо й приречено дивиться на світ двома порожніми отворами віконечок ветха, зчорніла від часу хижка-зимарка. Ні пішничка до неї, ні пролазу в незайманих тутешніх зарослях не вихопить око. Таке враження, давно і назавжди вивітрився з її старечої пам'яті той далекий день, коли востаннє ступала сюди людська нога.

Та от уже тричі поспіль здивоване вранішнє сонце застає тут чорнявого, міцної постави легіня, котрий не знає й чого з'явився у цьому безлюдді. Щоразу, тількино перші золотаві стріли навскісних променів нечутно зацюкають об дощаний щолопок зимарки, відсуває він зірвані з перержавілих завісок, дивом уцілілі двері, виходить у високі, ще сонні трави, натрушує в долоні студеної роси, вмивається. Рукавами сорочки смагле обличчя витерши, примостившись відтак на трухлявому порозі, щось із писаної шкіряної торбини поволі снідає... По сніданку перейдеться до недалекого, під оголеним корінням ялиці захованого джерела, води нап'ється. Там опісля, немов переймаючи ледь чутну джерельну мелодію, довго-довго бринітиме журлива легінева дримба.

Сонце знає: то Іванко, вдатний та гожий одинак сивосого газди Ілька Дубленича, що ген там, за Кривою горою, на Зозульчиках літ уже зо тридцять осібно живе. Лиш не відає світило небесне, які мислі-тривоги від ночі й до ночі обсідають легіня у цій глухомані.

А молодий Дубленич усе згадує-перезгадує...

* * *

Той несподівано кепський день звалився на нього, як наслання нечистої сили. Ще й не розвиднилося. Ще полохливі рештки нічного мороку тислись по хатніх кутках, як густий бас ударив над Івановою головою:

— Ану, легіню, доста спати!
— Га?.. Що ся стало? — спросоння лупнув Іван сполоханим заспаним оком.

Поруч стояв насуплений батько.

— Не гакай. — Чіпкими пальцями газда смикнув з Івана волохатий ліжник. — Уставати час!

— Так рано?..

— Ади, се йому рано. — Сердита посмішка мигнула під наїженими Ільковими вусами. — Від спання суглоби зростаються. Кури он у хліві вже з годину цокочуть.

— Зараз піду повипускаю.

— Не для того я тебе розбудив. Одягайся, поснідай, розмова буде.

Насторожився легінь. Щось іще сказати хотів, але, спіткнувшись об суворий неньків погляд, мовчки почав надягати цупкі ногавиці... Поки хлюпався над цеберкою, поки шептав Отченаш перед миротворним лицем Господи да і в'яло відтак жував за столом солоні шматки бринзи, наростаюча тривога шарпала душу. Та ще й незрозуміла відсутність Маріки додавала неспокою. Позиркував на неня, щулився та й чекав неприємної розмови, немов якоїсь покари.

І тоді, заховавши холодні очі під важкими бровами, похмурий Ілько спитав:

— Чи пам'ятаєш ти, небоже, що я тобі наказував там того тижня, коли до Уріча посилав?

— Та що... — затнувся легінь на слові. — Хату дідову подивитись веліли-сьте.

— Ну і?..

— Я подивився.

— Сам?

— Угу.

— Чому Ганьку не покликав?

— Другий-раз питаєте...

— А ти мені не нагадуй, ти відповідай! — сіпнувся газда і стис вузлуваті кулаки.

— Та ж н-не було Ганьки вдома, — ледве й здогадуєшчись, у який безнадійний кут його загнано, ще боронився Іван. Недолугою вигадкою боронився.

Підкинуло Ільком. Його жилава рука мало не вихопилася з рукава сорочки у бік образів.

— І се ти мені перед Богом кажеш?! І не боїшся гріха?! — гримнув на всю хату, на всі кутні заскреготав. По короткій, але гнітючій мовчанці ледь не впритул наблизився до Івана. — Що ж, я твої побрехеньки вислухав,

тепер вислухай мене... Онде торба з їдлом на перший день, онде ворота. Марш до Уріча, зараз же марш! Там Ганька чекає. А щодо посагу... посаг дістанеш потім. Ти все зрозумів?

— Усе, — не спромоглися на більше одубілі, неначе з морозу, Іванові губи...

Коли, як побитий, виходив з обійстя, йому здалося нараз, що з-за дровітні визирнула Маріка й долонею скрадливо махнула. На мить зупинився. І тут же, легкими ворітцями хряснувши, мало не бігцем пустився донизу.

Мов гострим ножем наостанок шарпнуло по серці, коли почув, як на припоні коло своєї розсохлої будки услід йому жалісно заскавучав пес...

Над гомінким безіменним потоком, у змуртованих водах якого після страхітливої нічної громивиці торік захлинулася мати, Іван звернув на добре втоптаний пішник, що уздовж обглоданого повенями лівого берега, попід старі, чорнокорі вільхи в'юнився на північ, у напрямку посіченого штабами коліс уріцького путівця.

Завішана через плече потерта торбина здавалась важкою, гейби камінням напханою. Ще більша, невидима вагота нестерпно муляла у грудях. І жодної ради не було маркітним думкам, од напливу яких голова макітрилась. Неначе від сих невідчепних думок обганяючись, Іван замахувався барткою і спересердя стинав то якусь будячину, що траплялась на обочині, то суху, звисту над пішничком підку.

«Не хочу до Уріча! Не бажаю вкупі з Ганькою жити!» — щось криком щоразу кричало всередині, а зневолені ноги тим часом несли його у село.

Поблизу крайньої уріцької загороди, на крутому вигині путівця несподівано стрівся йому Данко Паньчинин, рудуватий, міцної кості, мовби до церкви святково зодягнений Ганьчин брат-близнюк.

І наднесло ж лихо!

Ще кроків за тридцять, зубами білими зблиснувши, Данко барткою підбив чепурну крисаню:

— О, кого я виджу!.. Дай Боже здоров'я!

— Дай Боже й тобі, — прогугнявив Іван і байдуже докинув: — А ти куди вибрався?

— У Майдан.

— До любаски на здибанку?

— Хи, не вгадав, — сповзла незграбна посмішка з круглого Данкового лица. — Відпросився у неня на гору Багачку, хочу подивитись вівчарів огонь.

битвою орду. Мов скошене будяччя, покотились у столочену траву голови чижинецькі... Лише сотні півтори уцілілих нашельців, жахом наосліз крізь темряву гнаних, разом із своїм проводирем опинилися далеко у горах.

Настав похмурий, мрячний день. Сяк-так оговтались недобиті знайди, роздивились навколо та й зрозуміли, що безнадійно заблудилися у бездоріжній, дикій глушині. Сонця з-за важких туч не видно. Де схід, де захід? Кудю вирватися з тієї несподіваної западні?..

Тож вельми зраділи усі, коли з недалекої полонинки долинуло розлоге пастуше трембітання. Піший гурт чужинців одразу ж подерся крутим покатою на той звук. Насилу вихрапались догори — стоїть посеред відкритої місцини молодий гірняк, трембіту від губ не одриває.

— Ти хто? — через свого тлумача питаються.

— Вівчар.

— А де ж твої вівці? — так і свердлять трембітання хижими очима.

— Не відаю. Заки спав-ем як камінь — кудись розбрелися, — спокійно каже вівчар. — Може, вовки їх розполохали... От я і граю. Почують барани-вожаки — та й самі до мене отарку приведуть. Се часто буває.

— Грай далі! Голосніше грай! — водночас у кілька голосів закричали смуглі войовники, які відучора й пісної крихти на зубах не мали.

Довго трембітав молодий вівчар. Зачувши те неспокійне, всьому тутешньому люду зрозуміле трембітання, пастухи на сусідніх полонинах квапилися загнати свої отари якнайдалі у темні пуші. А з найближчого — по той бік гори — села, з хутко притихлого, наче вилюднілого Майдану вже щодуху мчали до Тустанської кріпості комонні гінці. Мчали сповістити кріпосну залого, в якому урочищі зупинилася заблудла орда.

Тула голосна трембіта. Від схилу до схилу, від пуші до пуші котилось тривожне, як на пожежу, розлуння... Та знетерпеливлося врешті зайдам чекати вівчаревої отарку, підозра, либонь, закралась у їхні лихі душі. Порајалися між собою, сирицевим налигачем руки легіневі зв'язали та й повели в урочище до свого проводиря.

Той, ласуючи біля похідного шатра великим куснем конини, вислухав старшого із гурту вояків, що привели вівчаря, і поворушив гострими, як леза, бровами.

— Тутешній? — суворо звернувся відтак до зв'язаного, але спокійного бранця.

— Ні, тут гори безлюдні, — відповів легінь. — Моє село аж ген-ген, за сімома верхами. — Не сіпнулася й жилка на його обличчі при тій вигадці.

— А чого грав, як на сполох?

— Се звичне. Так віддавна у бескидах пастухи скидають загублених овець. А мої, поки спав-ем під смерекою, відай, од вовків бозна-куди порозбігались, жодної не докликався, — без тіні остраху повторив молодий гірняк свою наперед обмірковану й правдоподібну байку.

— На доли дороги знаєш?

— Чо' не знати. У сей бік — через Тустань...

— А ше?

— Гм... — ніби обмірковувався легінь. — Можна в обхід, через Синевидське. Але путь, гадаю, удвічі довша, зарослі непрохідніші.

— Тудю нас і поведеш.

— А вівці свої на кого залишу?

— Велено — вести! — гарикнув на те плосколиций чужинець, шаблоюкою брязнувши.

І легінь мовчки схилив голову...

Похмурими дебрищами та глухими ізворами, по крутосхилах і кам'янистих, дряпаками зарослих пагорбах схилах і кам'янистих, дряпаками зарослих пагорбах поволі просувалася кінна орда, попереду якої, час від часу на хвилю зупиняючись та ніби щось наслуховаючи, у стоптаних личаках обережно ступав русявий стрункий легінь. З важких, як олово, хмар безперестанку сіялося мокре й липуче мливо, ковзали, спотикалися коні, злостились у сідлах скулени, виголоднілі та зморені вершники.

День проминув.

Чорніша від дьогтю темрява впала...

А коли знову розвиднилося трохи, коли, недовго перепочивши у холодному виярку, промочка до останньої нитки й роздратована орда тихою ходою рушила далі, загалайкотіли нараз, позупиняли закаляних коней передні вояки. Сюди-туди головами спантеличено крутять, ні чого руками один одному на поближні схили показують... Тут і збагнула по хвилі решта ошелешених нашельців: звідки учора вирушили вони в безлюдну, непереносну дорогу, туди й привів їх сьогодні бранець-пастух. Поглядаючи відкривалося уже знайоме всім, посічене яругами й заболочене урочище, куди попередньої доби, рятуючись од погібелі, загналися вони з-під Тустанської кріпості.

Гамір знявся неймовірний...

— Як се розуміти?! Чому ми знову опинилися тут?! — з оголеною шаблею в руці підскочив до легіня злютований

ординський проводир, ще й не здогадуючись, певне, яка лиха година у цій долині днесь його спіткає.

Не відповів легінь. Тільки сумовитим, прощальним поглядом рідні бескиди окинув... І усміхнувся нараз: десь далеко-далеко в холодній ранковій імлі тричі озвася лунка трембіта. Її коротке, але виразне гучання через хвилинку повторила інша. Був то для легіня добрий, очікуваний знак — знак наближення руського війська, від мечів якого у цій гірській западні жодний ординець голову не вбереже.

Його вивели в ту саму полонинку, з якої вчора він оповістив горян про появу нашельців. Його прив'язали до самотньої трепетиці, оберемки палахкого хмизу до ніг накидали. Закурів над горою сивий дим...

Багато води сплигло відтоді. Та люди — чи холод, чи спека, чи сіється дощ — круглорічно приходять сюди, і кожний на пам'ятне місце галузку кладе. А серед літа, у день загибуні молодого вівчаря, звідусюди збирається у полонинці велика громада. Підпалюють наскладене за рік галуззя, словом добрим легіника поминають.

І так — півтисячі літ...

* * *

Широко відкритими, до колючих сліз напруженими очима Іван Дубленич незмигтно дивився на велетенську ватру, неначе боявся прогледіти у ній щось незвичайне, щось віще, на все життя пам'ятне.

Тріщало сухе, з кількох боків підпалене галуззя, пирскали й відразу ж гасли хуткі іскри. Гоготіло, живими язиками рвалося вгору змуртоване полум'я, перетворювалося в прозорий дим, що розтавав у піднебесі. І не вівчарика молодого, безстрашного уявляв Іван у палахтучій ватрі. Навіч бачив у ній себе. Відчував, як вируючий, гірським леготом роздмуханий вогонь оповиває його з ніг до голови. Нешадний біль усе єство пронизує. Рятунку сподіватися годі. А він, міцною сирицею до трепетиці прив'язаний, щосили зціпивши зуби, тамус у грудях передсмертний крик. І тільки душа його, вразлива і не приборкана, не дається лютоту вогню, пручається у вугільному тілі. Хвилину пручається, другу...

Здрігнувся Іван. Якось невідома й невідпорна сила змусила його глянути повз ватру. Свят-свят, привиділося?! З протилежного боку великого й щільного кола, утвореного притихлим натовпом довкруг вівчаревого

вогню, карими очима свердлив Івана... його двійник. Що за наслання?! Худорляве, з вірлиним носом обличчя, темне, як воронове крило, м'якими хвилями по раменах розлите волосся, міцно скраєнна постава — усе капка до капки він сам, Іван Дубленич. Хіба, може, кількома літами старший. Плече в плече обабіч цього дивного незнайомця у красних кептариках наопащ стояли іще два рослі, немов дубчаки, вусаті кремези.

«Чорний легінь зі своїми цімборами-опришками!» — шворкнула Івана миттєва здогадка... І чомусь недобре враз йому стало. Відай, од гострого легіневого погляду, що, здавалось, кожну риску лица, кожну складку Іванової одіжки прискіпливо перемацував. І уникнути цього прямого погляду, якось відвернути його ніякої змоги не було.

Сюди-туди роззирнувся знічений Дубленич, мовби шукав, у кого б запитати, на що в цій хвилі рішитись має. Втім, з постела на постіл переступивши, зрештою, чи й усвідомлюючи, для чого те чинить, поволив, аби не повернути уваги присутніх коло священної ватри людей, визадкував за їхні недвижні спини. Ще наостанок упівкоя помітив, як чорнявий опришок нахилився до одного з цімборів і щось шепнув йому на вухо. Той, згідно з повідь кивнувши, відразу ж почав протискатися боком із натовпу, де кожен, мовби заморожений, не одривав очей від палахкотючого вогню.

«Чи не до мене якогось дідька сей легінь іде? — подумав Іван, мимоволі надавши ходу. — Ще одної притичини сьогодні не вистачало!...»

Кількадесят хутких кроків до краю полонинки — та й опинився на затемненій лісовій стежині, що, ніби недбало кинута під ноги довжелезна стяжка, звивалася поміж безмовні вікові дерева, збігала вниз. Десь там, у підніжжі Багачки, стежка роздвоювалася. Одна її гілка вела тісною, долиною у напрямку Майдану, інша — до Зозульчиків та Уріча.

На мить зупинився Іван, оглянувся — нікого позаду, жоден підозрілий звук не порушував цілковиту лісову безгомінь. Мовби пробуючи на міцність гартоване лезо бартки, з силою цюкнув по найближчому твердому стовбурі, полегшено відітхнув і м'якою ходою пустився далі.

Куди ж його притомлені ноги несли? На Зозульчики?... Ба, домів дороби йому, відай, не було, не обіймає радісними, певна річ, на хатнім порозі ненько зустріє би. Раз уже затявся й велів Іванові з Ганькою Паньчишиною

наразі без шлюбу жити, раз дав їм на те дідову хату — іншого рішення від нього сподіватися годі. Ненько такий. Свого нень Іван добре знає. Отже, хоч крути, хоч верти — до Уріча мус іти. Лиш не до Ганьки! Лише їй не потрапити на очі! Прийти в село якомога непомітніше, переночувати у дідовій хаті, а завтра... Бог добрий. Ще ж так не було, щоб якось не було. Та й нема, кажуть, лиха, що на добре не вийшло б.

Від сеї думки неначе й потеплішало Іванові на душі. А ще, мов синиця ранньої весни, тенькнула надія Маріку побачити. Попри Зозульчики ж ітима...

Та й стрепенувся від несподіванки.

— Агов, цімборику! — мало не в саму потилицю Іванові нараз ударив басовитий голос. — Чо' біжиш, як на огонь? Зачекай-но хвильку.

Зупинився Іван, крутнув головою. Позаду на стежці в кількох кроках від нього кутками губ усміхався руський легінь, один із трьох опришків, котрий, виходить, таки ж до Івана у полонинці з натовпу витиснувся.

— Но?... Тобі чого від мене треба? — роздратованим тоном відразу ж заглушив у собі Дубленич якусь хвиливу, ледь було зажеврїлу цікавість.

— Як ся називаєш?

— Як охрестили.

— Те й питаю.

— Інакше, відай, ніж тебе.

— Мене Юрком кличуть.

— А я не звідую. — Лиш тепер відчув Іван, як до болю в правиці держално бартки стис. Трохи розслабивши затверділі пальці, одвів погляд від прискіпливого незнайомця. Мовляв, розмова закінчена, іди своєю дорогою.

І легінь крєкнув:

— Кхе, з тобою, видко, не всяк жита змолотить... Звідки ж ти, з якого села такий?

— Себто... який?

— Наїжачений.

— От що, легіню! — підборіддям на те сіпнув Дубленич. — Не знав я тебе досі — обійдусь і надалі. Се раджу й тобі... Манджай, куди пустився!

Ще одного, уже навздогін кинутого, запитання Іван мовби й не почув. Ковзаючи цупкими постоломи по крутій, вологою глищею густо притрушеній стежці, вобачі руки розкинувши, не оглядаючись й замалим не стрімголов, біг донизу, так, ніби розлючений дик гнався услід.

Не від напасті негаданої утікав. Звичка — друга натура гірняцька — усе ество раптом зворохобила. Тож і нестямився, либонь, як дався спокусі-нагоді птахом у вільному леті на хвильку-другу себе відчутти. Де ж бо іще, коли не на стрімкому, як стріха, покаті можна розігнатися так, що й вітер у вухах од шпаркого бігу засвище, і кров молода, гаряча у грудях заграє, і душа від захоплення — ге-ге-ге-гей! — на всі гори безкраї згукне...

Чого хотів од нього легінь-опришок, з полонинки до лісу за ним пустившись, — роздумувати й не намагався. Та й чи потреба у тім була... Натомість не вступався йому з-перед очей отой чорноволосий, від пронизливого погляду якого аж недобре Іванові стало біля вівчаревого вогню. Правду, виходить, розповідала нещодавно Маріка про разючу подібність Івана до ватажка тутешніх бескидників, з котрим у Підгородцях на своїй нивці стрівся негадано Гринь Солонинка та з чиїх рук на біду собі капшук золота дістав.

От і збагни діла твої, Господи...

У долині, облизуючи попід берегами вузлувате оголене коріння, звивався, на всі лади вигравав прудкоплинний потічок. Опустився навколїшки задиханий Дубленич, нахилився й припав спраглими губами до буркїтливої бистрини. Вода була холодна, аж зуби лупало, і чиста, як сльоза.

Чия сльоза?

І виринуло в пам'яті недавнїшнє. Зайшов Іван до хати, коли нень вдома не було, глянув з порога — сидить край столу засмучена Маріка, запнуту хустиною голову смаглими руками підтерши, на божничок під сльоза сльозу незрушно дивиться, а по круглїй щоці сльоза сльозу доганяє.

— Що з тобою, Марі?... — так і застиг при відчинених дверях. — Ти плачеш?

Ледь здригнулася, відвернула обличчя:

— Не питай, Іванку... не питай.

— Кривду якусь маєш?

— Прошу тя, дуже прошу, — благав Маричин голос, — не говори, залиш мене саму.

— Та я що... я нічого злого... — спантеличено долоні розвів, ні в сих ні в тих потупцював на порозі та й навспинячки визадкував з хати...

Вода у потічку була чиста, як сльоза.

Думка Іванова повернула на інше. Десь тут, можливо, у сиву, півтисячолітню давнину пили з цього потічка

заблудлі чужинці-войовники, стомлених коней своїх запували. І збігали пріч від них, тривожний і водночас погрозовий гомін розносили по глухій пущі скаламучені хвили. Десь тут потім і кара спіткала лихих ординців.

Стрепенув плечима замислений Дубленич, підвівся з колін і рушив долиною вниз.

Тиха стежка вела на Зозульчики...

Незвиклі до млявої ходи, жваво й упевнено ступали ноги. Підгірок за підгірком, ізвор за ізворином — усе невдовзі залишилось позаду. Тамуючи незрозуміле, з кожним кроком наростаюче хвилювання, випірих Іван з темного бору, оточений кучерявими кущами згарець бистрим поглядом окинув та й наче у землю постоломи нагло вгруз. Обличчя і груди теплому сонцю відкривши, спиною прихилившись до невисокі копички сіна, перед ним на віддалі якихось п'ятнадцяти сажнів стояла Маріка. Немов заворожений її красою, часину не зводив з неї віч. Далі й незчужся, як чи не більше половини тої відстані скоротив — Маріка не вірхнула.

Іще хвилю чогось вичікував. А тоді...

Він одним неосмисленим поривом опинився біля Маріки, припав до неї дужими грудьми, прикипів палкими устами до її розтулених уст. Відтак, уже й зовсім не тямлячи себе, почав цілунками обпикати її щоки, шию, плечі.

Не боронилась легінка, з обіймів його не випрочувалася. Тільки схвилюваний, уривчастий шепіт вогнем війнув Іванові в саму душу:

— Я так просила Бога... просила, щоб ти прийшов...

Зненацька усе податливе тіло Маріки здригнулося, напружилось, замерло. Її викруглені, сповнені раптовим жахом зіниці дивилися кудись повз Іванове плече. Мимоволі озирнувся легінь — і холодна, ворухлива блошва, здалось йому, кожний клаптик шкіри під сорочкою вмить обсіла: ліворуч, з боку Зозульчиків, повільно відміряючи важкі кроки, з вилами-росохами⁷⁴ в руках наближався ненько. Вусате обличчя його під пласкою крисанею закам'яніло, незмигний, рішучий погляд газди гейби синіми іскрами пирскав.

Іван крутнувся на одній нозі, розкинув руки й заслонив собою зібгану в грудку, в шарудке сіно втиснуту Маріку. Що діяти далі, як несподівану біду одвернути — не знав. На щось осмислене рішитися не було часу.

⁷⁴ Росохи — тризубі дерев'яні вила.

А потемнілий Ілько Дубленич підходив усе ближче, ближче, уже чулося його нерівне, глибоке дихання. У кріпких, як ковальські кліщі, Ількових кистях вила гострими зубцями невідворотно цілилися в Івана й Маріку.

Вони ж обоє покам'яніли...

Тієї миті, мов наглий удар гірської блискавки, гримнув збоку гучний постріл, сива хмарка диму заклубочилась над недалеким кушем. Пробите посередині влучною кулею, переламалося гладке держално вил, повисла на тонкій трісці передня його частина. Сторопівши від такої несподіванки, Ілько й не відразу покосився на кущ. Увидів там когось чи ні — сплюнув у той бік, зламаних росохи відкинув, згорбився та й почовгав босими ступнями на Зозульчики.

Щось жалюгідне було в Ільковій змалілій постаті. Спи-на його час від часу здригалась.

Аж коли зник за потоком, стишена Маріка, трохи опам'ятавшись, сорочкою груди хапливо прикриваючи, мовби сама себе напівпошепки запитала:

— Хто ж се там... вистрілив?

— Кхе, знайшла, у кого звідувати... — мало-помалу оговтувався й Іван. — Звідки мені знати? — скрививши губи, докинув і чомусь подумав про легіня-опришка, з котрим на Багачці серед лісу ледь було не зітнувся.

І Маріка впалим голосом сказала:

— Тепер іди, Іванку.

— Іти? — згіркло посміхнувся якійсь своїй мислі. — На захід, на схід?

— До Уріча, там хату маєш.

— А най би вона без мене запалася!.. Нема вже мені дороги... ні до Уріча, ні домів нема.

— Йой, таке говориш...

— Бо так воно віднині є. Так мені отут, на чолі, написано. Подивись, — нахилив голову.

— Тобі ще й жарти на язичку, — смуток тремтів у тихій Маричиній відповіді. — Чей безпритулком по селах не будеш валандатися, щось придумати мусиш.

— Спробуй ти за мене, я на думання вельми тугий. — Ніби й найменшої дрібочки клопоту собі не задавав — що ж надалі, бодай хоч назавтра його чекає.

Замислилась Маріка. Втім, лиш на коротку хвилю замислилась, після чого немовби враз ожив її пригаслий досі, безпомічний погляд.

— Наразі от що... — Виждала, поки гляне їй прямо в очі. — Стару зимарку за Кривою горою знаєш?

— Чо' б мав не знати.
— Отам пару днів і побудь. Я навідаюсь, конче...
Поїсти у торбі щось є?
— З голоду не сконаю.
— От і добре.
— А як же ти... з неньом?
— Іди вже, Іванку, не стій. Одна біда, слава Богу, здається, минула — не вичікуймо другої. — Маріка обвела його довгим поглядом, ніби назавжди прощалася. Тоді злегка од себе долонями відштовхнула...
Так і опинився легінь у цій глухомані. Се ось і втретє схід сонця стрічає тут.

* * *

Іван відклав дримбу, ковзнув долонею по неголений щопі, вперед-назад заляклу спину розім'яв. Награвся знічев'я у цій непевній самотині, аж губи притерпли і, натертий об сталевий язичок дримби, злегка щемів, ледь не мозолем брався палець.

Від мулякої нудьги, від цього кількаденного вимушеного байдикування і думка ледачіла, і м'якли, здавалось, як мокра глина, Іванові руки. Усе частіше підкрадалась до нього, усе відчутніше смикала душу наростаюча тривога, та одвинулася від напасті тої ніяк не міг.

Уже ледве й стачало терпцю вичікувати Маріку. Всі очі за нею видивив — не було й не було Маріки. Пропала, мов камінь у темному ковбурі.

Де ж вона? Що з нею?.. Якби ненько прогнав з хати — відай, тут би вже й була...

Знічев'я почухався легінь. Відтак у торбину, що збоку лежала, зазирнув, наче хотів остаточно переконатися, що їдла у ній — на ще один куций раз. Як не старався надовше приберегти, заощадити кожну крихту — спорожня-таки, спласла торбина. Що ж далі?.. Далі, як мовиться, хоч зуби на полицю клади. Хе, легко сказати... У цій ось ветхій, всіма забутій зимарці, що сяким-таким прихистком негадамо Іванові стала, на струхлявілу полицю волос поклади — вона й розсиплється. От і виходить: не шукай, Іване, сховку для зубів, шукай хутче якоїсь поживи, заки вітер у животі не засвистів. А пожива знайдеться. Ліс гірнякові з голоду вмерти не дасть, для голодного ліс — Божа комора. І ягодою пустий шлунок загодити можна, і зайчим кваском, і сиріжкою.

— Іва!..

Легінем підкинуло. Шарпнув головою на той короткий оклик — з порога зимарки, дашок долоні до чола приклавши, по згарчику роздивляється Маріка.

О Боже, коли ж се вона тут з'явилася? Не з бука ж найближчого зсунулась, що й не помітив її приходу...

— Я ту! — через мокрі ще трави до неї метнувся, навпроти став. — Нарешті!

— Даруй, не змогла раніше, — щось загадкове тайлося у її глибоких зіницях, і променилось повите сонячною смагою лице. — А ти, певне, виголоднівся?

— Е, дрібниці.

— Божим духом не прожиєш.

— Ненько тебе з хати не вигнав?

— Сим не бідкуйся, — сховала погляд. — Я осьо малай тобі принесла, бужениці, бринзи, — почала розгортати перед ним лляний вузлик. А коли Іван було намірився покласти їй руки на плечі, легким порухом відсторонилась і назад кивнула. — До тебе тут... Юрко прийшов.

— Но, який ще Юрко?

— Ти його знаєш, здибався з ним.

— Ніч не розумію, — знизав раменами спантелижений Іван. — Про кого йдеться?

— Юро! — замість відповіді покликкала.

І тут же, зашарудівши зжухлим торішнім листям, з-за рогу зимарки вийшов плечистий усміхнений легінь, нара зупинився поруч. Замашний топірець у руці, нара пістолів у червоному чересі. Якусь хвилю прямо дивився на Івана, і все більше розливалась довірлива усмішка під його довгим, на смужку ведмежої шкурки схожим вусом. Чекав, здається, що скаже Іван. А той від подиву, від неприхованого замішання лише повіками кліпав.

Збоку в нерішучості м'ялась Маріка.

— Ну що, впізнаєш, цімборику? — таки першим озвався прибулець. — Зустріч нашу на Багачці не забув? Іван прокашлявся в кулак, ніби щось йому застряло в горлі. Чоло взялося дрібними жмурами: — Впізнаю, у мене пам'ять не куряча... Се ти потім у корчах з пістоля гевкнув?

— Що було, те було, правда не гріх.

— Тебе просили?

— Я тобі не ворог, легіню, — прикусив посмішку опришок. — Чо' так недобре дивитися?

— А якби не у вила ти трафив?

— Богу дякувати, руку маю тверду.

— Но-но, чоловік стріляє, а чорт кулі носить, — усе ще морщився Іван. — Кажі ліпше, 'кої холери по п'ятах за мною ходиш? Чого тут опинився?

— Се я, Іванку, привела Юрка сюди, — вставила слово Маріка. — Далі най сам усе скаже.

Довгий, аж надто прискіпливий погляд Івана переміщав міцну Юркову постать з голови до ніг. Недовіра у цьому погляді помалу змінилась легкою цікавістю. Ще запитливо покосився на Маріку, мовби від неї чекав якоїсь відповіді. А легіневі байдужим голосом кинув:

— То кажи, що зі мною сторгувати хочеш?

Юрко сперся на топірець:

— Я не гендляр, і тут не торговиця. А сказати маю тобі таке... Ходи зі мною, цимборе.

— А то куди?

— У гори. До нашої ватаги.

— Овва! — аж відсахнувся Дубленич крок назад. — А чого я там не видів?

— Славних збойників.

— Тих, що гук по бескидах чинять?

— А ти хочеш, аби всяким Кульчицьким спокійно у теплих перинах спалося? Чей ненавидиш панів, — з упевненістю додав Юрко, так, ніби знав про це від самого Івана.

І той кркнув:

— А хто їх навидить.

— То ж бо... Ну що, мой, підеш? — Невимушена, щира усмішка знову заграла під вусом Юрковим. — Спробуй води з каменю напиться, хліба з торби з'їсти — волю пізнаєш. А подібність твоя до нашого ватажка... Уяви собі: воднодень і водночас ніби той самий легінь-ватажок з цимборами до турківських і сколівських панів-добродзеїв на непрошену гостину навідується. Водночас!.. Та боязливий шляхті не те що двоїться — четвертяться в очах буде!

Дубленич вдруге запитливий погляд на Маріку скопив. І легінка, простягаючи йому напіврозгорнутий полотняний вузлик, стиха мовила:

— Не відмовляйся, Іванку, від поради Юркової. Так треба. — Пожувала губи і вже мало не пошепки додала: — Приїздили вчора до нас пушкарі зі Сколе, про тебе розпитували.

— Но, з якої потреби?

— Або я знаю... Певне, Гринь Солонинка вибовкав у жандармерії про твою подібність до Чорного легіня,

з котрим на своїй нивці недавно стрівся. От пани й зацікавилися...

— І що сказав неньо пушкарям? — ніби й зовсім не стривожився Дубленич.

— Неньо, відай, одразу здогадався, у чому справа, та й сказав, що не там і не того шукають. Позлостились пушкарі, погрозилися, з тими грозями й поїхали... Лячно мені за тебе, Іванку. Пильнуйся.

— Ге, хапнуть вони куцого за хвіст.

— Дай-то Боже, — опустила вії Маріка. — Тому й раджу з Юрком податись. А я до тебе дорогу знайду.

— Так-та-ак... — задумався. Опісля бровою на Юрка повів. — На грішне, братку, мене підмовляєш.

— Себто?

— Грабувати, вбивати... Я газдівського роду та й іншу науку від неня перейняв.

Лице опришкове споважніло.

— Ніхто ж тебе тієї науки доброї не позбавляє. Але... — глянув гостро й доскіпливо. — Ну, вділить тобі завтра неньо не панського посагу, станеш ти на власному газдувати — і почне якийсь там вельможний добродзеї казімеж різні чинші ⁷⁵ з тебе дерти, як лико з липи. Грабувати почне, як усе життя іменем свентейшого круля твоїх своїх підданих. Якої заспіваєш тоді? Чи назвеш ти драбами тих, котрі хоч дрібку з того награвованого відберуть у здирців і вбогим гірнякам роздарують?.. Не у землю ж ми злоті закопуємо, не пишні палаци собі вибудовуємо.

— Хе, — криво усміхнувся Дубленич, — а кривця панська теж награвована?

Юрко зрозумів натяк:

— Чорної крові шкодувати не треба.

— У кого ж вона чорна?

— У тих панів та підпанків, що найбільше над людьми нашими збиткуються.

— А як не захочу собі тою кров'ю руки бабрати? — прискіпувався Іван.

— Лише б товариство не зрадив. Присягнеш на топірці. А гідне діло серед нас тобі знайдеться.

— Кхї, що я вмю...

— А не бозна-чого й треба. Трохи кміту в голові, гостре око і спритні руки. Втім... — щось хутко зміркував, хитрувато примружився охочий на слово легінь. —

⁷⁵ Чинш — грошовий або натуральний податок.

Подивись туди, он тайстра⁷⁶ моя на буковім сучку висить. Зніми її, але з місця не рушся. Ну що, годе?

Хвильку лишень повагався Дубленич. Метким поглядом змірявши відстань до гіркої бучка, де опришкова тайстра висіла, зиркнув на притихлу Маріку — і враз барткою з-за плеча, не цілячись, метнув. Блиснуло в повітрі, хруснув, як тихий постріл, відтятий сучок, упала на землю тайстра.

— Мо-ой! — русявими патлами задоволено стріпнув Юрко. — Будеш ти файним опришком! Бігме, будеш!.. Ну що, гайда у гори, цімборику?!

Сонце яскріло над Кривою горою. А попід сонцем кудись на захід голубі хмари поволі пливли, клубочились. Проте, обличчя вгору підвівши, не хмари тієї хвилини бачив Іван. Бачив безкраї, у небесному люстрі відбиті бескиди. Вони манили, вони душу молоду легіневу таємничим гомоном кликали у свої далекі, несходимі простори.

І чи міг легінь опертися цьому непереборному, вкотре почутому серцем поклику...

Розділ дев'ятий

На гори сповзала ніч. Темна й тягуча ропа нечутно текла по навколишніх схилах, виповнювала глибокі жолоби ізворів та ущелин, влягалася, гула. Круто тією ропою залиті, усе глухіше стогнали правічні ліси.

Віджеврив, як покинуте чабанське вогнище, західний пруг над Бабиною кичерою⁷⁷, у чистому безмісячному небі засвічувалися Косарі, Великий Віз, Квочка...⁷⁸ Свіжий гірський легіт хутко видмухав з принишклих улоговин рештки денного тепла. Холодом дихнула Чорнанька. Той холод, здалося, наскрізь пронизав нахмуреного Войцеха П'ясецького, здригнулись під розшитою гунею його налиті силою плечі.

Ідка злість переповнювала серце панського побережника. Щойно хвилину-дві перед сим, скрипучими дверцятами за собою хряснувши, виліз він із темного льоху, де Яцек, отой миршавий, але затятий слуга його, у сирості й смороді конав. Чортове поріддя! Хоч ти кишки з нього виривай — а слово правди видобути годі. Що ж,

⁷⁶ Тайстра — торба.

⁷⁷ Кичера — гора, на вершині якої немає лісу.

⁷⁸ Народні назви сузір'їв.

най здихає, туди йому й дорога. От лише... куди цього хроба⁷⁹ завтра-післязавтра непомітно виволокти з льоху та закопати, щоб і сопушливий дух його з ним пропав? Тьху, ще один клопіт!

Сплюкнув П'ясецький спересердя та й поволік важкі ноги у напрямку причавленого до землі, зветхлого хліва — псів на ніч випустити, щоб обійстя від напасті усякої стерегли. На те сих лютих вовкодавів і годусь, шматка ласого не шкодуючи. Такі непевні часи у горах настали, що без добрих псів коло хати і на годину спокійного сну надіятись дарма. І коли вже цій тривожній непевності кінець прийде?

Ще майнуло у голові — не вперше майнуло, — що Вовчика, певне, застрілити треба. Який, до холери, з нього хосен? То віє годинами на ланцюгу, аж мороз по шкірі, то якусь пісну кістку гризе не гризе, а варт лишень Войцехові поблизу опинитись — так і пасе його хижими очима, буцім вичікує нагоди слушної, аби дотягтися та вжертити. Щодня те саме, відколи смаркатий Войцехів служник у льоху запертий сидить. Якраз би десь та в одну яму обох...

— Добрий вечір, пане газдо! — ніби з кріса раптом бабахнуло за спиною побережника, хоча голос той, притишено-скрадливий, не розлігся, певне, далі кроків десяти. — Як ся маєте? Чи дужі?

— Хто тут?! — Войцех блискавично шаснув рукою під полу розстебнутої гуні, однак гострого ловецького ножа, якого завше носив при собі, звідтам вихопити не встиг. Чиїсь пальці, як обценьки, стисли йому лікоть, щось тверде, на кінець тупої палиці схоже, до болю вперлося між лопатки.

— Но-но, тільки, мой, без дурниць, — з легким притиском повторився той самий голос. — Хлоп ви, чую, моцний, але то, кажуть, на шкоду часом іде. І дуже маркітно мені було б, якби глупа куля, не дай Боже, з цівки вискочила. — Тверде між лопатками в'їдалося у хребет.

Зм'якла Войцехова рука, що під полу за ножом було шарпнулася, і дрижаки, немов од зимової студені, через усе тіло перебігли. Насилу здеревілими в'язами ворухнувши, побережник звільна оглянувся й увидів коло себе трьох поставних, ретязями й порошницями обвішаних легінів з крісами та пістолями наготові. Ще дві невиразні постаті застиглими привидами бовваніли у су-

⁷⁹ Хроб — (зневажливе) простолюдин.

тінках поблизу відхилених воріт, котрі — те П'ясецький добре пам'ятав — чи не з годину перед сим уже були замкнені на міцну колодку.

«Бескидники!» — немов сокирою цюкнуло в мозку. І геть недоречно запитання само собою висилувалося з пересохлої Войцехової горлянки:

— Хто ви такі?

— Та хто, пане газдо... — кхекнув той, що за лікоть Войцеха усе ще тримав. — Раз цікавитеся — не стану брехати. Добош я, Чорний легінь Іван Добош. Відай, чули-сьте про такого?.. А се мої цімборики.

У П'ясецького щелепа відвисла.

— Чого вам треба? — дивився з-під лоба.

— Наразі небезпечну річ дайте сюди. — Балакущий опришок спритним рухом висмикнув ножа з-під Войцехової гуні. — О, тепер можна й поговорити.

— Нема про що, — у відповідь буркнув побережник, з думками помалу збираючись.

— Є, пане, є.

— Помиляєтеся.

— Я інший грейцар на се конто⁸⁰ маю.

— Знайшли, де поживу собі шукати, — блиснули зуби П'ясецького. — Марно тратите час.

— А се, мой, ще подивимось. У такій гарній хаті... — та й не доказав.

Протяжливо-тривожне вовче виття, з боку хліва раптом долинувши, обірвало цю стишену розмову. Відтак іще тривожніше повторилося. Задзеленчав ланцюг. Переглянулися легіні, котрийсь із них нерішуче гмикнув:

— Чи не здається вам, братки?..

— Здається, Юро, — відразу ж озвався на те Іван Добош. — Ану, скокни туди!

— Біжу, ватажку...

Не минуло, мабуть, і хвилини, як із-за огорнутого в'язками притемками осілого хліва опередь Юри метнулася по землі прудка й ніби розпластана тінь. То спущений з прив'язі Вовчик, мало не об ноги Добошеві з шаленого розгону вдарившись, хекаючи при кожному стрибку, рвонув далі, у той напрям, де ледь виднівся низький, дерням укритий горбок льоху. Раз оббіг його, вдруге... Потім зіп'явся на зачинені дверцята й, уривчасто завиваючи, передніми лапами почав несамовито дряпати пересохлі дошки.

⁸⁰ Конто — рахунок. Переносно — мати власну думку.

Якийсь час непрохані побережникові «гості» з неприхованим подивом безмовно спостерігали за незрозумілою поведінкою прирученого звіра. Ще по хвилі-другій, на Войцеха скісний погляд кинувши, Добош насмішкуватим тоном у все ще приглушеному голосі запитав:

— Що там у вас, пане газдо, таке принаadne? Шинку чи ковбасу сховали-сьте?

Не знайшовшись на відповідь, П'ясецький лише одвернувся і зуби стис.

— Таємниця?

Мовчав побережник.

— Ага, мовчи, дурний язичку, дам паляничку. Так? — Цівкою пістоля Іван відкинув набік темне пасмо волосся, що спадало на кептар з-під намаєної павуном⁸¹ кри-саньки, відтак повернув голову до тих двох легінів, котрі й досі поблизу воріт нерухомо стояли. — Мой, цімборики! — гукнув. — Доста вже, гадаю, хвіртку стерегти, жоден дідько її не хапне. Розімніть собі ноги, загляньте у сей льох!

— Добре, ватажку!..

Зібгався Войцех, мов застуканий зненацька їжак, застиг. У голові йому неначе польові коники дружно засюрчали, безліч коників. І не тільки від крижаного страху за те, що мало статися далі. Не тільки.

Коли, наблизившись од воріт, плечисті бескидники м'якими й нечутними, як у диких котів, кроками проходили поруч, у побережника очі рогом полізли: в одному із них він ясно увидів... другого збуя-Добоша! Темно-волосі двійники і перекинулись однаковісінькими скупими посмішками. Котрий же із них насправді Чорний легінь, за голову якого повітова влада купу злότηх обіцяє? Котрий саме розбійну зграю на грабунки й убивства по горах водить?.. А може, два їх? Може, Олекса Довбуш, геть чисто до брата подібний, від кари якось утік та й сюди з Гуцулії загнався?..

Як би, втім, не було, але в цій ватазі верховодив той, що сам доперва Чорним легінем назвався, від його примхи зараз усе, відай, залежало.

«О Єзус!» — мало не простогнав П'ясецький. Хотів було перехреститися, але тремтячу й безвільну руку підняти не зміг. Тільки й відчув, як лепом прилипла до спини мокра від холодного поту сорочка.

А коники у голові сюрчали все дужче.

⁸¹ Павун — павине перо.

Заки борсався побережник у моторошних думках, заки, немов потопуючий, гарячково шукав для себе спасенної соломинки, яка вселила б йому бодай мізерну надію на порятунок, — три нечіткі постаті у дверному отворі льоху з'явилися, якось вовтузливо заворушилися. Насторожився Іван Добош, напружив погляд у той бік.

— Що там, братки?

— Йой, кого знайшли-сьмо тут!

— Ведіть сюди...

Усе, що відбувалось далі, скаламучена Войцехова свідомість сприймала п'яте через десяте. Очі побережникові неначе густа пелена туману заволокла, вуха як тугим воском до самих ден позатикало. Ясно відчував лиш одне: тупа цівка Добошевого пістоля знову вперлася між лопатки, аж хребет у тому місці задеревів.

Два спохмурнілі опришки, вернувшись од льоху, привели попід руки охлялого, до невпізнання виснаженого Яцека, біля ніг якого крутився, вистрибував збуджений Вовчик. Щось Яцекові дали напитися з обтягнутої шкірою фляжки-плесканки, щось той напівживий Войцехів служник бурмотів у відповідь на розпитування бескидників... І не відразу дійшло П'ясецькому до тями, що врешті й про нього ніби раптом згадали.

— Так ось де ви, пане добродзею, тримали свого пастиуха! — Добош чіпко схопив похнюпленого Войцеха за барки, щосили шарпнув до себе. — Від чиїх се, хотів би я знати, наврочливих очей ховали-сьте? — грізним позирком кресонув.

Але заціпило знерухомілому побережникові, язика заплішило. Тільки дихання його, важке і глибоке, з якимось мишачим посвистуванням у носі, стало частішим... Почекавши трохи, Чорний опришок скривив уста:

— От що, мосьпане... Гнівайтесь не гнівайтесь, але слугу вашого заберемо. Файний легінь. За такого і кулі для вас не шкода. Чи, може, обушка собі волієте?

І тоді Яцек, облизуючись та ніби заваду якусь у грудях пересилуючи, сухим голосом озвався:

— Дайте панові спокій... Прошу...

— Себто? — здивований почутим, Іван Добош скосив погляд на Яцека. — Ти прощаєш сього нелюда?

— Бог йому суддя.

— Або він Бога у животі має, — уїдливо кинув за спиною Войцеха котрийсь із опришків.

— Чортові душу продав.

— Ає, чортові, — долучили й інші збуї.

— Все одно, — повторив Яцек. — Не чіпайте...

— Дивись, легіню, твоє слово — наш вердикт, — ще раз пильно глянув Добош на Яцека і легким поштовхом відткнув од себе П'ясецького. — А вам, пане, скажу так... Відживити хлопця мусим після ваших харчів, лахміття його на добру одіж замінити. Се грошей, самі розумієте, коштує, а наші гамани й череси порожні. — Рукою покритись у торбі, вийняв звідтам зіжмаканий капшук і простягнув побережникові. — Отже, платіть ви. Золотом. По зав'язку, пане!

Довгу хвилину Войцех отупіло дивився на той капшук, мовби ніяк не міг уторопати, для чого ця потерта річ саме йому знадобиться має. Відтак, неподатливими губами цямкнувши, рукавом шорсткої гуні витер з чола рясні холодні краплини поту. І лише після цього якась квола іскра ворухнулася у глибині його темних очниць.

— У мене зроду-віку стільки золота не було, — спромігся-таки на відповідь.

Посміхнувся Добош:

— А ви у свого дідича попросіть. Кульчицький не при злиднях, для вас, гадаю, не поскупиться. — Силоміць вкладаючи капшук у безвільну долоню П'ясецького, уже без іронічної посмішки запитав:

— Де Чортів облаз⁸², відай, не згірш од мене знаєте?

— Ну? — видушив побережник.

— Так от, у кільканадцяти кроках на північ від облазу увидите круглий, надщерблений збоку валунець. Під ним не далі трьох днів гроші мусять лежати. Мусять!.. Я все сказав. — При тім Добош обернувся до своїх опришків: — Мой, цімборики-братки, постійте тут, коло пана, ще кілька хвилин, а ми з Юрком зазирнемо до панської хати. Гайда, Юро!

— Гайда! — рушив з місця той...

Увійти до сіней вони однак не встигли: на присінковім порозі перед ними у білій вечірній одежі з'явилася Леїла. Тривожне хвилеве мовчання запанувало біля дверей. І новий наплив страху зібгав побережника так, що здавалось, туй-туй душа його з тіла вихопиться. Крижаніювало, туй-туй душа його з тіла вихопиться, коли, зночи серцем, чекав, що ті драби робити стануть, до житла ровившись, не вступиться Леїла з-перед них, до житла випустити не захоче... Та поки спромігся Войцех бодай по думки змолитись до Бога остерегти доньку від можливого

⁸² Облаз — стрімка скеля.

Ще ранкове сонце косими променями з-поза сонних, легким туманцем повитих верхів тільки-тільки освітило над Східницею застигли клапті хмар, як на спітнілому від галопу коні примчав до Кульчицьких засапаний та чимось розхвилюваний побережник Войцех П'ясецький. Десь через півгодини йому дозволили зайти до дідицевого покою. Войцех тут же поклав перед настороженими Казимиром та Юзефом ледь не до дір потертий капшук і нашвидку розповів про свою вечірню зустріч із Чорним легінем та його ватагою. Мовляв, наскочили у присмерках, як люті вовкулаки, з усіх боків пістолі та кріси на нього понаставляли і, ткнувши йому в руки сей капшук, веліли не далі трьох днів покласти його, по зав'язку наповненого золотими, під валунець біля Чортового облазу. Після чого їх мов корова язиком з подвір'я злизала... От і випала слушна можливість бодай одного-двох із тих збуїв, котрі по здобич до валунця неодмінно придуть, хапнути за шкірку, а відтак і до смердючого кубла всієї ватаги стежку вивідати.

З тим, ледве й ранку дочекавшись, і прискакав побережник до панського маєтку.

Іще блідий та знесилений по тяжкій недужі, Казимир з відразою покосився на капшук, скривив пошерхлі губи і недовіжливо пробурмотів:

— М-м, а часом не станеться чогось такого... подібного на те, що вийшло з Йоськовою ярмулкою?

Тут і підхопився з канапи Юзеф:

— Не станеться! Мислю собі так: гайдуків наших у засідку не візьму й половини, а на підмогу зі Сколе пушкарів покличу. Гадаю, дозволите? — рішуче глянув на Казимира. — Увечері до облазу й вирушу, аби ще затемна для засідки підхоже місце знайти. Заляжемо, а там... Будьте певні, якийсь щупак у нашому ятері затріпається! — Люта кров завирувала у грудях Юзефа, спаленіло напарфумлене лице.

— Но-но, без гарячки, — піднятим угору пальцем застеріг сина Казимир і перевів погляд на П'ясецького. — А тобі для безпеки пару гайдуків сього тижня пришлю.

— Дуже вдячний панові! — схилив голову побережник, вельми зрадівши такій несподіванці.

З тим одразу й назад у Перепростинь поскакав...

Геть-геть північніше дикого нагромадження тустанських стрімчаків, либонь, утричі далі Окремої скелі, де буркотливий Гусячий потік, ще тільки тонким струмочком до найближчого ізвору збігаючи, пробиває собі ру-

сельце униз, — випнувся над високими снігами⁸³ похмурий Чортів облаз. Безгоміння довкруг нього, дрімуча глушина. Час від часу лише одинокий залітний канюк тривожним свистом з голубого піднебесся застоюну тишу розкрає та ще вряди-годи горластого крука — чорного віщуна — випадком занесе.

Гнучким ожинням та жаливою зарослі осторонь цього німотного бескету ледве й примітна стежка. Якого дня востаннє ступала по ній людська нога, чому ніби й геть забули про неї тутешні гірняки — мовчить, не ословиться Чортів облаз...

От сюди позаминулої зоряної ночі потайки і привів Юзеф Кульчицький шістьох своїх гайдуків та ще стількох добре озброєних сколівських пушкарів. Залягли, замаскувалися в густих, як стіна, теренових корчах, кріси й пістолі поналаштували і стали чатувати. Від ранку до вечора, від вечора й до наступного ранку пильних очей не зводили із замшілого валунця, під якого Войцех П'ясецький за велінням діди́ча Казимира поклав наповнений мідяками Добошів капшук.

Уже й терпець Юзефові помалу зачав уриватися, уже в його невиспаній тяжкій голові наче відьми у ступи гучно загупали, як раптом під сьогоднішнє полудне з'явився біля облазу якийсь обшарпаний, невеличкого зросту дідок з бесагами через худе плече. Глибока солом'яна крисаня до вух натягнута, широкі криси опущені вниз — тільки сиві розкошлячені вуса з-під них до грудей звисають.

Зупинився дід, бесаги на землю обережно скинув та й почовгав збитими личаками до валунця. Неспішно близ нього справивши нужду і так же опісля неспішно люльку припаливши, вернувся під облаз до своїх бесагів. Тут принишклий Юзеф і штуркнув ліктем під бік лежачого поруч пана Адамека, старшого із пушкарів.

— Перевірити драба! — наказав пошепки.

Ададек нервово щипнув руді підкручені вуса, відтак рукою махнув позад себе — і слідом за ним три найближчі пушкарі спритно виповзли з-під терниння.

— Слуй, хлопе!

Ледве й здригнувшись від цього раптового окрику, оглянувся незнайомий дід — чотири кріси холодними вічками у спину йому націлилися... Вийняв з рота довгий саморобний цибух, до латаних-перелатаних ногавиць

⁸³ Сигла — смерека, що має лише верхнє гілля.

кістляві руки опустив. З лівого рукава поношеної сорочки-мазанки стирчав один лише гачкуватий вказівний палець.

— Хто ти такий?! — гаркнув Ададек.

— Та хто, ясний пане... — ховав дідок лице. — Гірняк я, тутешній, з Уріча.

— Якої холери тут лазиш?

— З Дрогобича домів іду. З торговиці.

— Чо' не путівцем?

— Плаями напрямцє ближче, а мені, старому, на обхідні дороги вже ніг не вистачає.

— Що несеш? — кінчиком чобота Ададек торкнувся дідових бесагів. — Дерев'яне щось, на барильця схоже.

— Еге, пане, барильця. Вгадали-сьте. — Ніби осмілюши трохи, старий знову підніс люльку до щетинистого рота. — Воно ж, кхе... корчма у нашому селі недавно згоріла, от і купуємо тепер хто де винця доброго чи паленки...

В Адамека масні очі загорілися. Не встиг щупленький дід і слова більше сказати, як одне із барилець опинилося на долонях цього нахабного пушкаря.

— Хо, запах — цімес! — вправно висмикнувши щільну затичку, прийнявся пан Ададек і повернув звеселіле круглови́де обличчя у бік терника. Що там увидів, який знак у відповідь на своє німе запитання — не знати, але старому з тим насмішкувато кинув: — Через те хлоп і дурний, і до роботи лінивий, що з потреби й непотреби хмільне пійло, як свиня, цмульть. Ану, діду, махай звідси на тверезу голову! Жентиці вдома нап'єшся, здоровіший будеш. Но!

Аж тепер зизими очима подивився старий на Адамека, єдиним пальцем лівиці під крисанею пошкрібся, втягнувши межи плечі й пошкандибав до неблизького села. Він уже не видів ні Юзефа Кульчицького, ні решти озброєних здорованів, котрі, як лиси, один за одним з терника повиповзали. Не могли побачити й вони хитрої посмішки під вусами в діда.

Був то Микита Дрислюк...

Першим невдовзі після того, як опорожнили містки дубові барильця, на всю ширину пашеки, аж під вухами хруснуло, позіхнув пан Ададек:

— Ну й сон, холера, ламає — нігті в'януть. — Важке підборіддя на груди опустив, заплющив повіки.

— Та й мені, чую, ніби якась дідьча сила голову макітрить, — млявим голосом відізався на те один із

гайдукив.— Подрімати б хоч кілька хвилин. Га, пане Юзеф?

Кульчицький і сам ледве на ногах тримався, очі йому злипались. Одначе сказав:

— Но-но, припиніть цю глупу розмову. Ми не відсипатися прийшли сюди.

Та по недовгому часі м'яким околотом безвільно бухнувся і він у незайману траву, де в дюжину відкритих горлянок уже наростало гучне, розлоге хропіння, аж луна попід Чортів облаз котилась. Ніби й не запашною медівкою з барилець доперва усі тут розкошували, а якогось міцного снодійного варива ледь не до смерті перепилися...

Минуло кілька годин.

І от сидить Юзеф Кульчицький на самому вершечку німотного стрімчака, скюди-туди понад сиглами розглядається, врешті ясно усвідомлюючи: то невагома й прозора душа його, на клубок ріденького диму схожа, біля покинутого вірлиного гнізда сидить, ось-ось у невідь полинити готова. І не бачить її знизу ошелешений пан Адабек. Ледве-ледве прочунавшись од важкого, мертвецького сну, безтямні балухи кулачищами протирає і з гримасою невимовного жаху дивиться на скривавлене Юзефове тіло, довкіл якого усе ще хропуть, посвистують розчервонілими носами дочиста обеззброєні східницькі гайдуки та сколівські пушкарі. Ще нічого не годен дотямити блідий, рясним холодним потом зрошений Адабек.

Все розуміє один тільки Юзеф, якнайзручніше примостившись на Чортовім облазі. І все звідси бачить. Навіть те, що, здавалось би, сховане від його цікавих очей. Паничеві добре видно, як ген-ген, біля Окремої скелі, широким півколом на землі розсівшись, веселі бескидники ділять між собою багату здобич: гуцульського й мадярського виробу кріси, окуті сріблом пістолі, розкішні порошниці, ножі...

Видно серед гурту і двох разюче схожих між собою чорнявих легінів. Настільки схожих, що й сам Господь, відай, не годен їх розрізнити. І зовсім не дивується панич Кульчицький, що якимось чином ніби й не віднині знає обох. Один із них — то гуцул з-під Коломиї Іван Довбуш, від чийого лиш імені тутешню шляхту в холод і в жар кидає. А другий легінь — Іван Дубленич, місцевий бойчук із Зозульчиків. Мов брати-близнюки, сидять собі пліч-о-пліч, однаковими усмішками перекидаючись, про щось розмовляють.

Заткнуте у добротний, мосяжними бляшками оздоблений черес, під розкритою полою Довбушевої гуглі видніється руків'я невеликого ножа. Той ніж колись — і це Юзеф достеменно знає — належав Леїлі.

Мало не зависаючи над опришками, круто зводиться вгору Окрема скеля. Сажня півтора від основи на її західному боці всевидющий погляд панича вихоплює з десятків шляхетних, висічених у стовпчик імен. Під ними нерівними літерами чиєсь гостре долітце уже додало: «Юзеф Кульчицький». А навпроти цього напису — чи не зумисне скособочений хрестик...

Розділ десятий

Дрібний холодний дощ невагомно шарудів у верховіттях мовби назавше заляклих дерев. Намокле нижнє гілля, звисаючи над лісовим путівцем, творило низький і тісний, безконечно довгий намет, крізь який угорі лиш де-не-де проглядали сірі клапті суціль заволоченого хмарами, похмурого неба. Грибами та глищею пахло у мовчазному лісі, де всяка підступна мара, усі погані думи, здавалось, на нескінченний сон у найглухіші зашклубини від непогіді позабивалися.

І тільки розмірений копитний цокіт порушував у цьому безлюдді одноманітне шарудіння дощу, стихшено-тривожне, як журлива пісня.

— Но, Карий, но-о! — зрідка вплітались у цокіт неголосні, але, чулося, змучені якимось душевним болем та відчаєм слова благальної спонуки.

Слухняний кінь, мовби сповна розуміючи, як неміло, сердно хутко спливають верхівцеві хвилини за хвилиною, наддавав бігу. Одначе й галоп його на покрученім та ковзкім путівці був стриманий, від викруту до викруту сповільненіший. І тоді розхристана, сповнена тривоги Леїла — це вона квапилась непривітними лісами у напрямку Східниці — мало не до вух забрьоханому коневі тяглася:

— Швидше, Карий, швидше!

Неспокійний копитний цокіт частішав, і, ніби наввипередки стрункому скакунові, ще стрімкіше проносились у Леїлиній голові події останнього часу...

Того ж таки не на тиждень-два, либонь, пам'ятного вечора, коли, безшумними тіннями несподівано з'явившись у П'ясецьких, чорні хлопці разом із визволеним Яцеком щезли відтак у горах, — темніший темної ночі,

згорбився Войцех біля накритого до вечері столу і важким, застиглим поглядом уперся в Леїлу, що скам'яніло сиділа на краєчку ліжка.

— Виходить, ти знаєш того збійника. — Не питався — суворим тоном неначе підтверджував кожне своє слово. — Чи не пастух наш, бува, звів тебе із ним?

Відай, мало й надіявся якусь відповідь на це почути, бо ледь не відразу по тім, кулаки на стіл поклавши, грудьми уперед подався:

— Де схованка Довбуша?!

Тут Леїлу ніби в саме серце шпирнуло щось. Обличчя на батька підсмикнула і з прихованим викликом подивилась йому просто в очі:

— Або ж не знаєте... У бескидах шукати треба, се й кожному дівчаку відомо.

— Що?! — стрибнули вгору наїжачені віхті Войцехових брів. — То ти вітцеві так відповідаєш?!

— А ви як хотіли?

— Я хочу передовсім, щоб ти не забувалася, хто з тобою говорить! — Аж губи йому затремтіли. — Ще раз тебе питаю: де ховається т о й?! — Мабуть, від напливу шаленої озлоби не вимовив ненависного йому імені, лише з усієї сили на ребрі стола м'ясисті кулаки стис.

І розпач незвіданий Леїлу охоплював, і сльози пекучі здушили. Тож, попри бажання дошкулити батькові, бодай словом іще впекти, тільки й зронила:

— Чи він мене по своїх криївках водить...

— Десь же ти стрічалася з ним!

— Йой, причепилися!.. — щиколотками об щиколотки вдарила. До болю відтак отерплі вуста зціпивши, враз бухнулась головою у м'які пухові подушки, всім напруженим тілом од наростаючого відчаю затіпалася.

— Де?! — налягав батько.

Не відповіла...

Три дні потім, із примусу дома сидючи, на всі Войцехові настирливі просьби і грозьби затято відмовчувалась. Про те, щоб за ворота бодай на годину-другу вислизнути, не могло бути й гадки: батько і сам далі власної огорожі не потикався, і з Леїли пильних очей не спускав.

Який рішенець у зворохобленій голові йому врешті визрів — так і зосталось його таємницею. Але з крутої, суворої застороги починалося.

— Завтра ти у мене заспіваєш! — крізь міцні зуби процідив, і зеленуватими світляками креснули його зіниці. — Я навчу тебе язика розв'язувати!

Отаке добраніч дав.

А завтра, коли й не всі ще лінові тумани у холодних берегах ізворів од сонця поховалися, неждано-негадано, як нагла плава серед ясної днини, нагрянули у тихий Перепростинь сердиті, набурмосені пушкарі та й забрали Войцеха до сколівської в'язниці. Тільки й випитала у них приголомшена Беба, що напередодні під Чортовим облазом загин Юзеф Кульчицький, а сталося те ніби з Войцехової вини.

Підкосило Бебу несподіване горе. Злягла небога, скулилась на одринці. А горе жіноче, кажуть, гірше всякої недуги — жодним зіллям не зарадиш... Весь Божий день тоді глухі материні стогони та схлипування вразливе серце Леїлі троюдили. І сивий туман жури застував їй світ. Вклякала біля одринки, усі молитви до всіх святих образів у хаті з родинного молитовника щиро вишептала.

І сам Господь, відай, почув Леїлу.

Увечері, ледве й спромігшись ковтнути з бляшаного кухля студеної водиці, хоч і дуже спроквола, а звелась-таки Беба. Охляла і мовчазна, ще від немочі похитуючись на худих ногах, пошаруділа в темному кутку сіней розвішаними на тонкій бантині в'язками сухого зела. Довго відтак за вкритим чистою скатертинкою столом ворухила перед восковою свічкою пошерхлими губами. А коли у мідному, над свіччиним пломінцем припеченому кадилиці закуріло під стелю якесь подроблене пахуче листя, то звільна погляд на Леїлу звела:

— Сідай, дочко.

Невпізнаний, стаємничений голос матері стрепенув, спантеличив Леїлу. Ще зовсім нічого не розуміючи, примостила край столу, насторожилася.

А Беба уже зосереджено дивилась на свічку, і два клинки вогників поблимували в її очах.

— Батька твого виджу... в холодній кам'яній темниці, — після напруженої хвилини мовчання ніби морозом овів Леїлу хрипкий гортанний шепіт. — Чую, каже мені, що ти одна... лише ти можеш вирятувати його.

«Як?» — хотіла спитати зіщулена Леїла, одначе слово те з грудей чомусь не видобулося.

— Він каже мені, що мусиш повісти, де ховається розбишака Довбуш. — Запалені очі Бебині викруглились, обличчя закам'яніло. Тільки подихи її, щоразу глибші й повільніші, видмухували з кадилиця і спрямовували на Леїлу запашні до млості клубки диму. І п'янка ставало

від цього запаху, і наче в солодкі обійми купелі опускалося тіло.

«Не знаю, мамо... нічого не відаю...» — схиливши голову на стіл, здається, лиш подумки відповіла безвільна Леїла. Повіки її важчали, злипалися.

— Знаєш, дочко, знаєш, — ледве й почула вже наостанок. І скорилася глибокому сну...

Вогкий, застояний напівморок панував у кутках тихої, акуратно прибраної світлиці, і застигли лики святих, що німо дивились на Леїлу з розвішаних попід стелею образів, були невиразні, розпливчасті. Та й оперта на розмальований сволок притемнена стеля неначе понижчала трохи, від чого і світлиця здавалась тіснішою.

За вікнами дощило. Рівномірне, марудне цяпання долиняло знадвору, так ніби запопадливий тесля, майструючи десь у недалекій столярні, безперестанку цюкав сокирою по кругляку. Зосереджено задивившись у припітнілу шибку, на лавиці з люлькою в зубах сиділа згорблена Беба. Два круті рівчаки, мов незарубцьовані порізи від гострого леза, обрамлювали її побабчені, безкровні вуста.

Ще кілька хвилин Леїла нерухомо лежала під цупкою веретою і не могла збагнути, який час надворі — дніє там чи то смеркає?... Вставати однак не хотілося. Приємна знемога сковувала руки і ноги, десь глибоко у голові мовби гірський ручай на всі лади вигравав.

— Мамо, — стиха поклікала.

— А, ти прокинулась нарешті. — Беба оглянулася і, вийнявши з рота погаслу люльку, дрібними й неспішними кроками підчовгала до Леїлиного ліжка. — На ось, випий, воно й рештки сну тобі розжене, — кухлик простягнула.

— Не хочу, — звелась Леїла на лікоть. — Чи не проспала я часом судного дня? Бачу, геть виденіло.

— Та вже до полудня йде.

— Охо-хо! — Здивування Леїлине хутко змінилося легкою стривоженістю, відтак мало не острахом. Облизавши губи, відкинула набік верету. — А знаєте, що мені снилось... Брр, таке моторошне — хоч не згадувати... Дивлюся, висо-окий стрімчак серед пуші, а звідусіль до нього, неначе змії, озброєні пушкарі підповзають. Се вони Чорного легіня вистежили та й намагаються будь-що живого зловити. А той легінь перед ними все ніби двоїться: то з-за одного виступу стрімчак у напасників з кріса пальне, то з-поза іншого, протилежного, майже водночас прищільну кулю з пістоля посилає. Аж поки, відай, не

стало набоїв. Отоді й підкралися пушкарі та гуртом легіня скрутили. Тут же кинулися шукати і другого, усі можливі нишпорки навколо стрімчака обшарили — другий опришок мовби крізь землю щез. То спантеличені пушкарі й вирішили, що се в очах їм двоїлося, а зв'язаного легіня перекинули через коня та й повезли до Східниці на тортури і страту... Ось такий страшний сон. Що б він мав означати?

Беба спокійно вислухала розповідь, і загадкова посмішка ледь майнула в її запалих очах.

— Се тобі, мабуть, не снилося, дочко, — уникала запитливого Леїлиного погляду. — З тією звісткою Христан до нас навідувався, він тут усе достеменно і розповів.

— Як?! — аж підкинуло Леїлу. — Виходить, Чорного легіня і справді зловили?!

— Справді.

— Де ж то сталося?

— Біля Окремої скелі.

— Коли?

— Та вже нині в полудне й четвертувати будуть. При людях, на східницькому майдані.

— Господи! — схопилась Леїла за голову, на матір вирячилась. — Скільки ж то я спала?

— Довго... Від якоїсь недуги чи навроків.

— Так?.. Але ж я цілком добре почуваюся!

— Подякуй Богові та мені.

— А хто виказав Довбушеву схованку?

— Та хто... Певне, той, хто про неї знав. — Беба вдруге ховала незворушний погляд.

— Не може бути... не може... — Леїла метнулася до чеберки, наспіх схлюпнула водою обличчя.

А ще за кілька хвилин була вже на коні...

Темний промоклий ліс обірвався зненацька, і так само зненацька обірвалися стрімкі Леїлині думки. Якось раптово не стало на узліссі й марудного, дрібного дощу, лише сива мряка висла, клубочилася в сирому повітрі. З пологого схилу перед зором легінки відкрилася Східниця, купками хат розкидана понад змійкою річки.

Леїла й незчулася, коли, смикнувши ремінні повідки, зупинила коня. З рідкого туману, що рваними клаптями повзав по долині, бистрий Леїлин погляд одразу ж вихопив кулясту гонтяну баньку східницької церковці. Щось під самим серцем неначе враз обірвалося: там, на прилеглому до церкви майдані, невиразно мурашився натовп.

«Йой, та чого ж я стала?! Швидше, швидше туди! — буйним вогнем завирувало у скаламученій свідомості. — О Пресвята Маріє, не одвернися! Не допусти!..»

Однак було вже пізно.

«Бом-м, бом-м, бом-м!» — важкі, розлогі удари церковного дзвона покотилися стиснутою горами долиною, сколихнули розлунням оспалі навколишні бори та діброви. Здрігнувся Карий під Леїлою, гострі вуха насторожив. І в десятки хрипких, розтривожених голосів, неначе на сполох, закріяло у мрячній далині гамірне вороння.

«Бам-м, бом-м, бам-м!» — гейби камінь за каменем, валилося в душу замерлої вершинці. Стигла у жилах кров, дерев'яніли зіцплені вуста.

«Бом-м, бам-м, бом-м!» — падали й падали невидимі, щоразу важчі брили...

Як раптом десь у припінській гушавині стократ гучніше незмовкаючого лиховісного дзвону громом ударив кріс. Від покату до покату стрепенулось недвижне повітря. Всім тілом у сідлі крутнулася легінка на той постріл, кожну жилку мимоволі напружила. Ніби чекала ще одного стрілу... І новий звук через хвильку повторився — тріскітно, хльостко. Так гевкає у горах гуцульський пістоль.

«Боженьку, там Іван! То мій Іванко! — наглою блискавкою мозок пронизало, серце обпекло. — Він же ж говорив мені... казав, що воскресне!..»

Дзвін у долині несподівано вмовк, і тихо-тихо стало на узліссі. Але в цю нагальну, ще не встояну тишу Леїла уже не вслухалася. Одним духом вистрибнувши з сідла на розгрозний від негоди путівець, руки поперед себе простягнувши, вона стрімголов помчала в кущисту зарість. Розпатлана, з нетямою в широко відкритих очах, помчала туди, де вшухли допіру два розкотисті постріли.

— Іва-а-а!..

Повиті мрякою гори підхопили той відчайдушний оклик, ще і ще раз повторили.

І стишились...

Післяслово

— Ну що там, цімборе? — попрямував Яцек назустріч легіню, який показався із-за рясного цвинтарного живоплоту. — Як ся мають отець Юлій?

— Богу дякувати, — з легкою посмішкою відповів чорнявий, поправляючи розвіяні поли гуглі.

— Узяв ножа?
— Ще й гріхи мені відпустив.
— Ей, дуриш, Іваніє.
— Та бігме!

— Ну й ну-у, як се тобі вдалося? Так борзо... Але... бери вже назад свої пістолі,— в обох руках простягнув Яцек інкрустовану зброю.— Мені досить і своїх,— розпливлись його рухливі губи.— І не гадай, що я тут, кхе, час марнував. Заки тебе дочекався, то в якогось діда й запитати встиг, де тутешня корчма.

— О, за се хвалю! — Встромивши пістолі у черес, Іван поплескав Яцека по крутих плечах.— Бо я вже так виго-
лоднівся — вовка з'їв би... Далеко йти?

— Не,— махнув Яцек топірцем за спину.— Онде корч-
ма, за плебанією.

— Ади, і тут вона церкви тримається... Але для нас то зараз і добре, борше дійдемо.

— Еге...

Вони швидко піднялися на відкритий горбок, де стояла добротна, недавно, відай, збудована оранда. Переступивши легкі, навстіж відчинені ворітця, у подиві зупинилися: з порога булькатими очима лупав на них сторопільний кормар.

Легіні одразу впізнали Йоська Мільмана...

Велике рожеве сонце саме зачепилося за Лисий ґрунь. Догравали косі промінці на розлогих верхів'ях старого саду, що з усіх боків обступив невеличку плебанію, на гостроконечній бані ветхої церковці окрай сільського цвинтаря.

Десь там, серед безмов'я сухоруких хрестів та соковитих кущів калини, клякнувши в узголів'ї свіжого ще гробка, під розмірене, сумовите бамкання дзвону сивий, як голуб, отець Юлій молився...

Епілог

Тихо над горами.

Так тихо, що й чути, здається, як з неохмарених високих небес поміж буйне, розлоге віття навколишнього пралісу легітно цідиться додолу й навсібіч розтікається соковито-зеленими схилами тепле ополудневе проміння. Стишив, притамував журливу мелодію хвиль поближній, у рясному вільшнику захований потічок, до прудкопливної Чорненьки згори невтомно збігаючи. І причаїлося в темних гущах чи й задрімало на годину-другу всюди-
суще гірське птаство.

Безмов'я в Карпатах.

Німотно навкруг.

І що в цій глибокій, стаємниченій німоті наслухає на кам'янистім узвишшю самотня, протрухлим ворінням обгороджена хатина під сірою гонтяною кривлею, чиїх нечутних кроків сподівається — піди допитайся. А так пильно двома чистими віконцями в долину дивиться, ніби туй-туй уже якогось не відучора-позавчора очікуваного мандрівця сюди занесе, ніби невідповідний мандрівець той вельми жаданим гостем конче ступить на її збитий поріг.

«Слава Йсу добрим людям! — крисаню повагом знявши, низько вклониться при одвірку, пишні вуса відтак розгладить і додасть: — Як гараздуйте? Чи дужі?»

«Слава навіки! — з таким же поклоном посріблена газди-
молода вже й наче раннім паморозком помалу... А ви ня.— Та нівроку, і дужі-сьмо, і гараздуюм помалу. А ви не стійте, гостіку любий, сідайте з дороги, відай, неблизької. Прошу до столу, прошу. Не погордуйте. Чим хата багата...»

А під образами на столі, на обрусі вишиваному і хліб, мов сонечко ясне, світиться, і до хліба в тарелях — що Бог послав. Ще й корчажка, пугарчики збоку.

«Красно вам дякую, щастя би-сьте мали», — сяде гість-
мандрівець на вишмуглану соснову лавицю, поглядом теплим газдиню овіє.

Та й спантеличаться обоє, очі потуплять.
Чого б се враз?..

Але тихо у горах, аж моторошно. Ні кроків м'яких, обережних чуйне вухо поблизу не вловить, ні постать мандрівця жаданого віддалік не майне.

І мовчки сидить біля хати замислена газдиня, знічев'я смочке просмалену люльку та й, плечі худі сутулячи, звільна головою похитує. Ще вагота прожитих літ спину їй не горбить, ще й на силі, Богу дякувати, почувається — нема, певне, ґруника стрімкого, на який легким видрібцем без найменшого перепочинку не зійшла б. І тільки непрохана жура-задума, як сива осіння мряка, все частіше, все довше і довше карий погляд їй застує. Та ще спомини... чимраз тяжчі й тривожніші спомини душу раниму троюдають.

«Як тобі ім'я, чічко?» — раптом видобувається з найпотаємнішої закутини пам'яті, гострим лезвом шарпає запитання. Так, ніби поруч стрункий легінь постав.

«Дзвенислава», — вже ледь було не зронила подумки мимовільну неправду. Втім, хутко себе осмикнувши, розтулила ще звабні, хоча й дрібними борозенками обрамлені уста:

— Леїла я, Леїла. Чуєш мене, Іванку? — відповіла вголос. Та й здригнулась при тому, якимось покращеньням оглянулася — ніхто, слава Богу, не почув її голосу.

Підсвідомим рухом засмаглої, вище ліктя оголеної руки Леїла висмикнула з рота саморобну цибушину й почала витрушувати з прохололої чашечки чорний попіл. Тонкі, ледь тремтячі пальці перегода самі потяглися до розкладених долі, прив'ялих уже в'язок помічного від недуг, з непролазних пущ та високих полонинок принесеного зела. Неспішно перегорнули — одну, другу, третю... А мислі тим часом, неспокійні та щемкі, завирували десь у глибині мозку, вихопились відтак на волю та й у далеке минуле свіжим вихорцем полинули.

Гай-гай, скільки ж то часу сплигло шумовинням прудким, скільки сонячних і морозяних днів у небуття кануло, як у водокрутну вирву, а все здається, мовби зовсім недавно, десь тільки вчора звела її примхлива доля з легінем-гуцулом, на всі гори красним. Лиш для того, певне, аби й щастя коротке, як блискавиці змиг, усім трепетним єством пізнала, і найчорніші хвилини болю нестерпного відтак пережила.

Свою долю, кажуть, і скакуном не об'їдеш.

Минулося, промайнуло щастя Леїлине та й більше не повторилось, а невидима рана у грудях довіку, відай, невігойна. Літо за літом, зима за зимою — нема

ради-розради, нема жодного зілля на той негамовний біль.

Заплющує повіки Леїла — та й ніби нинішнє, доперва пережите їй відтворюється.

...Вискочила з промоклого від негоди лісу, коня забрюханого на покати зупинила — гуде тривожний, монотонний дзвін удолині, мурашиться біля східницької церковці ледь видимий крізь липуче мряковиння зігнаний гайдукми натовп. Ні дощаного помосту на майдані церковному, ні страшиного ката з гострою сокирою наготові, не вихопить напружений Леїлин погляд — марно й силкуватися. А серце у грудях — воно ж непомильне — гучніш лиховісного дзвону Леїлі гупає: там Чорного легіня на страту виводять! Іванка!..

«Йой, та чого ж я стала? Швидше, швидше туди! — буйним вогнем забурлило у скаламученій свідомості, душу обпало. — О Пресвята Маріє, не одвернися, не допусти!..»

Ще тільки було намірилась коня до галопу шпаркого спонукнути, як гевкнув розкотистий постріл десь за її спиною, а по хвилині й другий лісову безгомінь розкряв. Урвалося вдолині бамкання дзвону.

На мить лише від несподіванки заціпенівши, враз усім тілом стрепенулась Леїла, одним неусвідомленим поривом вистрибнула з сідла й наосліп щодуху помчала на ті постріли, розлунь од яких іще гасла в ізворах.

«Іва-а-а!» — підхопили холодні гори її нестямний, відчайдушний оклик.

І стишились...

Що несло її у той бік — знало тільки серце дівоче. Як раптом, неначе з розгону вдарившись об невидиму стіну, зупинилась: мало не назустріч їй кількома гуртиками, по троє-четверо, прожогом вибігли на узлісся озброєні легіні та й з голосними окриками неоглядки донизу пустилися. Десь там і загримотіла невдовзі гаряча, нестихаюча й на хвильку стрілянина. Відтак оглушливий, гучніший грім небесного вибух мрячне повітря, і землю струснув. З такою силою рвонути могла, відай, лиш бербениця з порохом.

Надривно біля церкви заіржали схапуджені коні, ще надривніше розляглися людські голоси.

Сколотився майдан...

Двадцять тривожних літ пролетіло звідтоді. Якраз ниньки двадцять. Гей-гей... І не судилося більше увидіти Іванка. Не судилося.

...Глухо зітхнувши, Леїла байдужим поглядом обводять чисте тіснувате обійстя, мимохіть пучками тягнеться до прив'язаного на поясі капшука та й щіпкою запашного тютюню-самосаду поволі натоптує люльку. Ще доню свою домів не час виглядати — либонь, як се часто тепер буває, аж під вечір повернеться. Схвильована, весела, тільки й овів Леїлу саяною усмішкою і без жодного слова на хвилюк їй до грудей припаде. А що на мислі має, де та з ким цілий день гуляла — її таємниця, годі й допитуватись. Така вже вона, красуня Дзвінка, й нічого не вдієш тут.

Раз тільки вдалося Леїлі сяку-таку мізерію либонь випадково вивідати. Власне, лиш те, про що й сама котрий уже тиждень здогадувалася.

— Маєш легіника, доню? — якомога лагідніше спитала якось, саме коли Дзвінка, новий сардачок на плечі кинувши, впоготові була за поріг чкурнути.

— Маю, — ніби й не завагалась доня.

— Де ж?

— В Урічі, мамко.

— А хто він?

— Ей, колись приведу, самі увидите. — Причинила двері за собою — та й уся розмова...

Коли вже і легкі ворітця за Дзвінкою ляснули, взялась Леїла до ворожби. Таки ж не стрималась від кортячки дізнатись нарешті, хто, який звабник-легінь причарував її гордовиту одиначку? Еге, причарував.

У бляшанці над свічкою віск розтопила, на водицю свячену під тиху молитву злила.

Господи Ісусе! — вражено над тарелем за скроні схопилась. Було ж від чого і сторопіти: химерні схололі розливки воску творили їй на воді... образ Чорного легіня, Іванка! Не повірила очам своїм, зажмурилася, тричі до біжничка перехрестилась. Але й після цього з тареля на неї тереновим поглядом дивився — ну капка ж до капки! — Іван.

«Чи день для ворожби геть невдалий випав, чи сила нечиста якась на перешкоді? — рішуче пломінець погасивши, набік повідсовувала своє ворожбитське причандалля. — Хіба іншого разу ще спробувати».

Однак і досі бозна й чому не зважилася...

— Ха-ха, чи не боягузко ти? — ущипливий дівочий сміх зненацька обірвав невеселі Леїліні мислі. — Ходи вже, ходи, не впирайся, мов під гору цапок.

На тобі! Се ж Дзвінка на плаїку до хвїртки їхньої мало

не силоміць якогось легіника за собою тягне. Той, видко, і справді нерішуче ступає на обійстя чуже. Щось ніби намагається сказати Дзвінці, сюди-туди головою крутить. Але Дзвінка, здається, і слова од нього вчути не хоче, тільки й смикає за рукав:

— У мене мамка лагідна, добра, бучком не пригостить, — шпичку за шпичкою далі сипле.

— А я того й не лякаюсь, — врешті здобувся легінь на ледь чутну відповідь і ступив-таки за відчинену хвїртку.

Тут і залякла у здиві Леїла. Чи не примарилось їй? Чи не привид се, прости Господи, біля неї спинився?..

Але ж ні, чемно барвисту крисаньку знімає:

— Слава Ісусу Христу! — непідробний, щирий голос вкінець спантеличив мовби причавлену до осліничка Леїлу. — Здоров'я вам і гараздів!

А Леїла мовчить. Вуста її наче враз покам'яніли — не ворухнуться...

— Слава навіки! — по довгій хвилині замішання розгублена Дзвінка замість матері легіню відповіла. Та й од незручності безладно забігала пальцями по зграбній сардачині. На що зважитись далі, певно, не відала.

Ій і на гадці, вочевидь, не було, щоб увиділа мати очима заплюшеними. А перед Леїлою, як два десятки років тому, Чорний легінь стояв. І ніяк не могла зібратись на силі, аби подумки сказати собі: це ж омана.

Втім, здригнулася:

— Ти звідки, легінику гожий?

— З Уріча, — ні в сих ні в тих кашлянув.

— Як ся називаєш?

— Іваном охрестили.

— Іваном?! — затремтіла уся, зібгалась Леїла. Відтак довго, аж надто довго спромагалась на подальше слово. — Чий же ти син?

— Гані Паньчишиної. Не знаєте?..

— А вітець твій?

— Нема, — потупився легінь. — Пішов у гори з чорними хлопцями. Давно, я й не пам'ятаю... А повідала мені моя неня, що на ватажка Довбуша як дві краплі води схожий був. Теж Іваном вітця... Іваном Дубленичем звали. Може, колись домів іще повернеться...

Та й знову запало мовчання. Нестерпно довго. І легіник зняковілий з постільця на постіл тупцював, і Дзвінка розгубленим поглядом не знала, на чому й спинитись. Аж поки Леїла, сухі губи врешті облизвавши, якимось кволім помахом руки на лежачу поряд колоду вказала:

— Присядьте-но, дітки любі, та й послушайте.—
Голос її здригався, щось ніби заважало їй говорити.—
Кохається, голуб'ята?.. Кохайтесь, кохайтесь, се раз
у житті буває. Тільки раз. І довіку щасливі будьте. А я...
Донині в собі таємницю ховала-м. Відай, саме зараз
про неї сказати час... Дзвінко,— звела стомлені очі.—
Знай уже відтепер, най і легіник твій знає...— Ще хвиль-
ку повагалась.— Ти донька... Івана Довбуша. Так-так,
його...

По Леїліній смуглявій щоці, мокрий слід залишаючи,
велика сльоза додолу котилась.

Нижник І. Й.

Н60 Чорний легінь: Іст.-пригод. роман: Для серед-
та ст. шк. віку / Худож. оформл. І. А. Вишин-
ського.— К.: Веселка, 1994.— 156 с.: іл.

ISBN 5-301-01578-8

Стрімкий та відважний, мов гірський орел, красивий, мов
зусібінні гори, стоїть під смерекою легінь, схожий на опришка
Олексу Довбуша. Хто він — брат, двійник славнозвісного месника?
Котиться слава красм... Аж ось до легіня поспішає дівчина-
красуня, зачарована матір'ю на зраду...

Читач не лише отримає відповіді на ці питання, а й, спо-
діваємось, з насолодою захопиться цим гостросюжетним
історико-пригодницьким романом, запам'ятає колоритні постаті
краян, самотність їхніх традицій, звичаїв, мови, побуту, мальов-
ничої природи Карпат.

ББК 84.4УКР6

Н 4803640201—030 БЗ—2.23.93.
206—94

Літературно-художнє видання

Нижник Ігор Йосипович

Чорний легінь

ІСТОРИКО-
ПРИГОДНИЦЬКИЙ РОМАН

Для середнього та старшого
шкільного віку

Художнє оформлення
Вишинського Ігоря Аркадійовича

Художній редактор Д. П. Цісляжнюк
Технічний редактор Т. В. Остапечка
Коректори С. В. Гордіюк, Т. М. Васильєва

Здано на виробництво 27.01.93. Підписано до друку 17.05.93.
Формат 84×108^{1/32}. Папір друкарський № 2. Гарнітура таймс.
Друк високий. Умовн. друк. арк. 8,40. Умовн. фарб.-відб. 8,82.
Обл.-вид. арк. 9,26. Тираж 30 000 пр. Зам. 3-54.

Видавництво дитячої літератури «Веселка»,
254655, Київ, МСП, Мельникова, 63.

Книжкова фабрика імені М. В. Фрунзе,
310057, Харків-57, Донець-Захаржевського, 6/8.

Шановні читачі!

У видавництві «Веселка»
протягом 1993 року для вас
вийде друком низка таких цікавих книжок:

Антоненко-Давидович Б. СЛОВО МАТЕРІ.

Популярна повість, що дала назву збірці, твір
«Смерть», який понад півстоліття був під ареш-
том, та «Сибірські новели» складають цю книжку.

Биков В. ЗНАК БІДИ.

Повість, в якій по-новому розкрито тему війни,
глибоко психологічно показано трагедію люди-
ни, що опинилася під молотом фашизму і кувал-
дою сталінізму.

Вияниченко В. РАБ КРАСИ.

Збірка оповідань одного з найвидатніших
українських письменників початку ХХ століття.

Крип'якевич І. БУЛО КОЛИСЬ В УКРАЇНІ.

Науково-популярні оповідання відомого істори-
ка, академіка, чие ім'я тривалий час замовчува-
лось, а також художні твори, які талановито
розповідають про нашу минувшину.

Підмогильний В. МІСТО.

Психологічний роман талановитого українського письменника, розстріляного на Соловках. В оповіданнях, що увійшли до збірки, змальовуються тонкі порухи людської душі.

Уважно стежте за надходженням цих видань до книжкових магазинів. Придбайте їх, і ви пізнаєте багато корисного для себе.

Видавництво «Веселка»